

мушкарци оцијењени позитивније од жена (оцијењиван је утисак о компетенцији, топлини и подесности). Дакле, негативније се одражава на мушкарце када не поштују стереотипна правила удварања него на жене, али су у стереотипном сценарију романтичног састанка мушкарци оцијењени позитивније.

Просидба од стране мушкарца је такође заступљена брачна традиција која је у вези са кавалерством. И у овом случају се мушкарцу додјељује активна улога, а жени пасивна. Елен Ламонт (Ellen Lamont) је на узорку образованих жена истраживала како жене објашњавају своје подржавање традиционалних норми и пракси током удварања. (Lamont, 2013) Она сматра да се ове праксе користе да рефлектују оно што се сматра основним биолошким разликама између мушкараца и жена што их представља као неизбежне, а са друге стране на тај начин сакривају чињеницу да такав однос привилегује мушкарце. Када су у питању родни односи у вези и браку, све је присутнији продор егалитарних ставова, али те исте жене које су за егалитарност у вези, подржавају традиционалне норме када је у питању период удварања. Ауторка сматра да су жене раздвојиле те двије сфере при чему „користе културне наративе избора, индивидуализма и есенцијализма да би потврдиле да је симболичко ородњавање удварања неповезано са равноправношћу коју траже од живота у браку и као успјешне професионалке. На овај начин, ипак, жене ненамјерно продужавају постојање идеологија о родним разликама, које су основа неравноправности како у кући, тако и на послу.” (Lamont, 2013:193) Конкретно, жена објашњења се свде на биологију мушкараца који су природно створени „да воде”, да имају активну улогу која им је потребна и коју они воле, па жене вјерују да треба да се прилагоде мушким природним жељама. Са друге стране, своју неспремност да приђу мушкарцу жене не објашњавају биологијом, већ сопственом личношћу (стидљивошћу, немањем самопоуздања), док особине личности мушкараца са којим су дошле или ће доћи у контакт не узимају у обзир. Жене чије је понашање у супротности са женском пасивношћу, очекивале су друштвене санкције ако се понашају као иницијаторке када је у питању састанак, па су своје понашање прилагодили друштвеним очекивањима. Овакви исходи потврђују наративе који сакривају женску проактивност. Са друге стране у овом истраживању се показало да је за жене веома важно да буду изабране и позване, када је у питању како састанак, тако и веза и брак. „ Умјесто да виде просидбу од стране жена као изражавање валидне жеље и неспремност да буду пасивне,

жене су то посматрале као срамотни одраз непостојања партнерове љубави или као њиховог личног очаја.” (Lamont, 2013:201) Ипак, ове жене су углавном традиционалне родне сценарије удварања посматрале као лични избор, а не као обавезу, чиме су успијевале да одрже осјећај независности и сопствене снаге. Ове жене у довољној мјери прелазе родне границе на послу и код куће, што чини да не узимају родну неравноправност као озбиљан друштвени проблем. „Нажалост, овакав приступ не ограничава само привилеговане жене, већ такође појачава норме за оне жене које због ограничених ресурса имају мање прилика да доведу у питање родну неравноправност. Када се рјешења приказују као индивидуална, а не као структурална, немогућност преговарања око жељеног односа, која је често резултат непостојања преговарачке моћи, често се представља као лични неуспјех, што обесхрабрује шире довођење у питање норми које граде односе.” (Lamont, 2013 : 207)

Скала беневољентног сексизма се показала валидном у многим културама. Унутрашња конзистентност скале је задовољавајућа, што значи да се показало да међусобно корелирају једанаест ставова из скале у значајној мјери. То значи да постоји нешто што међусобно повезује ове ставове. Ако неки ставови одражавају, а други не одражавају сексизам, онда сексизам није заједничка особина свих ових ставова. Оно што остаје као могућ одговор је сама беневољентност или позитивни тон.

4.2. Критика тродимензионалности концепта амбивалентног сексизма

Наша критика се такође односи на очекиване области манифестације сексизма, на очекивану тродимензионалност како хостилног, тако и беневољентног сексизма. По нашем мишљењу, три структурна фактора - *патријархат* (мушкарци имају више моћи и виши статус), *подијељене родне улоге* и *хетеросексуална међузависност* - из којих према теорији амбивалентног сексизма произилазе хостилни и беневољентни сексизам, не условљавају постојање амбивалентног сексизма подијељеног баш у те три сфере: патернализам, родна диференцијација и хетеросексуалност, већ области манифестације сексизма зависе од великог броја фактора који обликују друштвени контекст, вриједности и културу. Другим ријечима, сматрамо да међузависност између мушкараца и жена (што због хетеросексуалности, што

због подјеле посла) у контексту патријархата не ствара нужно беневољентни и хостилни сексизам у те три поменуће области.

Питер Глик и Сузан Фиск у чланку у коме су први пут изнијели теорију амбивалентног сексизма говоре о специфичности родних односа у којима доминантна група на специфичан начин зависи од подређене групе. Мушкарци имају структурну, жене дијадичку моћ. Међуигра ове двије врсте моћи производи амбивалентне сексистичке ставове. Због дијадичке моћи жена имамо беневољентно сексистичке ставове који одражавају протективни патернализам, комплементарну родну диференцијацију и интимну хетеросексуалност. Због мушке структурне моћи и жеље да та моћ буде одржана имамо хостилно сексистичке ставове који одражавају доминантни патернализам, хијерархијску родну диференцијацију и хостилну хетеросексуалност.(Glick & Fiske, 1996)

С обзиром да концепт амбивалентног сексизма аутори граде и потврђују кроз емпиријско истраживање, на почетку морамо подсјетити да се ове три димензије нису издвојиле у оквиру скале хостилног сексизма, већ само у оквиру скале беневољентног сексизма. Аутори закључују да су те три компоненте толико испреплетане да се нису могле емпиријски разликовати. Са друге стране, као потврду теоријских претпоставки аутори наводе издвајање те три димензије, тј. три фактора у оквиру скале беневољентног сексизма. Сматрамо да се тродимензионалност предвиђена теоријом (патернализам, комплементарне разлике и хетеросексуална интимност) није потврдила ни у том случају, зато што је беневољентни сексизам у области хетеросексуалности формулисан тако да не одражава прављење разлике између мушкараца и жена.

Глик и Фиск ову компоненту или поље изражавања беневољентног сексизма дефинишу на следећи начин: „Интимна хетеросексуалност романтизује жене као сексуалне објекте и види романтичне партнерке као неопходне да би мушкарац био ‘потпун’.” (Glick & Fiske, 1997:122). Ипак, први дио описа ове компоненте који се тиче свођења жена на сексуални објекат кроз позитиван тон није преведен у ставове и његова присутност не може бити провјерена кроз спровођење постојеће скале. Такође, ставови којима је ова компонента операционализована не могу се повезати са свођењем жена на сексуални објекат. Свођење жена на сексуални објекат је заиста важан начин дискриминације жена у савременом друштву и јесте релевантна тема, али аутор и ауторка не указују на то који су то ставови који одражавају беневољентни

сексизам који би били формулисани тако да кроз позитиван тон објективизују жене или подржавају свођење жена на сексуални објекат. Ипак, други дио описа интимне хетеросексуалности који се односи на непотпуност мушкараца без жена сам по себи не представља сексизам, о чему је било више ријечи у претходном одјељку.

Како су аутори теорије амбивалентног сексизма започели своје истраживање у циљу да покажу да сексизам представља предрасуде према женама које су *обиљежене амбивалентношћу, а не само антипатијом*, новина је прије свега била концептуализација беневољентног сексизма, док су негативне предрасуде биле увелико препознате и мјерене кроз различите скале. Ипак, они напомињу да су још 1959. године Надлер и Морроу (Nadler & Morrow) урадили истраживање (за које су сазнали тек након концептуализовања своје теорије) у оквиру кога су мјерени позитивни и негативни аспекти традиционалних ставова према женама и то кроз двије скале које су мјериле : а.) отворену субординацију жена и б.) кавалерство (заштита жена, идеализација жена, формализовани ритуали у опхођењу). „Садржај њихових скала одражава конструкте које ми називамо патернализам и родна диференцијација (заиста, у овом погледу њихове скале би се могле посматрати као „старомодне” верзије наших скала), али нису узели у обзир хетеросексуалност” (Glick & Fiske, 1996:493) Глик и Фиск такође наводе да је новина коју су они донијели у односу на истраживање из 1959. године и то што су дали теоретску анализу мотивационих извора ових амбивалентних ставова према женама.

Међутим, предмет наше критике је управо начин на који је осмишљена и операционализована компонента хетеросексуалност у оквиру беневољентног сексизма. Такође, тај „старомодни” сексизам у одређеним друштвима још увијек није застарио и присутан је у значајној мјери, због чега сматрамо да је универзална скала сексизма која се примјењује у различитим друштвима проблематична. Скала беневољентног сексизма одражава прилично старомодне ставове, који су и даље актуелни зато што нису прошли друштвену критику као што је то случај са отвореним хостилним сексизмом. Формулисање концепта беневољентног сексизма је свакако напредак у односу на раније поменуто кавалерство које је обухватало сличне ставове јер сама формулација концепта указује на постојање дискриминације.

Сексуалност јесте важан аспект изражавања сексизма, али сматрамо да су хетеросексуални односи као и породични односи, пословна сфера, политичка сфера, само још један могући простор изражавања хијерархијских родних разлика у моћи. Хетеросексуалност је још једна важна животна димензија урођена у мрежу значења и вриједности које зависе од патријархалне структурне моћи и подијељених родних улога изражених кроз бинарне разлике.

Глик и Фиск тврде да је сексизам одувјек био амбивалентан и да беневољентни сексизам није последица политичке коректности. Ипак овакав закључак не прати исцрпна историјска анализа која би потврдила који облици амбивалентног сексизма су опстајали или се губили кроз историју и да ли су се изражавали баш кроз три аспекта које предвиђају аутор и ауторка.

Већ смо поменули да и сами аутори наводе да „степен хостилног у поређењу са беневољентним сексизмом може широко да варира међу друштвима (од оних у којима су жене третиране као стока, до оних у којима доминира идеологија центлменства), у зависности од фактора као што је однос у броју мушкараца и жена. (Guttentag & Secord, 1983) Ипак, баланс моћи између полова је обично комплексан и одражава коегзистенцију мушке структурне моћи и женске дијадичке моћи”. (Glick & Fiske, 1996: 492)⁵³ Вриједност жена је у одређеним културама била заиста на незавидном нивоу, гдје не може бити ријечи о центлменском понашању, давању предности женама или стављању жена на пиједестал. Чак је и репродуктивна функција жена у одређеним друштвима посматрана као корисност, а не као узвишеност, сексуална привлачност као „прљавост” итд. (Hunter, 1976) Сматрамо да посматрање жена као корисних машина за рађање не можемо окарактерисати као беневољентност и добронамјерност. У таквим околностима, не штити се женски живот зато што је врједнији од мушког, већ је користан, на исти начин на који могу бити корисни за преживљавање робови или стока. Заштита својине се не може посматрати као беневољентни сексизам, зато што није усмјерена на жене, већ на својину.

Сматрамо да је недостатак ове теорије, а самим тим и операционализације концепата то што даље не анализира „коегзистенцију структурне и дијадичке моћи”, већ је своди на однос у броју мушкараца и жена. Овај однос моћи је

⁵³Критика теорије која објашњења заснива на бројчаном односу између мушкараца и жена представљена је у одјељку бр. 4

тешко анализирати без узимања у обзир ширих вриједности и степена цивилизације одређеног друштва, посебно односа према људском животу уопште, што институционалног, што друштвено-културног. Такође, ако желимо да се служимо терминима дијадичка и структурна моћ, потребно је макар их сагледати кроз друштвено-историјски контекст.

Појам дијадичке моћи је веома важан за ову теорију, зато што та врста моћи у патријархалном контексту објашњава постојање беневољентног сексизма. „Умјесто да посматрамо амбивалентни сексизам као конфликт између скоријих егалитарних мишљења о женама и хостилности која и даље траје, потражили смо коријене „позитивне” стране сексистичке амбивалентности у дијадичкој моћи коју су жене увијек имале, као резултат интимних веза између полова које ствара сексуална репродукција.” (Glick & Fiske, 1996: 494) С обзиром да се оваква дефиниција ослања на константу сексуалне репродукције, могло би се закључити да жене имају неку, тијелом и сексуалношћу, непромјенљиво дату моћ која их штити од истребљења. Сматрамо да овај однос не би требало поједностављивати на овај начин. Шта је заправо ова дијадичка моћ и да ли и у којим условима она јесте нека врста моћи којом жене могу да утичу на нечије понашање?

Примјећујемо да се дијадичка моћ тумачи као женска моћ, док се не узима у обзир реципрочно постојање дијадичке моћи која произилази из зависности жена од мушкараца у интимној сфери. Тако аутори кажу да су мушкарци дијадички зависни од жена када је у питању хетеросексуална интимност, зависни у области репродукције, одгајања дјете, сексуалности и интима. Међутим, када се говори о зависности жена од мушкараца, говори се о томе да су женама потребни мушкарци као заштитници и као они који обезбјеђују новац и опстанак. Занемарује се значај дијадичке моћи мушкараца која произилази из једноставне чињенице да су у сфери хетеросексуалних односа и женама потребни мушкарци (када је у питању секс, романтична интима, блискост или репродукција). Са једне стране популарни дискурс садржи идеју о женској сексуалној моћи која је посљедица веће мушке сексуалне жеље, а са друге стране, представу о женској емотивности и већој заинтересованости за љубав и романтику. Овај дискурс је у складу са еволуционистичким објашњењима који мушку потребу да пренесу гене, као и причу о скупљем генетском материјалу жена ставља у први план.

Глик и Фиск сматрају да је најважнији извор женске дијадичке моћи заправо чињеница да сексуално привлаче мушкарце. (Glick & Fiske, 1997:122) Међутим, иако је структурна моћ у рукама мушкараца, у теорији се не обраћа пажња на чињеницу да и они такође располажу дијадичком моћи. Са напретком у области родне равноправности, жене су добиле могућност да не зависе економски од својих партнера. Данас су жене у могућности да у брак ступају из љубави, да имају сексуалне, романтичне и љубавне односе и прије брака. Некада су бракови склапани из практичних разлога. У својој књизи „Брак, историја: од послушности до интимности, или како је љубав освојила брак” (*Marriage, A History: From Obedience to Intimacy, or How Love Conquered Marriage*) Стефани Кунц (Stephanie Coontz) објашњава да је брак кроз историју био првенствено економска и политичка трансакција. „Хиљадама година пјесма која би пратила већину вјенчања је могла да буде „Шта љубав има с’ тим.” (Coontz, 2005:28) Тек у седамнаестом вијеку, као последица политичких, економских и културних промјена у Европи почеле су да губе на значају старије функције брака, што је подстакло људе да бирају своје partnere на основу личне наклоности и што је омогућило паровима да се супротставе праву других људи да им се мијешају у живот. Тек крајем осамнаестог вијека, а и тад само у Западној Европи и Сјеверној Америци, тријумфују као културни идеали појам слободног избора и брака из љубави. (Coontz, 2005:29)

Кунц је савремена теоретичарка која пише о браку. Међутим, критике брака су познате у историји феминистичких теорија, а неки/е од важних аутора/ки које треба поменути су Олимп де Гуж, Мери Вулстонкрафт, Херијет Тејлор Мил, Џон Стјуарт Мил, Фридрих Енгелс, Александра Колонтај, Симон де Бовоар, при чему се списак ту не завршава. (Гуж 2009, Тејлор Мил & Мил 1995, Kolontay, 1920, Енгелс, 1960, Де Бовоар, 1983) Тако на примјер, анархисткиња Ема Голдман (*Emma Goldman*) почетком 20. вијека пише о браку као уговорном односу који не повезује са љубављу за коју каже: „Слободна љубав? Као да љубав може бити другачија него слободна!” (Голдман, 2001:115) Овај однос ограничава и мушкарца и жену, али посебно жену која је економски зависна од мушкараца. „Институција брака чини од жене паразита, потпуну овисницу. Онеспособљује је за животне борбе, поништава њезину друштвену свијест, парализира њезину машту, и онда намеће своју великодушну заштиту, која је у стварности омча, карикатура људскога значаја.” (Голдман, 2001:115)

Када је сексуалност у питању, истиче Голдман, сматра се великом предношћу жене да буде неупућена и да таква и ступи у брак. „Будућа супруга и мајка држи се у потпуном незнању о својем једином посједу на натјецатељском пољу – сполу.” (Голдман, 2001:112)

У Црној Гори све до деветнаестог вијека је у први план је истицана биолошко-репродуктивна и економска функција брака. „Према томе, може се рећи да се брак сматрао послом који се тиче шире друштвене заједнице, преко кога се везују групе, а не појединци, односно врши се орођавање.”(Булатовић, 2010:50) Заправо тек у двадесетом вијеку слобода брачног избора постаје масовно присутна.

Дијадичка моћ жена о којој говоре аутори амбивалентног сексизма, дакле, моћ од које се мушкарци плаше, уз помоћ које жене могу да манипулишу мушкарцима, не произилази из пукe чињенице да су мушкарци и жене међузависни, већ из дискурса који искључиво жену, али не и мушкарца описује као изазов и искушење. Жена као искушење је објекат, не субјекат и не може искористити ту своју „посебност” у своју корист ако јој то друштвене нормe не дозвољавају, као што је то био случај кроз историју Црне Горе. После такозване сексуалне револуције у другој половини 20. вијека, женска сексуална жеља и потреба је постала видљива. И даље је присутан дупли стандард према ком су промискуитет и сексуално искуство пожељни за мушкарце, а за жене ипак у мањој мјери. Обзиром на значајне промјене које у последњих педесет година трпи дискурс о сексуалности, али и сексуалне праксе, сматрамо да је тешко говорити о универзалности мушке хостилности у области хетеросексуалних односа. Сматрамо да друштвена видљивост женске сексуалне жеље мора утицати на промјену поимања женске дијадичке моћи као искључиво женске. Као што однос између мушкараца и жена када је у питању структурна моћ утиче на изражавање сексизма (па је отворено изражавање негативних стереотипа у одређеним друштвима неприхватљиво), тако сматрамо да изражавање сексизма у области хетеросексуалних односа зависи од начина друштвеног погледа на сексуалност, романтичне односе, брак и љубав.

„На секс се популарно гледа као на ресурс коме приступ контролишу жене. (Zillman & Weaver, 1989) Ово ствара рањивост због које мушкарци могу да буду огорчени, што се осликава у учесталости представљања жена у књижевности као манипулативних „заводница”, као што је Дилајла, које могу да

„ослабе” мушкарце. Мишљење да жене користе своју сексуалну привлачност да би доминирале над мушкарцима (који би, у народском језику, били названи „папучарима”) је повезано са хостилношћу према женама.” (Glick & Fiske, 1997:494) Хетеросексуална међузависност, према ауторима теорије, јесте један од најважнијих извора амбивалентности мушкараца према женама.⁵⁴ Ипак, страх мушкараца о коме они говоре није условљен пуком чињеницом да постоје хетеросексуални односи у друштву у којем мушкарци имају већу структурну моћ, тј. та међузависност није довољан предуслов за настанак женске дијадичке моћи. Како сами и наводе, страх мушкараца је посредован популарним дискурсом који посматра жене као „чуварице капије” (*gatekeepers*) када су сексуални односи у питању, а самим тим и дискурсом о већој мушкој сексуалној жељи. (Glick & Fiske, 1996) Женска жеља за сексом се не истиче у истој мјери. Овакво раширено мишљење може бити фактор који доводи до дисбаланса у дијадичкој моћи⁵⁵, па на тај начин жене добијају предност.

Ипак, данас је у многим друштвима ситуација знатно другачија када су у питању сексуалне слободе и виђење мушке и женске сексуалности. Ако би се женској и мушкој сексуалној жељи придавала једнака важност, тј. да нема популарно названог „дуплог стандарда”, онда жене не би биле „у предности” када је у питању дијадичка моћ. Жене могу да користе дијадичку моћ једино онда када им друштво то дозвољава. Жене могу да користе своју сексуалност као оружје једино онда када је друштво представља као оружје.

Патернализам је, као што и сами аутори примјећују, начин одржавања хијерархијског односа који је примјењиван и у случају доминације нпр. колонизатора над колонизованим становништвом, па беневољентни сексизам пореде са „теретом бијелог човјека” (*white man's burden*). Сматрамо да теорија амбивалентног сексизма не показује на који то начин можемо да закључимо да патернализам према женама проистиче баш из специфичне врсте

⁵⁴ И код жена је такође присутан амбивалентни сексизам према женама, што је последица прихватања система врједности у којем живе. На исти начин, сматрају аутори, су и мушкарци амбивалентни према сопственој групи. Хетеросексуална међузависност у патријархалном друштву, која чини да мушкарци као доминантна група зависе од жена, према ауторима, ствара амбивалентне идеологије оба пола према оба пола. (Lee et al., 2010: 396)

⁵⁵ Дакле, тај дисбаланс није природан, као што би произишло из еволуционистичких објашњења сексуалне селекције који жене дефинише као оне који бирају, а мушкарце као оне који се такмиче да би били изабрани.

хетеросексуалне међузависности, а не макар дијелом из чињенице да је доминацију лакше одржати ако се инфериорна група третира осим хостилног, и на беневољентно патерналистички начин.

По нашем мишљењу, хетеросексуална међузависност није пресудан фактор за настанак беневољентног сексизма. Сматрамо да се прије треба усмјерити у објашњењима на историјски и цивилизацијски друштвени развој. Идеје о витештву, кавалерству, идеје просветитељства, егалитарности итд. су се укрштале са традицијом и на различите начине обликовале родне односе.

Дејвид Хјум (David Hume) и други британски просветитељи 18. вијека су показивали велико интересовање за поријекло и „историјску улогу витештва као круцијалног цивилизирајућег фактора у транзицији ка модерном друштву” (Susato, 2007: 161) У витештву су видјели поријекло модерних манира и супротстављали га варварским обичајима. Хјум је витештво видио као „амалгам храбрости која је била основни идеал античког грађанина и љубави која карактерише и промовише модерне вриједности као што су дарезљивост и хуманост”. (Susato, 2007: 163) Љубазност и поштовање мушкарца према жени је по њему модел односа за модерно и еманциповано друштво. Добри манири и префињеност захтијевају да мушкарац не користи своју природну физичку надмоћност коју има над женом. Неки просветитељи су критиковали негативне стране витештва као што су двобоји и одбрана части које су варварско наслеђе, али са друге стране и инсистирали на еманципаторским аспектима овог феномена који су водили префињености и хуманим и племенитим аспектима као што је заштита слабијих. Ипак, у овом раду нема простора за исцрпнију анализу различитих теорија које се баве кавалерством и витешким идеалима као и њиховим утицајима на данашње норме и правила понашања. Указивањем на постојање оваквих објашњења желимо да скренемо пажњу са објашњења теорије амбивалентног сексизма које поријекло беневољентног сексизма види у хетеросексуалној међузависности на историјска објашњења која се тичу цивилизацијских промјена. На овај начин не можемо искључити могућност да некада у одређеним друштвеним околностима није постојао беневољентни сексизам (ако као беневољентни сексизам не видимо пуку заштиту живота жена због њихове корисности за друштво).

Витештво је у одређеном историјском историјском тренутку могло да има цивилизирајућу улогу, па је могло и да хуманизује односе међу половима.

Међутим овај давни механизам поправљања статуса жена макар у одређеним аспектима јесте имао за циљ хуманије, цивилизоване односе, али не и равноправност, која је политичка тековина модерног доба. Данас је ипак традиционално родно обојено витештво некомпатибилно са борбом за родну равноправност.

Сматрамо да зависи од бројних фактора на који ће се начин изражавати сексизам. Друштвени статус жена (економски статус, права жена), је свакако један од важних, али и опште вриједности као и схватање мушко-женских односа и љубави. Веома проблематично је покушати упоређивати беневоолентни сексизам кроз историју, зато што се он само може дефинисати кроз упоређивање односа према мушкарцима и женама, кроз разумијевање опште слике друштва одређеног доба. На исти проблем наилазимо када желимо да упоређујемо сексизам у различитим друштвима данашњице. Нпр. социјалистичко уређење и водећа идеологија је један фактор који је могао утицати на начин и интензитет изражавања сексизма. Однос реал социјалистичких земаља према родној равноправности је примјер утицаја егалитарне идеологије одозго на доље, са позиција политичког ауторитета на статусну хијерархију између мушкараца и жена. Ова идеологија није подстицала традиционалну фемининост, женску љепоту, крхкост и беспомоћност, на чему се заснивају одређени аспекти беневоолентног сексизма, што се може видјети нпр. кроз организовање радних акција у којима су жене радиле све, укључујући и тешке физичке послове. У реал социјалистичким земљама постојала је тенденција да се традиционална фемининост у одређеним аспектима превазиђе, па је изражавање фемининости кроз кинђурење и трошење новца на изглед било посматрано као буржоаско пренемагање.

4.3. Критика скале амбивалентног сексизма

Полазећи од тога да валидност скале није „роба која се може купити статистичким техникама” (Frey, Botan & Kreps, 2000: 115) сматрамо да је потребно на концептуалном нивоу показати да скала мјери оно што би требало да мјери. То значи да се мора оправдати постојање сваког појединачног ајтема у скали.

Скала амбивалентног сексизма је скала валидирана на великом броју узорака у различитим земљама (Glick et al., 2000). Међутим, ми не желимо само да поновимо још једну статистичку анализу којом бисмо провјерили валидност скале, већ желимо и да провјеримо да ли су поједини ајтеми из скале заиста формулисани тако да одражавају сексистичке ставове. Валидност скале амбивалентног сексизма је озбиљно доведена у питање поистовјешивањем беневољентног сексизма и беневољентног односа у оквиру фактора хетеросексуална интимност. Скала амбивалентног сексизма садржи ставове који су тако формулисани да могу значити сексизам, али нужно и не морају, што се мора утврдити додатним сетом питања. На крају, скала садржи сексистичке ставове који су заступљени у неким културама, док у другим не морају бити. То значи да у неким културама неки од ставова из скале не морају бити заступљени, али зато могу бити заступљени неки други, садржајно другачији и специфични, које је потребно идентификовати и укључити у истраживање.

О сличном проблему говори и Рајвн Конел која указује на недостатке скала које су се до тада обично користиле за мјерење маскулинности и фемининности. (Connell, 1987) Унутрашња конзистентност скале је веома важан критеријум тј. веома је важно да ајтеми (питања, ставови) у скали међусобно корелирају, на основу чега се оправдава њихово мјесто у скали. Као примјер наводи скалу ставова према женама коју су формулисали Џенет Спенс и Роберт Хелмрајх. Корелација сваког ајтема са сумом скорова свих ајтема је критеријум који оправдава кохерентност скале и појединачних ајтема. Конел сматра да је још проблематичније то што овај критеријум „елиминише било какву могућност да се препозна тензија или некохерентност у оквиру особине која се мјери.” (Connell, 1987:172) Обзиром да је најважнији заједнички скор свих ајтема, специфично значење појединачних ајтема престаје да буде важно. Оно што особа мисли да говори својим слагањем или неслагањем са одређеним ставом за истраживаче престаје да буде важно. Ову појаву Конел назива десемантизација садржаја. Десемантизација садржаја омогућава истраживачима/цама да не морају да се баве контрадикторностима. Ако особа одговори контрадикторно на повезане ајтеме, ова појава се не региструје као проблем, већ једноставно утиче на укупни скор. „Ако се неки ајтеми не уклапају са другима, нема потребе да се истражи зашто је то тако. Они се једноставно избацују из скупа ајтема што је нормалан корак у стварању коначног облика инструмента.” (Connell, 1987: 173)

Обзиром на наведене проблеме, очекивани су проблеми при интерпретацији резултата истраживања.

Аутори теорије амбивалентног сексизма постављају питање: „У каквом је односу димензија традиционално-егалитарно са конструктом амбивалентног сексизма?” и дају следећи одговор: „И хостилна и беневољентна сексистичка мишљења јасно представљају традиционалне ставове према женским улогама. У ствари, то је разлог зашто оба сета размишљања могу да се окарактеришу као сексистичка.” (Glick & Fiske, 1997:123) Аутори скале амбивалентног сексизма само посредно испитују да ли је амбивалентни сексизам који се мјери скалом заправо анти-егалитаран. „Да АСИ мјери анти-егалитарност је снажно потврђено налазима да је ХС усмјерен на нетрадиционалне жене (нпр. жене од каријере, феминистичкиње), док беневољентни сексизам подстичу жене у традиционалним улогама (нпр. жене домаћице).” (Glick & Fiske, 1997:129) Ове потврде су аутори нашли кроз истраживање које је показало да су људи који су имали висок скор на АСИ скали, тј. који су амбивалентни сексисти, у поређењу са не-сексистима, у већој мјери поларизовали оцјене подгрупа жена, тј. показало се да што је израженији хостилни сексизам мушкараца према женама, то су оцјене жена у нетрадиционалним улогама мање позитивне и што је израженији беневољентни сексизам, то су осјећања према женама у традиционалним улогама позитивнија. (Glick et al., 1997) Сматрамо да утврђивањем анти-егалитарности скупа ставова који чине скалу амбивалентног сексизма путем корелација са евалуацијом подгрупа жена прескачемо много поузданију и директнију могућност утврђивања анти-егалитарности, а то је утврђивање прављења разлике између истих ставова према женама и мушкарцима на основу полне припадности, тј. директно утврђивање постојања дуплих стандарда.

Важно је препознати на које се све начине, кроз какве аргументе и ставове и даље потврђује хијерархијска бинарна родна разлика у конкретном друштву. Истраживање сексизма је процес који траје и који се надограђује. Најважнији допринос теорије амбивалентног сексизма је концептуализација беневољентног сексизма и препознавање бројних аспеката и начина његовог испољавања. Без обзира на критику коју образлажемо у овом раду када је у питању теорија и скала амбивалентног сексизма, ова теорија је отворила бројна важна питања на која су се надовезала бројна истраживања. Ова теорија је указала на неке правилности које се тичу структуре постојећих родних односа,

мотива који стоје иза одржавања хијерархије, као и начина на који се сексизам изражава. Међутим, сматрамо да је оваква типологија сексизма и подјела на хостилни и беневољентни прилично статична, иако стратешки значајна у смислу потенцијала за политичку акцију. Сексизам се може исказати и кроз тон који не мора нужно бити негативан или позитиван према женама. Предрасуде које се ослањају на „природност” родних разлика се често изражавају кроз позитиван тон не према неком од полова, већ према родној разлици. Тако нпр. прескриптивни стереотип да мушкарац треба да буде виши и јачи од своје партнерке не носи у себи нити позитиван нити негативан тон према женама или мушкарцима, али јасно потврђује односе моћи.

Такође, прескриптивни стереотипи о женама као посебно финим, пристојним, културним, префињеним дамама могу се изразити и кроз негативан тон. Ако кажемо да је ружније када псује жена него када псује мушкарац, наш став је сексистички. Ипак, проблем настаје онда када треба одредити да ли је тај став из наше перспективе беневољентан или хостилан према женама. Очигледно је да је тон свакако негативан према оним женама које псују. На другом нивоу овакав став може да буде заснован на позитивном/беневољентном односу према женама уопште: да су жене даме, префињена бића за које псовке нису зато што негативно утичу на ту префињеност, али и на хостилном/негативном: да жене не треба да псују, буду агресивне, показују било какав отпор или дрчност, зато што треба да буду понизне. За утврђивање тона који прати овакав став је потребно познавати шири контекст, па овакав став не можемо сврстати у беневољентни или хостилни сексизам ако се држимо критеријума да је субјективни тон онога који износи став пресудан. Ставови који се ослањају на позитивну карактеризацију жена као дама којима не пристаје неко „мушко” понашање опстају баш због тог позитивног тона, без обзира на ограничења која такви ставови могу да подразумевају.

Глик и Фиск примјећују да степен хостилног у поређењу са беневољентним сексизмом може широко да варира међу друштвима (Glick & Fiske, 1996), па ипак, међународно истраживање које је спроведено у деветнаест земаља показало је, као што су аутори и очекивали, да на националном нивоу средње вриједности хостилног и беневољентног сексизма снажно и значајно међусобно позитивно корелирају, како међу мушкарцима, тако и међу женама. „Према томе, као што смо и очекивали, у земљама гдје је израженост хостилног

сексизма била висока, израженост беневољентног сексизма је била такође висока.” (Glick et al., 2000:771) Сматрамо да се постојећом скалом не може мјерити стварни однос нивоа заступљености хостилног и беневољентног сексизма из више разлога: зато што скала од самог почетка даје једнак простор, тј. по једанаест ставова како за хостилни, тако и за беневољентни сексизам, такође, скала беневољентног сексизма није формулисана тако да нужно мјери сексизам, и на крају, обије скале, како скала хостилног, тако и скала беневољентног сексизма, су културно специфичне, тј. формиране у значењском контексту родних односа карактеристичних за САД прије 20 година. Такође, скала хостилног, као и беневољентног сексизма мјери суптилнији облик сексизма, а не укључује традиционални отворено хостилни сексизам према женама који је у одређеним земљама можда још увијек присутан и није друштвено санкционисан. Могуће је да је изражавање сексизма кроз хостилни тон много заступљеније него кроз позитивни тон, или обрнуто, али тако нешто ова постојећа скала не може да региструје, зато што не покрива одређене сфере изражавања сексизма, како хостилног, тако и беневољентног. Сваки предлог једне опште скале амбивалентног сексизма би се суочио са овим ограничењем, што значи да процес операционализације увијек треба да буде отворен за нове измјене које би диктирао друштвени контекст.

Иако је скала амбивалентног сексизма углавном провјеравана кроз статистичке анализе, постоји неколико критичких осврта на ову скалу, из различитих углова. Чисанго и Гватирера су тестирали своју хипотезу да је могуће да људи препознају амбивалентни сексизам у пракси (дакле да препознају могућност да беневољентни и хостилни сексизам изражава иста особа) ако би се он операционализовао другачије. (Chisango & Gwatirera, 2012) Сматрали су да је скала амбивалентног сексизма превише апстрактно формулисана и садржи превише разноликих аспеката родних односа, што збуњује и онемогућава схватање ове појаве. Претпоставили су да ће поједностављивање операционализације омогућити да људи лакше препознају амбивалентни сексизам. Полазећи од истраживања које су спровели Рудман и Килијански (Kilianski & Rudman, 1998) које је показало да људи не могу да

препознају амбивалентни сексизам⁵⁶, тј. сматрају да се беневољентни сексизам и хостилни сексизам не појављују заједно код појединаца, Чисанго и Гватирера су хтјели да провјере да ли ће другачија операционализација амбивалентног сексизма која би обухватала само један аспект родних односа (романтичне односе)⁵⁷ бити адекватнији инструмент који би помогао да људи препознају амбивалентни сексизам. Они су осмислили нестандартне профиле беневољентног и хостилног сексисте који су се односили само на један аспект родних односа (романтичне односе), а не на све аспекте које обухвата скала амбивалентног сексизма. За разлику од стандардних профила, направљених на основу скале амбивалентног сексизма, „који су направљени из напредног, високо интелектуалног и холистичког разумијевања амбивалентног сексизма”, нестандартни профили су изведени из лика из теленовеле и његовог односа са дјевојком. Ипак, испоставило се да људи не повезују беневољентни са хостилним сексизмом ни онда када су представљени кроз нестандартне поједностављене профиле. Ови аутори дају осврт на скалу амбивалентног сексизма: „Глобална природа скале амбивалентног сексизма која укључује бројне аспекте може бити предност за интелектуалце који желе да разумију амбивалентни сексизам и његове компоненте онако како се манифестују у разним областима живота и родних односа. Али, када се ова општа, прије апстрактна АСИ увјерења односе на једну особу, могу само постати загонетка која је изван могућности разумијевања за већину (обичних) људи.” (Chisango & Gwatirera, 2012:74) Истраживање је ипак показало да није разноликост тема које обухвата скала амбивалентног сексизма фактор који онемогућава да људи препознају постојање амбивалентних сексиста који изражавају како беневољентни, тако и хостилни сексизам према женама. Закључују да је прије свега проблем то што се беневољентни сексизам не доживљава као проблематичан, а најчешће нити као облик сексизма, па је потребно првенствено едуковати људе о штетним посљедицама беневољентног сексизма. Тек након подизања свијести о беневољентном сексизму, сматрају они, можемо

⁵⁶ У овом истраживању су направљени описни профили особа које су хостилни, беневољентни или амбивалентни сексисте на основу садржаја скале амбивалентног сексизма.

⁵⁷ Нпр. један профил се односи на мушкарца који пружа помоћ својој партнерки око вођења финансија (беневољентни сексизам), а са друге стране, други профил се односи на мушкарца који сматра да су жене за такве ствари неспособне (хостилни сексизам). Показало се да људи не могу да претпоставе да је ријеч о истој особи (чији лик је преузет из теленовеле).

очекивати препознавање да беневољентни и хостилни сексизам могу да се појаве заједно.

Скала амбивалентног сексизма је направљена да „попуни” пропуст у мјерењу сексизма дотадашњим скалама које нису према њиховом мишљењу мјериле беневољентни сексизам. Једно истраживање (Conn, Hanges, Sipe & Salvaggio, 1999) је показало да Глик и Фиск нису били у праву у закључку да скала модерног сексизма не мјери беневољентни сексизам. Након анализе односа скале модерног сексизма и појединачних фактора у оквиру скале беневољентног сексизма, закључили су да модерни сексизам није у вези са хетеросексуалном интимношћу, нити са протективним патернализмом, али да статистички значајно негативно корелира са комплементарном родном диференцијацијом. Негативну корелацију такође сматрају значајном и објашњавају је тиме што неслагање са тиме да су жене другачије и посебне у нечему указује на егалитарност на коју се такође ослањају модерни сексисти тиме што не подржавају специјалне повластице за жене зато што је равноправност већ постигнута. Ипак, и овдје наилазимо на проблем тумачења статистичких података, зато што неслагање са тиме да жене имају неке посебне позитивне особине не мора да указује на егалитарност, већ може да рефлектује хостилни сексизам (нпр. онда када испитаник/ца изрази неслагање са ставом да су жене моралније од мушкараца, ми не можемо знати да ли је тај одговор израз егалитарности или та особа можда сматра да су заправо мушкарци моралнији од жена), и баш та хостилност може да буде разлог негативне корелације, зато што се иза модерног сексизма крију хостилно сексистички погледи на жене и борбу за родну равноправност на шта указује и позитивна корелација између хостилног сексизма и модерног сексизма.

4.3.1. Критика скале беневољентног сексизма

С обзиром да смо један од три фактора беневољентног сексизма – хетеросексуалну интимност анализирали у поглављу „Неразликовање беневољентног сексизма и беневољентног односа”, у овом поглављу ћемо анализирати ставове који су дио друга два фактора - протективног патернализма и комплементарних родних разлика. У фактор протективни патернализам спадају четири става:

- Мушкарци би требало да буду спремни да жртвују и своје здравље, ако је то услов да финансијски обезбиједје своје жене.
- Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене.
- У несрећама, жене треба спашавати прије мушкараца.
- Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану.

Од наведених ставова, једино је трећи формулисан тако да прави разлику између мушкараца и жена. Извјесно је да ће се неки испитаници слагати да мушкарци треба да пазе и штите своје жене, али и са тим да би жене требало да пазе и штите своје мушкарце. Такође, слагање са ставом да би добру жену мушкарац требало да држи као мало воде на длану не указује на сексизам ако се испитаник/ца у исто вријеме слаже са тим да доброг мушкарца жена требало да држи као мало воде на длану. Када је у питању први наведени став и финансијско обезбјеђивање жена, врло је вјероватно да слагање са овим ставом означава сексизам, зато што је родна норма о улози мушкарца као примарног хранитеља породице и даље изражена. Ипак, потребано је утврдити да ли се ради о сексизму кроз паралелно питање којим би се утврдило да ли код неких испитаника/ица постоји такво очекивање и од жена.

Сматрамо да протективни патернализам јесте важан начин изражавања беневоолентног сексизма, али да је потребно унаприједити његову операционализацију. Протективни патернализам се тиче пожељног односа и понашања мушкараца према женама. Из овако формулисаних ставова ми не можемо закључити који тачно стереотипи стоје у позадини – негативни или позитивни - жене су слабије и неспособније, или жене су посебно благо, чиста бића која треба чувати. Ипак, овакав посебан третман жена може имати негативне посљедице. Алтермат указује на двије линије истраживања о негативним посљедицама које може да има указивање прекомјерне помоћи и помоћи која се не тражи. (Altermatt, 2001: 15) Тако, незахтијевана прекомјерна помоћ може да прикаже оне који примају помоћ као мање способне, односно, као људе којима је потребна помоћ. Иако намјерно подривање способности жена није примарни мотив за кавалерство, посљедице могу бити негативне. Кавалерство подстиче мушкарце да помажу женама без претходне процјене да ли је помоћ уопште потребна. Са друге стране, друга линија истраживања, примјећује Алтермат, указује на то да пружање помоћи може да изазове осјећај задужености и обавезе према ономе ко је пружио помоћ, а такође на дуге стазе

онај који прима помоћ може постати завистан од те помоћи, тј. не ослањати се на себе и своје способности. Ова истраживања указују на могући негативан утицај заштитничког и кавалерског понашања (нпр. плаћање на састанцима, ношење терета и слично) на њихову независност и самопоштовање. Дакле, без обзира на то који стереотипи, позитивни или негативни, стоје у позадини ставова који представљају протективни патернализам, ти сексистички ставови (ако се утврди да подржавају различит третман мушкараца и жена) могу имати негативне последице по родну равноправност.

Многи облици кавалерског понашања се могу сврстати у протективни патернализам. Кавалерство није само карактеристика интимних хетеросексуалних односа већ је присутно и у другачијим контекстима и односима (нпр. уступање мјеста женама у аутобусу, отварање врата, ношење терета итд.). Иако однос кавалерства и амбивалентног сексизма аутори теорије амбивалентног сексизма дубље не теоретизују, они наводе да однос беневољентног и хостилног сексизма у одређеном друштву зависи од тога да ли у том друштву влада идеологија кавалерства или не. Алтермат покушава да направи разлику између ових појмова: „Док је амбивалентни сексизам сет ставова о женама, кавалерство је организована структура знања која садржи информације о понашањима – када и према коме треба да се десе, и које активности подразумевају (нпр. отварање врата, уступање сједишта итд.)” (Altermatt, 2001) Дакле, према Алтермату, кавалерство чине културни услови, а амбивалентни сексизам чине ставови који произилазе из тих услова. Ипак, сматрамо се ова два појма, кавалерство и беневољентни сексизам не могу тако једноставно концептуално одвојити, посебно зато што је кавалерство интегрални дио како концепта, тако и операционализације беневољентног сексизма (постављање жена на пиједестал, заштита жена, третирање као „чистих”, „морално узвишених” бића итд.)

Још један од бројних посредних начина да се покаже да су беневољентни ставови који су дио скале амбивалентног сексизма заправо сексистички је и истраживање (Viki et al., 2003) које показује да беневољентни сексизам позитивно корелира са патерналистичким кавалерством (ставовима који у исто вријеме садрже љубазност, али и ограничавају слободу жена). Са друге стране, исто истраживање показује да патерналистичко кавалерство не корелира са хостилним сексизмом. Патерналистичко кавалерство је у овом истраживању

дефинисано у складу са начином на који је дефинисан беневољентни сексизам.

Сматрамо да је утврђивање оваквих корелација кроз истраживања корисно, али да би аналитички издвојено посматрање различитих аспеката беневољентног сексизма и њиховог односа са ставовима који прописују пасивност жена и ограничавају њихове слободе пружио јаснији увид у њихов међусобни однос. Ако неки људи који сматрају да је романтични хетеросексуални однос веома важан за живот људи, такође изражено подржавају кавалерство које ограничава слободу жена, то не чини овај први став сексистичким. Ако је кавалерство друштвено представљено као најпозитивнији могући начин третирања жена и показивања наклоности и љубави, онда се та прописана пасивност жена најчешће посматра као привилегија, а не као забрана, како из перспективе „кавалера”, тако и из перспективе „даме”. Позитиван тон према романтичним односима, а не сексизам, јесте спона између оваквих ставова. Зато сматрамо да је смисленије истражити однос између ставова који су сами по себи сексистички - ставова да су жене моралније, чистије, префињеније и ставова да жене треба третирати на посебан начин кроз различите облике кавалерског понашања.

Такво истраживање је спровео Вилем Алтермат (William Altermatt) у оквиру своје докторске дисертације „Кавалерство: однос између културних прописа и стереотипа о женама.”. (Altermatt, 2001) Алтермат је истраживао повезаност ставова о кавалерству и ставова о женама у четири категорије: морална врлина, сексуална врлина (чедност), моћ и способност. Показало се да ставови који подржавају кавалерство позитивно корелирају са трима од четири издвојених врста родних предрасуда: са већом моралношћу жена, већом сексуалном врлином (чедношћу) жена и непогодношћу жена за позиције моћи. Једино ставови о мањој способности жена нису показали никакву корелацију са кавалерством. Показало се да људи оцјењују оне жене према којима се мушкарци понашају на кавалерски начин као мање независне од оних које немају такав третман. За разлику од истраживања Вики и колега/иница, гдје се показало да хостилни сексизам према женама не корелира са ставовима о кавалерском понашању, Алтермат налази позитивну корелацију ставова о кавалерском понашању како са позитивним, тако и са негативним ставовима о женама, па закључује да се кавалерско понашање може оправдати позитивним стереотипима о женама – жене су анђеоска бића која *заслужују* да буду

постављена на пиједестал, али и негативним стереотипима - кавалерско понашање заправо је *неопходно*, тј. мушкарци се морају бринути о женама зато што оне нису у стању да се брину о себи.

У блиској вези са протективним патернализмом је и компонента беневолентног сексизма која указује на комплементарну родну различитост и операционализована је кроз три става:

- Многе жене имају особину невиности и чедности какву мало мушкараца посједује.
- Жене, у поређењу са мушкарцима, углавном имају супериорнији осећај за морал (морално расуђивање).
- Жене, у поређењу са мушкарцима, имају бољи укус и истанчанији осећај за културу.

Ова три става су формулисана тако да праве разлику и њихово потврђивање може указивати на сексизам. Међутим, сматрамо да стереотип о супериорном моралном расуђивању жена није карактеристичан за нашу културу. Одувјек се инсистирало на томе да жене треба да буду моралне, у смислу чедности. Ипак, морал се, осим на чедност, односи и на исправно, добро и праведно понашање, које је у Црној Гори конкретно историјски било одређено принципом „чојства и јунаштва” (само име говори о томе да је тај принцип прије свега био мушки). Многи примјери говоре о томе да су се и жене понашале у складу да таквим моралним начелима, али се не може говорити о њиховој моралној супериорности у односу на мушкарце. Ова скала је настала у другачијем друштвеном контексту који карактерише и стереотип о женској моралној исправности и супериорности у односу на мушкарце, док у нашем контексту постоји историја прескриптивног стереотипа о већој моралности жена у смислу сексуалне уздржаности и чедности.

Кроз историју су жене посматране када је моралност у питању на сасвим другачији начин него данас. Елиот Хантер (Elioth Hunter) истражује друштвене ставове према женама у грчкој, римској култури, јеврејским и хришћанским религијским учењима, раним и средњовјековним, и издваја три доминантне слике жена које се појављују: жена која је инфериорна, жена која је зла и жена као љубавни објекат. (Hunter, 1976) Класични филозофи и очеви ране Хришћанске цркве су се односили према женама као морално инфериорнијима од мушкараца. Посебно се у хришћанској традицији жена посматрала као

нечиста, превише тјелесна, грешна, као извор искушења и моралног пада мушкарца, па самим тим и као извор зла.

Доброта и моралност жене постају дио дискурса тек касније о чему говори Рут Блох (Ruth Bloch) у својој књизи „Род и моралност у англо-америчкој култури, 1650 – 1800” (Bloch 2003) у којој показује како су моралност и врлина појмови који су мијењали значења и који су често били родно означени. Она указује на то да се код филозофа који су се бавили моралом у осамнаестом вијеку, моралност више повезује са емоцијама него са разумом. Иако узима у обзир утицај индустријализације и подјелу на домаће и пословне сфере, као и утицај политичког учешћа жена у току Америчке револуције на промјену погледа на моралност жена, Блох указује на раније утицаје, као што је реформација хришћанске цркве која је утицала на популарни дискурс и придавање важности емоцијама када је у питању религијско искуство. Стереотипна повезаност жена и емоционалне осјетљивости је утицала на повезивање морала и жена које су постале одговорне за морално усмјеравање цијеле породице. Блох указује на то да је у шеснаестом и седамнаестом вијеку васпитање дјце било повјеравано очевима, док су се мајке бавиле њиховим одгајањем прије свега у раном дјетињству. Мајке су, сматрало се, биле не само мање рационалне, него су и у моралном смислу биле инфериорније. Ипак, осамнаести вијек доноси значајне промјене: „Док су мушкарци били доминантни у веома флуидним и компетитивним економским и политичким сферама, жене су биле све доминантније у светим, моралним и емотивним сферама живота као што су: религиозна племенитост, сентиментална фикција и породица.” (Bloch, 2003:49)

Веома важна промјена се десила и у сфери сексуалности: традиционално виђење жена као оних које не могу да контролишу своје инстинкте се претворило у сасвим супротно виђење жена као оних које су у мањој мјери заинтересоване за сексуалне односе. Жене су биле под утицајем протестантских учења да треба да буду чедне прије свега, да се скромно облаче итд. Касни осамнаести вијек је био период када је у Сједињеним Америчким Државама прекинуто повезивање жена са природом, а мушкараца са културом. Ауторка примјећује да је значење ријечи врлина добило нова значења након америчке револуције. Јавна врлина/јавно добро је било у вези са мушкошћу, са херојством грађанина-војника у револуционарној Америци, да би у периоду након

револуције дошло до феминизације јавне врлине. Слободу и хармонију нације је требало постићи кроз социјалне и моралне реформе. Женска врлина (која се тичала средње и више класе) је добила политички значај, па је тешко било разликовати приватну добронамјерност, сексуалну примјереност, и добре манире од јавне врлине. Женска врлина је била супротстављена мушком личном интересу што је постала основа за политичко учешће мушкараца. Мајчинство добија на значају и све остале активности (добротворни рад, писање сентименталне прозе, улога учитељице итд.) се посматрају као рефлексивна мајчинства на друге области. (Bloch, 2003)

Овај кратки осврт на врједносне промјене које су се десиле у 18. вијеку указује на изворе данашњих стереотипа о моралности и чистоти жена у Сједињеним Америчким Државама гдје је скала амбивалентног сексизма и настала. Ипак, ми сматрамо, обзиром да Црна Гора није прошла кроз ту врсту транзиције, обзиром да је принцип мушког херојства и јунаштва био снажан у црногорском друштву и до 20. вијека, да моралност није феминизирана и да предност у тој области никада није дата женама.

Идеја аутора теорије амбивалентног сексизма је да комплементарност заправо маскира праву природу односа, а то је хијерархија. Све што заиста доноси статус и моћ ставља се на страну мушкараца, а жене се позитивно карактеришу само у оним областима које не угрожавају мушку супериорност. Култура или „осјећај за културу” поменут у напријед наведеним ставовима такође може да се протумачи на два начина – као културно понашање и као култура у смислу познавања и талента за умјетност. Пилот истраживање је показало да различити испитаници различито тумаче питање из скале које се односи на бољи осјећај жена за културу и бољи укус. Неке испитанике/це култура асоцира на умјетност и филозофију, у чему жене не виде као доминантне, али, са друге стране сматрају да жене имају културније понашање. Родни стереотип о културном понашању жена може се повезати са потребом да жене буду смјерне, пристојне и љубазне према другима. Не постоји стереотип да су жене боље у области филозофије и умјетности. Ако се жене и повезују са културом и умјетношћу, та повезаност је више у вези са женама као љубитељкама културе и умјетности, и уопште лијепог, него што је у вези са женама које су талентованије за умјетност. Женама се стално додјељују

статусно мање важне области у односу на статусно више мушке области које се повезују са рационалношћу и одлучношћу, талентом, престижом итд.

Неколико важних аспеката беневољентног сексизма није присутно у постојећој скали. Иако су аутори из скале искључили утврђивање комплементарне родне диференцијације које се односи на брижност и пажљивост жена зато што углавном сви испитаници/це потврђују овај аспект беневољентног сексизма, па овакви ставови не разликују беневољентне сексисте од оних који то нису (Glick & Fiske, 1997:133), ми сматрамо да овај аспект родног разликовања не смије бити изостављен јер је круцијалан за родне односе. Природна предиспонираност жена за родитељство је један од најважнијих родних стереотипа на којем се граде многи ставови када су у питању родни односи. Недовољна укљученост очева у одгајање дјете је уско повезана са овим стереотипом који се даље одражава и на оправдање неравноправности у јавној сфери. Родитељство не доноси статус и моћ у друштву.

Слично комплементарно разликовање које суштински одређује родне односе, а не појављује се ни у теорији ни у скали јесте одређење жена као љепшег пола. Жене се најчешће одређују као „слабији”, „њежнији” и „љепши” пол. Унапређивање сопствене љепоте је императив за жене. Хетеросексуалност је најзаступљенија сексуална оријентација на свијету, па је представљање жена као „љепшег” пола потпуно очекивано, обзиром да мушкарце у чијим је рукама структурна моћ привлаче жене. У интересу је мушкараца на више нивоа да жене буду фокусиране на свој изглед. Не такмиче се мушкарци и жене у љепоти, већ жене међусобно, док се мушкарци међусобно такмиче око статусно важнијих ствари. Данас жене троше пуно времена и новца на унапређивање свог изгледа, што указује на женске приоритете. Рекламе, часописи, разни телевизијски и филмски програми, текстови популарне музике стално потврђују родне стереотипе и стављају акценат на изглед и пожељност жена. „Жене се подстичу да виде своју вриједност кроз способност да привуку супротни пол већ од ране доби.”(Glick & Rudman, 2008:215)

Дакле, два веома важна аспекта беневољентног сексизма који се тичу брижности и љепоте су изостављена из скале беневољентног сексизма. Иако постоји велика вјероватноћа да ће ови стереотипи бити заступљени код већине испитаника/ица, сматрамо да треба да буду интегрални дио истраживања које

мјери беневољентни сексизам у одређеном друштву зато што су овакви ставови оно што чини суштину концепта беневољентног сексизма.

4.3.2. Критика скале хостилног сексизма

Аутори теорије амбивалентног сексизма тврде да је у основи хостилног сексизма претпоставка да су жене слабији пол и да је женама мјесто у кућном домену. „Хостилно сексистичка вјеровања у некомпетентност жена када су у питању задаци који захтијевају способност карактеришу жене као неадекватне за вођење економских, правних и политичких институција.” (Glick & Fiske 1996:492) Три предвиђене димензије хостилног сексизма - доминативни патернализам, компетитивна родна диференцијација и хостилна хетеросексуалност се нису издвојили у оквиру ове скале. Питање моћи је свакако присутно у скали, али не на тај начин да се отворено потврђује да мушкарци треба да буду на позицијама моћи и да одлучују. У оригиналним истраживањима (деведесетих у Сједињеним Америчким Државама) показало се да је отворена хостилност према женама и родној равноправности превазиђена: „Када су на ред дошли ајтеми који оцјењују хостилне ставове, дефинитивно смо потврдили да промијењене родне улоге захтијевају суптилније мјерење сексистичких ставова. Наши испитаници/ице су отворено одбацивали ајтеме као нпр. ‘Жене нису паметне у једнакој мјери као мушкарци.’ (Практично смо могли да чујемо подсмјех.)”(Glick & Fiske, 2011:532)

Скала хостилног сексизма је уобличена и прилагођена савременим околностима тако да одражава хостилност према женама које на различите начине изазивају мушку моћ. Дакле, овом скалом није предвиђено мјерење присуства отворених ставова о женској инфериорности, али се мјери хостилност према женама које се перципирају као пријетња мушкој моћи. (Glick et. al., 2000:764) То су према Питеру Глику и Сузан Фиск успјешне жене, феминисткиње и заводнице, подгрупе које доводе у питање мушку надмоћ. Такође, они сматрају да је прављење подгрупа механизам којим људи успијевају да помире хостилне и беневољентне ставове према женама. Ипак, примјећујемо да скала хостилног сексизма садржи ставове који се односе како на жене уопште, тако и на подгрупе жена.

Истраживања општих родних стереотипа су била полазишна тачка за истраживања стереотипа о родним подгрупама. Многа истраживања су се бавила овим феноменом и издвојен је велики број подгрупа које су углавном према међусобној сличности сведене на неколико основних подгрупа. Нпр. када су мушке подгрупе у питању издвојени су атлета, бизнисмен, мачо мушкарац, професор, јапи, пропалица/лузер, породични човјек, плејбој/женско рош, радник итд, а када су женске подгрупе у питању примјери су: феминисткиња, пословна жена, домаћица, промискуитетна жена, атлетски тип, секси жена, наивна жена итд. (Lorag 2013, Archer & Lloyd, 2002:25). Глик и Рудман (Glick & Rudman, 2008:103) истичу да су многе подгрупе заправо варијације на тему општих стереотипа, при чему се издвајају одређени аспекти родних стереотипа (некада женска брижност, а некада сексуална привлачност, некада вјерност). Сматрају да су родне подгрупе комплементарне, прије него контрадикторне са општим родним стереотипима. Подгрупе одражавају на које све начине мушкарци и жене могу да остваре традиционалне родне улоге и помажу у одржавању општих стереотипа тиме што се издвајају они људи који одступају од стереотипних очекивања и бивају груписани у препознатљиве подгрупе. Ово је, према ауторима, начин на који се снага изузетака од стереотипа, која би имала потенцијал да дестабилизује стереотип, неутралише кроз стварање подгрупе која одступа од правила.

Елиот Смит (Elioth Smith) примјећује да усмјеравање пажње истраживача на подгрупе, у односу на ранију анализу стереотипа и ставова према цијелој категорији/групи, није довољан концептуални помак, зато што нису одређене подгрупе, већ представници групе у *одређеним ситуацијама* мете стереотипа и реакција кроз ставове и понашање. „Иста особа која је жена од каријере у канцеларији, може бити секси жена у ноћном клубу; исти црнац који је прихватљив као колега на послу може бити непожељан као потенцијални комшија” (Smith, 1993:300)

Сматрамо да је важно одвојено истраживати традиционалну хостилност према женама која потврђује традиционалне родне стереотипе и инфериорност жена са једне стране и хостилност према борби за родну равноправност. Иако су обије врсте ставова у служби одржавања родне неравноправности, ови ставови имају различиту историју. Зато и постоје концепти модерног и неосексизма. „Упркос израженој корелацији између ХС и скале модерног сексизма (што би се

вјероватно десило и са скалом неосексизма), сматрамо да је ХС скала прије комплементарна, него редувантна у односу на ове друге скале./.../ Иако ХС истражује сличне проблеме (нпр. антифеминизам), и ХС и БС више се фокусирају на интерперсоналне односе између мушкараца и жена него на уопштена политичка становишта.” (Glick & Fiske, 1996:509)

Борба за родну равноправност се одвијала различито у различитим дјеловима свијета, различити проблеми су тематизовани у мањој или већој мјери и различит степен и облик родне равноправности је изборен у различитим друштвима. У Сједињеним Америчким Државама гдје је формулисана скала амбивалентног сексизма, феминисткиње и борба феминисткиња и њихов утицај је био изразито видљив, жене су се масовно идентификовале као феминисткиње, родна равноправност је деценијама била горућа тема у медијима и домовима и коначно, о чему пише Сузан Фалуди у својој књизи „Повратна реакција: Необјављени рат против жена” (*Backlash: The Undeclared War Against Women*) (Faludi 2006) ови напори су наизлазили на стални отпор што је довело до изражене борбе између полова. Торил Мој (Moі, 2006) говори о томе како је феминизам постао ружна ријеч прије свега током деведесетих када су конзервативци демонизовали феминисткиње и њихову борбу, али и када су се бројне истакнуте феминисткиње или одрицале од феминизма, или указивале на његове лоше стране, па су се самим тим стварале различите предрасуде о феминисткињама и феминизму уопште. Она ово илуструје примјером из личног искуства: „На Универзитету Дјук повремено држим семинар под називом Феминистички класици. На првом часу питам студенткиње да ли сматрају себе феминисткињама. Одговор је обично не. Кад питам да ли су за право жена на слободу, једнакост и правду, одговор је увијек да. Тада их питам: „Да ли то значи да сте ипак феминисткиње?” Одговор је обично следећи: „О, па ако је то све што подразумевате под феминизмом, онда јесмо феминисткиње. Али никад не бисмо себе назвале феминисткињама.” Кад их питам зашто не би, дуготрајна, компликована расправа открива да у мом либералном, привилегованом америчком кампусу младе жене, које никад не би подносиле законску или институционалну неправду, верују да би, ако се назову феминисткињама, други људи мислили да су наметљиве, склоне доминацији, агресивне и нетолерантне и – што је најгоре од свега – да мрзе мушкарце.” (Мој,

2006:1736) Ставови из скале хостилног сексизма су произашли из оваквог друштвеног контекста.

Са друге стране, у земљама социјалистичке Југославије борба за родну равноправност има другачији пут и не укључује ангажовање и популарност феминизма у истој мјери. Ставови из скале хостилног сексизма према феминисткињама, према женама које се позивају на родну равноправност, према женама које се жале на сексизам и траже посебне повластице су посебно проблематични. Црна Гора је била дио СФРЈ, а питања која су у другим дјеловима свијета у том периоду покретале феминисткиње, у социјалистичким земљама је покретала и рјешавала сама држава, у складу са идеалима једнакости које је заступала.⁵⁸ (Божиновић, 1996) Родна равноправност је била питање опште еманципације друштва. Након деведесетих се није десио масовни женски покрет, већ су феминистички напори сведени на мали број невладиних организација, па зато сматрамо да друштвена представа феминисткиња мора бити другачија него у западним земљама. Сматрамо да у постсоцијалистичком периоду феминистичке невладине организације нису имале довољну видљивост и утицај на жене да би оне масовно биле оснажене и освијешћене да се позивају на родну равноправност, да се боре против сексизма, а посебно не да користе те термине који се налазе у тврдњама које су дио скале хостилног сексизма. Такође, зато што су све иницијативе када је родна равноправност у питању у социјалистичком периоду биле под покровитељством државе, није се створио шири отпор према масовној женској борби за равноправност. О томе колико ријетко се жене у Црној Гори жале на сексизам и дискриминацију на основу пола говоре извјештаји омбудсмана, тј. заштитника људских права и слобода Црне Горе.⁵⁹ Ипак, то не значи да је ријеч феминизам у Црној Гори ослобођена негативне конотације, већ да није коришћена у јавном дискурсу на исти начин и у истој мјери као нпр. у Сједињеним Америчким Државама.

Истраживање рађено у Србији (Цамоња- Игњатовић et al., 2009) показује да стереотипи о феминизму и феминисткињама нису изражени међу студентском популацијом. Ставови према феминизму јесу важни када је у

⁵⁸Такође, постојала су бројна удружења жена (самостална и при Комунистичкој партији), али је држава, а не самостални феминистички покрет, била главни промотер једнакости, што је важно за наш аргумент.

⁵⁹Сви извјештаји су доступни на веб страници <http://www.ombudsman.co.me>

питању оцјена дискурса о родној равноправности, али је важно препознати колико су ове предрасуде релевантне у одређеном друштву и колико заиста одражавају мјесто конфликта. Ако је сексизам у Црној Гори непозната ријеч, а у Сједињеним Америчким Државама се људи позивају на сексизам у свакодневном животу, медијима, школи, онда је немогуће упоређивати ставове о женама и жалбама на сексизам у та два друштва. Такође није само ријеч о термину, већ и о различитим друштвеним праксама и свакодневници на коју се ставови ослањају. Неузимање у обзир различитог друштвеног контекста у западним земљама и постсоцијалистичким земљама је био чест проблем у комуникацији између феминисткиња са обије стране које су покушавале да успоставе сарадњу у периоду постсоцијалистичке транзиције. О томе пише Нанет Фанк (Funk, 2006) у чланку „Петнаест година источно-западног дијалога жена”. Термини феминизам и род немају исто значење и историју у земљама бившег социјализма и у западним земљама.

Ставови из скале хостилног сексизма који се тичу феминисткиња, али и уопште жена које наводно злоупотребљавају тековине борбе за родну равноправност су:

- Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисане.
- Већина жена невине примједбе или понашање тумаче као увредљиве (сексистичке). (Превод овог става у оквиру Михаљевог истраживања је „Већина жена невине примедбе или понашање тумаче као увредљиве”, што је оправдано тиме што ријеч сексизам код нас није у широкој употреби)
- Многе жене под маском захтјева за „равноправношћу“ у ствари траже специјални третман, као што су политике запошљавања које фаворизују жене у односу на мушкарце.
- Циљ феминисткиња је доминација жена над мушкарцима.
- Феминисткиње немају разумна очекивања од мушкараца.

Аутори теорије тврде да је скала амбивалентног сексизма прије свега фокусирана на интерперсоналне односе, за разлику од нпр. скала неосексизма и модерног сексизма које се баве политичким ставовима када је род у питању, али се из наведених ставова јасно види да су политички ставови и интерперсонални односи испреплетени. Такође, на први поглед је јасно да када су наведени ставови у питању не можемо постављати паралелна питања која би се односила

на мушкарце зато што немају никаквог смисла у друштвеном контексту у којем живимо. Једноставно, не постоји паралелна историја организоване борбе мушкараца за равноправност са женама. Ставови о феминисткињама би се могли примијенити и на феминисте, али су они још мање видљиви у нашем окружењу, па предрасуде према њима не постоје.

Обзиром да Глик и Фиск издвајају три подгрупе жена (феминисткиње, жене од каријере и заводнице) према којима постоји хостилност зато што доводе у питање мушку моћ и традиционално мушку улогу, следећи став препознајемо као став који би требало да одражава хостилност према женама које раде:

- Жене преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.

Овдје опет наилазимо на проблем другачијег контекста у постсоцијалистичким земљама. Социјалистичко наслеђе Црне Горе се састоји и у томе да су жене имале не само једнако право на рад, већ је њихов рад био пожељан и охрабриван од стране државе. Западно-феминистичка тема плаћеног рада као извора еманципације жена није релевантна на исти начин у земљама са социјалистичком прошлошћу гдје је улога раднице била дио идентитета жене. Дакле, сматрамо да хостилност у нашем контексту када је овај став у питању није усмјерена на каријеру жена, већ се може односити на неке стереотипне женске особине као што су неспособност, претјерана емотивност, „драматично схватање ствари” итд. Зато ћемо провјерити да ли је хостилност усмјерена баш на жене у пословној сфери, тако што ћемо у упитнику понудити додатни ајтем тј. став да жене преувеличавају проблеме уопште у животу.

Сличну вишезначност носи још један став из скале хостилног сексизма:

- Жене се јако лако увриједе.

Овај став може да се односи на претјерану осјетљивост жена на дискриминацију, што носи сличну поруку као и став да жене у невиним коментарима виде сексизам. Оваква асоцијација би могла да буде очекивана у западним друштвима, али не и у нашем региону. У нашем друштвеном контексту, према нашем пилот истраживању, овакав став не наводи испитанике да помисле на дискриминацију, већ на неку суштинску особину жена која је повезана са њиховим мањком самопоуздања или њиховом емотивношћу. За претходна два става је потребно утврдити да ли важе и за мушкарце, да бисмо

били сигурни да слагање са овим ставом није дио мишљења да су нпр. људи генерално увредљиви.

-Већина жена не цијени довољно шта мушкарци раде за њих.

Овај став је веома уопштен, па интерпретација одговора на овако формулисан став директно зависи од друштвеног контекста. У различитим друштвима се то „шта мушкарци раде за жене” односи на различите ствари. Такође, у оквиру истог друштва, појединци ће у складу са својим виђењем родних, али и уопште међуљудских односа, тумачити овај став. Ако поставимо паралелно питање „Већина мушкараца не цијени довољно шта жене раде за њих”, из истих одговора на ова два става можемо да закључимо да људи јесу или нису нпр. генерално незахвални. Са друге стране, ако добијемо различите одговоре, опет ти одговори остављају простора за различите интерпретације. Истицање незахвалности жена се може тумачити као недостатак покорности тј. као негативна реакција на женску борбу за родну равноправност и на показивање незадовољства традиционалним родним улогама. Опет, у друштвима гдје је мушка доминантна улога неупитна (што је наслеђе из патријархалне прошлости), неслагање са овим ставом не значи одсуство сексизма, већ одсуство „борбе полова”. Са друге стране, слагање са ставом да мушкарци довољно не цијене шта жене за њих раде такође може да се тумачи као феминистички увид да су женски послови обезвријеђени, тј. мање друштвено цијењени. Овако формулисан став садржи генерализацију о мушкарцима, али их не ставља у друштвено инфериорни положај.

Наредна три става су најближа компоненти хостилног сексизма која се кроз емпиријска истраживања није издвојила, а коју Глик и Фиск у теорији издвајају као једну од три компоненте хостилног сексизма - хетеросексуална хостилност :

- Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи „на кратком ланцу”.

-Жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце.

- Много је жена које уживају у томе да изазивају мушкарце тиме што прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихова удварања.

Ова три става тичу се женске „дијадичке” моћи и њене злоупотребе. Ови ставови заиста јесу сексистички и носе у себи негативан, хостилан тон усмјерен на жене. Први став је формулисан тако да имплицира да жена даје све од себе да

дође до дугорочније интимне везе са мушкарцем и ограничи слободу коју мушкарац има, да га контролише и стекне моћ над њим. Држање жена „на кратком ланцу” се у традиционално патријархалном друштву подразумејева, док је срамно да мушкарац дозволи да га жена контролише. Држање „на кратком ланцу” обично се односи на вјерност, али и на контролу слободе понашања. Некада су таква мишљења изношена јавно и дио су народних пословица: „Коња и жену треба држати за улар” или „Жени га да не пјева” и „Ко жену слуша, гори је од жене” итд. Ипак, без обзира на утемељеност ових ставова у патријархалној традицији, потребно је утврдити кроз паралелно питање које би се односило на мушкарце да ли је „држање на кратком ланцу” одраз посесивности модерног хетеросексуалног пара или једноставно борба за премоћ у интимним односима. Потребно је истражити колико су ставови о посесивности и контролисању партнера/ке родно одређени у савременом друштву, а то не можемо урадити ако истражујемо само постојање предрасуда о жељи жена да контролишу мушкараце, зато што је и негативна карактеризација дуплих стандарда у корист мушкараца постала дио родног дискурса. Други став подразумејева постојање мушке моћи, а наше пилот истраживање показује да је паралелна формулација која би се односила на мушкарце неадекватна јер мушкарци не могу задобити моћ тако што ће контролисати жене, зато што се не перципира да је моћ у рукама жена. Када је трећи став у питању, иако је уобичајено правило да жене не прилазе мушкарцима, већ обрнуто, с обзиром да се то правило полако доводи у питање, ипак је потребно поставити паралелно питање које би се односило на заводнике који провоцирају, а онда одбијају женска удварања. Такође примјена оваквог става на мушкарце је проблематична због устаљеног погледа на жене као сексуалне објекте и на мушкарце као оне којима је секс приоритетнији него женама.

Субјективни тон према женама у овим ставовима није једноставно одредити. У зависности од тога ко одговара на питања и како себе перципира у односу на групу или подгрупу жена на коју се став односи, тон може бити различит. Није спорно да су ти ставови свакако сексистички, већ је проблематично одредити какав их тон прати. Нпр. ако жене посматрају могућност да користе своју сексуалност и манипулишу мушкарцима као моћ, тј. ако се идентификују са тим стереотипом, тон не мора бити нужно негативан. Такође, ако испитаник/ца неку особину жена која се обично перципира као

негативна, посматра као условљену околностима, те је оправдавају, став да жене имају дату особину не можемо тумачити нужно као хостилни сексизам⁶⁰ Лукавост жена је чест стереотип, али тон који га прати није нужно негативан, већ је некад и прескриптиван. Нпр. у нашем друштву је чест савјет женама да треба да буду лукаве и да учине да мушкарац помисли да је он донио одлуку која је заправо њена идеја. Ови примјери су важни јер показују да се знак једнакости не може увијек ставити између субјективног тона испитаника и уобичајеног тона за који предпостављамо да прати одређени став, посебно у контексту превирања и сукобљавања вриједности које обликују ове ставове.

Став да жене желе да контролишу и самим тим понижавају мушкарце прати негативан тон, док став да мушкарци желе да контролишу жене не мора нужно да прати негативан тон, зато што је мушка доминација некада била норма. Политичка коректност у времену када се политика и друштво у одређеној мјери усмјеравају у правцу егалитарности чини неприхватљивим став да мушкарци треба да контролишу жене. Ипак, тон који прати ставове који говоре о доминацији мушкараца над женама не може се лако одредити. Наше пилот истраживање указује на постојање мишљења да жена треба да контролише и „доведе у ред“ приватни живот мушкарца, да му буде „коректив“. Овакав однос се ослања на беневоолентни сексизам према женама које се посматрају као моралније, као неки водич тј. тзв. *life coach* за приватну сферу. Због свега наведеног, сматрамо је у неким ставовима веома тешко одредити какав их субјективни однос прати.

Дуга историја посматрања жена као имовине и као недораслих одраслих особа, као и данашњи нижи статус жена у друштву је солидна основа за веће поштовање према мушкарцима него према женама. Ако је то поштовање нешто што нема увијек утемељење у конкретним стереотипима, већ се осјећа „у

⁶⁰ Рецимо, ако погледамо однос према ставу да жене манипулишу мушкарцима, можемо да примијетимо да када се мушкарци слажу са тим ставом, они најчешће осуђују такво понашање жена јер такво понашање перципирају као пријетњу, док жене могу да се слажу са тим ставом, али је без постављања додатних питања тешко одредити да ли жене оправдавају или не оправдавају такво понашање жена. Са једне стране, слагање жена са таквим ставом може да подразумијева осуду, па самим тим и негативан тон (жене манипулишу али не би требало да манипулишу јер је манипулисање људима лоше), али и оправдање (манипулација није у реду иначе, али је то што жене манипулишу мушкарцима оправдано јер је сексуалност њихово једино оружје у патријархалном систему вриједности) или једноставно као израз сопствене моћи (жене манипулишу јер су у могућности и ту своју предност треба да користе). Зато сматрамо да је ставове који су дио скале потребно прецизније формулисати тако да је њихова вишезначност сведена на минимум.

стомаку” (*evaluative gut reaction*), онда је тај осјећај у снажној спрези са потребом да се објекат поштовања (у овом случају мушкарци) не понизи на било који начин. Истраживањем је потврђена претпоставка Лин Џексон и колега/ница (Jackson et al. 2001) да постоји разлика у нивоу поштовања мушкараца и жена, независно од родних стереотипа, која утиче на дискриминацију. Дакле, неки облици дискриминације дугују се евалуативним разликама када је поштовање у питању, а не садржају стереотипа (који се обично концептуализују као когнитивна компонента ставова). Аутори наглашавају значај њиховог истраживања зато што се у социјалној психологији стално истичу стереотипи као разлог опстанка сексизма и родне дискриминације, па такво становиште „може водити до погрешних закључака да је дискриминација резултат нечега што би било мало више од претјеране примјене иначе добре хеуристичке стратегије.” (Jackson et al. 2001: 60) Конкретно, њихово истраживање је показало да виши ниво поштовања према мушкарцима, а не стереотипи као когнитивни дио става (нпр. жене немају лидерске особине), заправо дискриминише, тј. утиче на одлуке о давању запослења некој особи. Аутори сматрају да је различито поштовање мушкараца и жена дио савременог сексизма, не зато што је то нова појава, већ зато што је суптилна, па зато и даље присутна у савременом друштву. С обзиром да се поштовање концептуализује као став, аутори наводе да поштовање може да се искуси као афективно (кроз осјећања високог поштовања), као последица прошлих понашања (која укључују понизност и поштовање), али се може одржавати и когнитивно (кроз мишљење да неки људи или особине посебно заврјеђују поштовање). Иако претходна проживљена искуства људи која подразумијевају поштовање мушкараца имају утицаја, аутори/ке поштовање, када су родни односи у питању, прије свега виде као афективно.

Иако скала амбивалентног односа према мушкарцима није тема овог рада, важна је за мјерење амбивалентног сексизма према женама зато што је према нашем мишљењу хостилни сексизам према женама и једну од компонената беневољентног сексизма према мушкарцима – комплементарне родне разлике, заправо тешко разликовати. Нпр. ставови који су представљени као беневољентни сексизам према мушкарцима су: „У кризним ситуацијама, вјероватније је да ће мушкарац бити тај који ће се добро снаћи.” или „Мушкарци су спремнији од жена да преузму ризик у тешким тренуцима”.

(Glick et al., 2004) Сматрамо да овакви ставови могу да се тумаче и као хостилни сексизам према женама.

Већ смо поменули у поглављу о развоју истраживања сексизма да су аутори након теорије амбивалентног сексизма осмислили општију теорију о стереотипима – *Модел садржаја стереотипа*, према којој сматрају да су топлина (*warmth*) и компетенција (*competence*) двије најбитније категорије према којима се карактеришу групе. Истраживања показују да се топлина обично приписује групама које нису компетитивне, као и да се компетентност приписује оним групама које имају висок статус. (Fiske et al. 2002) Хостилност према женама може да се изражава кроз истицање некомпетентности (што би одговарало традиционалном сексизму), али и кроз осуду компетитивности (савремени облик сексизма када жене имају прилику да буду компетитивне). Осуда компетитивности такође подразумева постојање некакве компетентности, али и недостатак топлине, па ове предрасуде Глик и колеге називају завидним предрасудама. Некомпетентне и некомпетитивне жене се оцјењују много позитивније на скали топлине, док се компетитивне жене виде као компетентне, али на скали топлине су оцјењене ниже. Дакле, негативан однос према женама је могућ због недостатка поштовања, али и због недостатка топлине, а како аутори/ке Модела садржаја стереотипа показују, често ове двије димензије обрнуто корелирају. Међутим, која од те двије димензије има примат, тј. да ли је став у већој мјери позитиван или негативан може зависити од бројних фактора, као што је контекст, ситуација, мотиви, интереси итд.

На крају, покушаћемо да сумирамо најважније аспекте наше критике скале амбивалентног сексизма. Један аспект наше критике се односи на чињеницу да је амбивалентни сексизам тако операционализован да одговори испитаника/ца на неке постављене ајтеме не дају могућност утврђивања да ли се прави разлика по родној основи или се такви ставови односе како на жене тако и на мушкарце. Други аспект критике се тиче контекстуализације. Сматрамо да је у многим земљама је и даље присутна хостилност која жене представља кроз инфериорност и недостатак компетентности, а ову врсту хостилног сексизма постојећом скалом не можемо мјерити. Сматрамо да неки ставови из скале хостилног сексизма о женама које „изазивају” мушку моћ (нпр. феминисткиње и жене које раде и имају каријеру) нису универзално присутни због различитог

историјског контекста када је у питању борба за родну равноправност. Такође, сматрамо да беневољентни сексизам који подразумева женску супериорност у одређеним областима као што су морално расуђивање и бољи укус није универзално присутан. Са друге стране, сматрамо да не треба при мјерењу беневољентног сексизма изостављати универзално присутне стереотипне ставове који имају утемељење у биологији о изражености њежности и брижности код жена, ставове о женама као љепшем полу, као и ставове о кавалерским манирима и рутинама које се тичу романтичних односа, ставове о заштити жена од одређених опасних или прљавих послова и слично.

Мјерење амбивалентног сексизма у различитим културама постојећом универзалном скалом је због свега наведеног веома проблематично. Ако желимо да детектујемо које су то раширене родне предрасуде у једном друштву, потребно је познавати друштвени контекст. Сматрамо да није корисно постављати питања о којима испитаници/це нису раније размишљали зато што нису релевантна за родне односе конкретног друштва, па морају став да формирају у датом тренутку. Такви одговори не детектују сексизам који има утицај на свакодневни живот људи који живе у датом друштву.

III Емпиријско истраживање

1. Методологија емпиријског истраживања

1.1. Узорак

Од укупно 413 испитаника/ца који су попуњавали/ле упитнике, једна испитаница је искључена из даљих анализа због екстремно ниских вриједности на свим скалама, тако да је коначан број испитаника 412. Узорак је полно уједначен, тако да има 206 особа женског и 206 особа мушког пола. Распон узраста је од 18 до 30 година, мада највећи проценат испитаника/ца има између 18 и 25 година (401 испитаник/ца, односно 97% узорка). Узорак чине студенти/киње Биотехничког факултета (49 испитаника), Архитектонског факултета (35 испитаника/ца), Правног факултета (39 испитаника/ца), Филозофског факултета (160 испитаника/ца), Природно-математичког факултета (12 испитаника/ца), Електротехничког факултета (21 испитаника/ца), Факултета за поморство (89 испитаника/ца), Факултета ликовних уметности (5 испитаника/ца) и Музичке академије (2 испитаника) Универзитета у Црној Гори.⁶¹

1.2. Инструменти и технике обраде података

Испитаницима/цама су задана три упитника:

1. Први упитник представља адаптацију скале амбивалентног сексизма (према женама) (Glick & Fiske 1996) која садржи 22 ајтема. Ову скалу сачињавају двије субскеале од по 11 ајтема: скала хостилног и скала беневољентног сексизма.
2. Други упитник садржи 21 ајтем посебно контруисан ради подробније анализе значења одређених ставова из адаптиране скале амбивалентног сексизма (неки ајтеми су формулисани идентично као ајтеми из адаптиране скале

⁶¹ Сви испитаници/це су попуњавали исти упитник (дакле, нису постојали одвојени упитници за жене и мушкарце), што нам омогућава поређења одговора према полу.

амбивалентног сексизма, само што се односе на мушкарце⁶², па служе да утврде да ли скала амбивалентног сексизма заиста мјери сексизам, док неки ајтеми служе да провјере једнозначност, недвосмисленост или тон неких ајтема из адаптиране скале амбивалентног сексизма)

3. Трећи упитник обухвата 30 нових ставова⁶³ који одражавају хостилни и беневољентни сексизам прилагођен културно-историјском контексту у Црној Гори. Овај упитник је формиран на основу претходно урађеног пилот истраживања које је подразумијевало квантитативно истраживање на узорку од 100 испитаника/ца који су попуњавали/ле упитник од 100 питања затвореног типа, као и 5 фокус група (обично је учествовало 5 до 6 студената/киња).

У Прилогу 1 налази се упутство за испитанике/це, као и Упитник 1, Упитник 2 и Упитник 3. Учешће у истраживању било је добровољно. Поред поменутих три упитника, испитаницима смо поставили и једно питање отвореног типа: „Шта по Вашем мишљењу значи ријеч сексизам?”. Такође, после сваког упитника остављен је простор предвиђен за коментаре испитаника/ца.

Технике обраде података:

У овом истраживању су примијењене следеће технике обраде података:

- Дескриптивни статистички поступци
- Анализа главних компоненти
- Анализа варијансе (АНОВА)
- Поступци испитивања психометријских карактеристика скале
- Корелациона анализа
- Квалитативна анализа коментара на ставове и одговора на отворено питање

⁶² Нпр. ако је став из првог упитника (скале амбивалентног сексизма) „Жене се веома лако увриједје”, паралелни став из другог упитника се односи на мушкарце и гласи „Мушкарци се веома лако увриједје”.

⁶³ Упитник заправо садржи 31 ајтем, али један ајтем (ајтем бр.30) служи као паралелни ајтем, тј. има улогу да провјери да ли ајтем бр. 14 који није могао на стилски добар начин да се формулише тако да прави поређење између мушкараца и жена заиста мејри сексизам.

2. Приказ и дискусија резултата

Добијене резултате ћемо приказати на следећи начин: на почетку ћемо представити факторску структуру, метријске карактеристике и добијене просјечне скорове на скали амбивалентног сексизма, обзиром да је критика ове скале (Упитник бр.1) централна тема овог рада. Након тога ћемо приказати резултате анализе паралелних питања из Упитника бр.1 и Упитника бр. 2 који ће нам показати да ли одређена питања из скале амбивалентног сексизма мјере сексизам или не. Након тога слиједе резултати факторске анализе Упитника бр.3, метријске карактеристике, али и просјечни скорови на појединачним питањима која чине Упитник бр. 3, укупно и по полу. Следеће што ћемо приказати је процес на који начин и кроз које анализе смо дошли до нашег предлога нове скале амбивалентног сексизма. Када смо формирали нову скалу амбивалентног сексизма и приказали њену факторску структуру и метријске карактеристике, то нам је омогућило упоредну анализу просјечних скорова, као и рачунање интеркорелације скорова између оригиналне и нове скале амбивалентног сексизма, па ће ти резултати бити приказани последњи.

2.1. Адаптација скале амбивалентног сексизма

Факторска структура упитника. Ради провјере факторске структуре упитника коришћене су анализа главних компоненти и конфирматорна факторска анализа. Анализа главних компоненти коришћена је како би било провјерено на који начин се ставке групишу без претходног дефинисања модела, односно структуре. Конфирматорна факторска анализа потом је коришћена да би било провјерено да ли ставке упитника одговарају и структури забиљеженој код оригиналног упитника.

Анализа главних компоненти. У складу са методом коришћеном у конструкцији оригиналног упитника, коришћени метод је анализа главних компоненти, са варијаблом ротацијом. Метод коришћен за одређење броја задржаних компоненти је Хорнова паралелна анализа. КМО мјера адекватности узорка износи .843 што је у складу са препоруком да ова вриједност треба да буде изнад .6, а Бартлетов тест сверичности је статистички значајан (χ^2

(231)=2446.654, $p < .001$), што указује да су услови за спровођење анализе главних компоненти испуњени.

Хорнова паралелна анализа указује на постојање три статистичке значајне компоненте које објашњавају редом 18.74, 17.965 и 6.194% варијансе. Међутим, трећа издвојена компонента имала је засићење на само три ставке, од којих је једна имала засићење ниже од .5. Поред тога, дате ставке су према садржају одговарале беневољентном сексизму, као и ставке које припадају другој компоненти. Из тог разлога, одлучено је да буде задржано рјешење са двије главне компоненте. Уочава се да прва компонента има засићења на ставкама које имају хостилни садржај, док друга компонента садржи ставке које се односе на беневољентни сексизам. Једна ставка (y1_3 „У несрећама, жене треба спашавати прије мушкараца”) има ниска засићења на обије компоненте.

Експлораторном анализом, када одређена факторска структура није дефинисана прије покретања анализе, сложенија структура присутна у оригиналном упитнику није се појавила. Оригинални инструмент садржи два фактора који се односе на хостилни и беневољентни сексизам, док беневољентни сексизам садржи три подфактора – Протективни патернализам (*Protective Paternalism*), Комплементарну родну диференцијацију (*Complementary Gender Differentiation*) и Хетеросексуалну интимност (*Heterosexual intimacy*).

Табела 1. Факторска засићења добијена анализом главних компоненти, са Варимах ротацијом

Ајтеми	Компоненте	
	1	2
y1_16 Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисане.	.727	-.089
y1_15 Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи на "кратком ланцу"	.687	-.043
y1_14 Жене преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу	.658	-.055
y1_21 Феминистичкиње немају разумна очекивања од мушкараца.	.610	-.052
y1_11 Жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце	.604	.078
y1_10 Већина жена не цијени довољно шта све мушкарци раде за њих.	.574	.070
y1_18 Много је жена које уживају у томе да изазивају мушкарце тиме што прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихово удварање.	.564	.015

y1_5 Жене се јако лако увриједе.	.561	.136
y1_7 Феминисткиње траже да жене имају више моћи од мушкараца.	.558	-.033
y1_4 Већина жена невине коментаре или понашање тумачи као увредљиве (сексистичке).	.531	.061
y1_2 Много жена под маском захтјева за "равноправношћу" заправо тражи повластице, као што су политике запошљавања које фаворизују жене у односу на мушкарце.	.517	-.019
y1_13 Мушкарци су непотпуни без жена.	.087	.759
y1_1 Без обзира колико је успјешан, ниједан мушкарац није стварно потпуна особа без љубави жене.	-.023	.724
y1_6 Људи нису истински срећни у животу без романтичне везе са партнером супротног пола.	.077	.675
y1_12 Сваки би мушкарац требало да има жену коју ће обожавати.	.039	.673
y1_19 Жене, у поређењу са мушкарцима, углавном имају супериорнији осјећај за морал (осјећај за морално расуђивање, осјећај за добро и лоше).	-.084	.639
y1_22 Жене, у поређењу са мушкарцима, обично имају бољи укус и истанчанији осјећај за културу.	-.002	.601
y1_17 Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану.	-.037	.592
y1_8 Много жена има особину чедности и невиности какву мало мушкараца поседује.	-.136	.572
y1_20 Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбиједио своју жену	.064	.511
y1_9 Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене.	-.003	.476
y1_3 У несрећама, жене треба спашавати прије мушкараца.	.086	.181

Конфирматорна факторска анализа. Ради провјере тога да ли подаци одговарају структури карактеристичној за оригинални упитник, односно ради провјере контрукт-ваљаности инструмента, извршена је и конфирматорна факторска анализа. Већ поменута сложенија факторска структура присутна на оригиналном упитнику, у којој се у оквиру беневољентног фактора издвајају три субфактора, упоређена је и са двије једноставније, алтернативне структуре како би било провјерено да ли оне у већој мјери одговарају подацима од описаног сложенијег модела. У наставку текста слиједи објашњење контруисаних модела у оквиру конфирматорних факторских анализа и добијених параметара у оквиру сваког од модела, као и поређење ова три модела. Модели ће бити приказани од најједноставнијег, ка најсложенијем.

Мултиваријантна нормалност података провјерена је Мардиа тестом, при чему добијене вриједности кутозиса (642.44, $p < .001$) указују на одсуство мултинормалне расподеле података. Због одсуства мултинормалности података и ординалног типа података, изабран метод процјене модела је *WLSMV (Robust Weighted Least Squares)*. За процјену недостајућих вриједности којих је било, у односу на укупан број одговора на свакој од скала, мање од 1 % у сваком од упитника, коришћена је метода замјене недостајућих вредности средњом вриједношћу за дату ставку. За анализу коришћен је софтвер Мплус 6.12.

Први контруисани модел садржи само један надређени фактор, односно одсликава структуру која не разликује беневољентни и хостилни сексизам. Све ставке (укупно 22) упитника укључене су у анализу. Вриједности индекса фита указују да дати модел не одговара подацима ($\chi^2=2602.989$, $df=209$, $p < .001$, $\chi^2/df= 12.45$, $RMSEA=.167$, $CFI=.460$, $TLI=.403$). Коришћене граничне вриједности индекса за добар модел су: $RMSEA \leq 0.06$, $CFI \geq 0.95$, $TLI \geq 0.95$ (Hu & Bentler, 1999), и однос вриједности Хи квадрата и степени слободе $\chi^2/df < 3$ (Kline, 2005).

Други модел садржи два фактора – беневољентни и хостилни, тако да по 11 ајтема припада сваком од фактора. Вриједности индекса фита указују да дати модел одговара подацима ($\chi^2= 513.951$, $df=205$, $p < .001$, $\chi^2/df=2.68$, $RMSEA=.064$, $CFI=.921$, $TLI=.913$).

Трећи модел у оквиру беневољентног фактора разликује три већ поменути субфактора - Хетеросексуалну интимност, Протективни патернализам и Комплементарну родну диференцијацију, тако да прва два садрже по четири, а последњи три ставке. Вриједности индекса фита указују да дати модел одговара подацима ($\chi^2= 478.157$, $df=205$, $p < .001$, $\chi^2/df=2.33$, $RMSEA=.057$, $CFI=.938$, $TLI=.931$).

Хи квадрат тест разлика између другог и трећег модела је статистички значајна указујући да трећи модел значајно боље одговара подацима (χ^2 разлика 95.275, $df=3$, $p < .001$). Ови резултати показују да адаптирани инструмент има структуру која је у складу са структуром оригиналног упитника, односно могуће је разликовати беневољентни од хостилног сексизма, а у оквиру беневољентног, додатна три субфактора. У Табели 2 приказана су засићења ставки на сваком од фактора односно субфактора.

Табела 2. Стандардизоване вриједности засићења индикатора на факторима у оквиру задржаног модела

Индикатор	Фактор	β	SE
1. Без обзира колико је успјешан, ниједан мушкарац није стварно потпуна особа без љубави жене.	Хетеросексуална интимност	.817	.026
6. Људи нису истински срећни у животу без романтичне везе са партнером супротног пола.	Хетеросексуална интимност	.746	.030
12. Сваки би мушкарац требало да има жену коју ће обожавати.	Хетеросексуална интимност	.727	.035
13. Мушкарци су непотпуни без жена.	Хетеросексуална интимност	.865	.023
3. У несрећама, жене треба спашавати прије мушкараца.	Протективни патернализам	.203	.054
9. Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене.	Протективни патернализам	.637	.048
17. Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану.	Протективни патернализам	.721	.046
20. Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбиједио своју жену.	Протективни патернализам	.553	.046
8. Много жена има особину чедности и невиности какву мало мушкараца посједује.	Комплементарна родна диференцијација	.633	.041
19. Жене, у поређењу са мушкарцима, углавном имају супериорнији осјећај за морал (осјећај за морално расуђивање, осјећај за добро и лоше).	Комплементарна родна диференцијација	.742	.034
22. Жене, у поређењу са мушкарцима, обично имају бољи укус и истанчанији осећај за културу.	Комплементарна родна диференцијација	.684	.035
2. Много жена под маском захтјева за "равноправношћу", заправо тражи повластице, као што су политике запошљавања које фаворизују жене у односу на мушкарце.	Хостилни сексизам	.472	.041
4. Већина жена невинне коментаре или понашање тумачи као увредљиве (сексистичке).	Хостилни сексизам	.499	.036
5. Жене се јако лако увриједе.	Хостилни сексизам	.543	.038
7. Феминисткиње траже да жене имају више моћи од мушкараца.	Хостилни сексизам	.560	.035
10. Већина жена не цијени довољно шта све мушкарци раде за њих.	Хостилни сексизам	.553	.035
11. Жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце.	Хостилни сексизам	.585	.035
14. Жене преувеличавају проблеме са којима се суоријећу на послу.	Хостилни сексизам	.643	.030
15. Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи на "кратком ланцу".	Хостилни сексизам	.697	.027
16. Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисане.	Хостилни сексизам	.728	.025
18. Много је жена које уживају у томе да изазивају	Хостилни	.538	.034

мушкараце тиме што прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихово удварање.	сексизам		
21. Феминистичкиње немају разумна очекивања од мушкараца.	Хостилни сексизам	.600	.034

2.1.1. Метријске карактеристике адаптиране скале амбивалентног сексизма

У Прилогу 2 приказана је дескриптивна статистика засебних ставки у упитнику. Уочава се да код већине ставки расподјела одступа значајно од нормалне (вриједности стандардизованог скјуниса и кутозиса су веће од 1.96), односно расподјела је код свих питања негативно асиметрична указујући на претежно слагање већине испитаника/ца са већином питања. Посебно три става (став У1_9. „Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене”, став У1_12. „Сваки би мушкарац требало да има жену коју ће обожавати” и став У1_17. „Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану.”) слабо дискриминишу испитанике, обзиром да медијана ових ајтема има вриједност 5, што значи да се већина испитаника/ца изразито слаже са овим ставовима. У Прилозима 4 и 5 приказане су вриједности поузданости, репрезентативности и коригована ајтем – тотал корелација. Оквирне задовољавајуће вриједности репрезентативности су >0.90 , а поузданости >0.60 (Кнежевић и Момировић, 1996). Међутим, нарочито приликом коришћења ових показатеља у конструкцији нове скале, уколико одређени критеријум не испуњава ниједна ставка упитника, критеријум може да се снизи (што је овдје случај са поузданошћу). Уочава се да све ставке осим ставке број 3 имају задовољавајућу репрезентативност, поузданост и корелацију са укупним скором. С обзиром на то да је упитником могуће раздвојити два облика сексизма, и ове анализе су урађене засебно за скалу хостилног и скалу беневољентног сексизма.

Израженост сексизма добијена је израчунавањем средње вриједности на свим ајтемима скале у складу са препоруком аутора оригиналне скале (Glick & Fiske, 1996), као и на ајтемима субскала беневољентног и хостилног сексизма, тако да овакви скорови имају теоријски распон од 0 до 5. У Табели 3 приказане су вриједности емпиријских распона, медијане, медијанског апсолутног

одступања, аритметичке средине, стандардне девијације, стандардизованог скјуниса и куртозиса као и вриједност Шапиро-Вилк (*Shapiro-Wilk*) теста нормалности расподеле за сваки од скорова. Емпиријски распон укупног скорa указује на релативно добру покривеност, али и одсуство екстремно ниских вриједности. Вриједност стандардизованог скјуниса указује на негативну асиметричност, а стандардизованог куртозиса указује на облик расподеле који одговара Гаусовој кривој. Шапиро-Вилк тест нормалности расподеле такође указује на значајно одступање од нормале. Сличне вриједности се добијају и на субскалама сексизма, тако да се уочава асиметрија расподеле скорова, односно већина испитаника се претежно високо слаже са свим ставкама упитника. Највеће одступање од нормалне расподеле се уочава код беневољентног сексизма, док је асиметрија мање изражена код скорa хостилног сексизма. Ради бољег разумијевања ових разлика у расподјели скорова, провјерене су полне разлике у изражености сексизма и његових субскала.

Табела 3. Дескриптивни показатељи скорова сексизма

	Емпиријски распон	АС	СД	Меди јана	МАД	Станд скјуни с	Станд. куртоз ис	Ш-В тест
Укупан скор	1.36 - 4.73	3.38	.587	3.41	.6065	-3.51	1	0.988*
Беневољентни сексизам	0.82 - 5	3.54	.808	3.64	.8087	-4.83	0.14	0.972*
Хостилни сексизам	0.82 - 5	3.21	.825	3.21	.8087	-2.35	-1.02	0.989*

Коришћењем Мен-Витни (Mann-Whitney) теста добијено је да не постоје статистички значајне разлике између полова у изражености мјере амбивалентног сексизма добијене као средња вриједност одговора на свим питањима на цијелој скали ($U=19392.5$, $p=.131$). Дакле, ако се посматра израженост амбивалентног сексизма, уједначено је присутан код мушкараца и жена. Међутим, полне разлике уочавају се на појединачним скалама сексизма. Код жена је израженији беневољентни сексизам него код мушкараца ($U=10481.5$, $p=.000$). Наиме, медијана на скали беневољентног сексизма код жена је 3.9, а код мушкараца 3.3. Са друге стране, мушкарци остварују медијану на скали хостилног сексизма од 3.5, а жене 2.9, и ова разлика је такође

статистички значајна ($U=13259.5$, $p=.000$). Ови налази указују да је узрок веће асиметрије резултата на скали беневоленог сексизма у односу на скалу хостилног сексизма у томе да се са ставовима беневолентне скале испитанице слажу у знатно већој мјери него са ставовима из скале хостилног сексизма.

Дакле, код мушкараца је незнатно израженији хостилни од беневолентног сексизма, мада оба просјечна сора 3.5 и 3.3 припадају умјереном слагању, док се просјечан скор на скали хостилног сексизма и просјечан скор на скали беневолентног сексизма на женском узорку много више разликују: 2.9 и 3.9 .

Поређења ради, у односу на скорове добијене на узорцима из 19 земаља⁶⁴ у оквиру истраживања рађеног 2000. године (Glick et al. 2000) наши резултати указују да је сексизам код наших испитаника/ца најсличнији по интензитету са сексизмом мушкараца и жена из кубанског узорка који се у међународном истраживању показао као најсексистичкији. Испитанице из нашег истраживања су показале израженији беневолентни сексизам од испитаница из свих 19 земаља, док је хостилни сексизам израженији само код Кубанки. Код испитаника мушког пола такође је измјерен висок скор на обије скале, мало нижи него код Кубанаца. Наравно, морамо имати у виду да је наше истраживање рађено 16 година касније. Ипак, за мјерење сексизма коришћена је иста скала, која је показала добре метријеске карактеристике и на нашем узорку, као и исту факторску структуру, што оправдава ово поређење.

У Прилогу 3 приказане су средње вриједности одговора на појединачна питања одвојено за мушкарце и жене. Резултати показују да постоји значајна разлика између одговора мушкараца и жена на свим питањима осим питања бр. 3: „У несрећама, жене треба спашавати прије мушкараца.” Жене имају статистички значајно више скорове на свим ајтемима који се односе на беневолентни сексизам, а мушкарци на ајтемима који се односе на хостилни сексизам.

Занимљиво је да је просјечна вриједност скорова мушкараца на три питања која се односе на комплементарне родне разлике (супериорност жена у одређеним областима) прилично ниска и то 2.32, 2.20 и 2.29, што значи да су

⁶⁴Куба, Африка, Нигерија, Боцвана, Колумбија, Чиле, Јужна Кореја, Турска, Португалија, Италија, Бразил, Шпанија, Јапан, Белгија, Њемачка, САД, Енглеска, Аустралија и Холандија

просјечни скорови на овим ставовима најближи умјереном неслагању. То су уједно и питања са најнижим просјечним скоровима у скали када су испитаници мушког пола у питању. Од свих питања из скале са овима се најмање слажу. На ова иста питања жене одговарају значајно другачије, па су просјечни скорови жена на ова три питања 3.39, 3.48 и 3.40.

Са ајтемима из субфактора хетеросексуална интимност који говоре о томе да су мушкарци непотпуни без жена, да сваки мушкарац треба да има жену коју обожава и слично, слажу се и мушкарци и жене. Ово су просјечне вриједности одговора мушкараца на четири питања из овог субфактора : 3.37, 3.45, 3.55, 3.75. Просјечне вриједности одговора жена на иста питања су: 4.13, 4.21, 4.45, 4.47. То значи да се мушкарци са овим ставовима просјечно умјерено слажу до слажу, док скор жена припада распону слагања од слажем се до изразито се слажем.

Трећи субфактор је протективни патернализам који се састоји од четири питања, с тим што се на нашем узорку показало да горе поменуто питање бр. 3 има ниско засићење у оквиру овог субфактора. То је такође и једино питање које припада беневоолентном сексизму гдје је средњи скор за мушкарце (2.90) виши од средњег скор жена (2.60) (иако се разлика показала статистички незначајном). Преостала три питања је потребно појединачно представити у контексту разлика у одговорима по полу. „Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене” је ајтем са којим се и жене и мушкарци слажу у највећој мјери, па је просјечна вриједност одговора код испитаница чак 4.76, а код испитаника 4.56. Високо слагање је присутно и када је у питању ајтем „Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану”, с тим што је разлика по полу у скоровима значајно већа и то 4.63 за жене, и 3.91 за мушкарце. Ипак, трећи став који се груписао у овај субфактор много је мање изражен, па су средње вриједности изражености става „Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбједио своју жену” за жене 3.25, а за мушкарце 2.83 (при чему ова разлика није статистички значајна – $p = .009$). Неслагање са овим ставом може да се тумачи из двије перспективе: испитаник/ца могу имати на уму да ово питање стереотипизира жену као мање способну, па егалитарне вриједности могу утицати на неслагање, док неслагање такође може долазити из мишљења да жене не треба да имају било какве

привилегије, док оправдавају традиционално мушке привилегије. Питања која не праве поређења између мушкараца и жена проблематична су за тумачење.

Када је хостилни сексизам у питању, без изузетка мушкарци показују више скорове на свим питањима. Два става се тичу хостилности према феминисткињама. („Феминисткиње немају разумна очекивања од мушкараца” и „Феминисткиње траже да жене имају више моћи од мушкараца”). Средње вриједности на овим ставовима међу женама су 2.69 и 2.81, што значи да је став прилично недефинисан, између умјереног неслагања и умјереног слагања. Мушкарци се са овим ставовима умјерено слажу (3.38 и 3.34). Три питања се односе на негодовање на жалбе жена на дискриминацију и сексизам („Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисане”, „Много жена под маском захтјева за "равноправношћу", заправо тражи повластице, као што су политике запошљавања које фаворизују жене у односу на мушкарце”, „Већина жена невинне коментаре или понашање тумачи као увредљиве (сексистичке).”). Просјечни скорови жена на овим питањима су редом 2.73 2.83, 2.67, а мушкараца 3.50, 3.41, 3.07. Дакле, жене су просјечно негдје између недефинисаног става између умјереног неслагања и умјереног слагања када су ови ставови у питању, док се мушкарци умјерено слажу са овим ставовима. Ипак последњи став је и код мушкараца слабије изражен, што је вјероватно повезано са тиме да је израз сексизам испитаницима/цама углавном непознат. Свијест о постојању сексизма и жалби на исти није свеприсутна код нас, посебно не она која се ослања на шире друштвене иницијативе, па самим тим није нарочито изражена ни негативност према таквом понашању.

Резултати показују да је хостилност према неким женским појединачним отпорима и жалбама присутнија него хостилност према феминисткињама и женској борби за родну равноправност. Жене показују умјерено слагање са ставовима: „Већина жена не цијени довољно шта све мушкарци раде за њих” (3.33), „Жене се јако лако увриједу” (3.15) и „Жене преувеличавају проблеме са којима се суочијећу на послу” (3.08). Са овим ставовима се мушкарци слажу у већој мјери од жена. (3.78, 3.73, 3.71)

Сличан ниво хостилног сексизма је показан кроз слагање са тим да жене сексуалношћу манипулишу мушкарцима, па се жене умјерено слажу (3.10) са тврдњом „Много је жена које уживају у томе да изазивају мушкарце тиме што

прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихово удварање”, док је код мушкараца тај став опет нешто израженији (3.68).

Два става у скали хостилног сексизма се тичу контроле мушкараца од стране жена у хетеросексуалним односима: „Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи на „кратком ланцу” и „Жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце”. Жене имају просјечно неутралан став, али је најближи умјереном слагању (2.92 и 2.94), док се мушкарци умјерено слажу са овим ставовима (3.48 и 3.31).

Поузданост инструмента изражена коефицијентом Кронбах Алфа (*Cronbach Alpha*) износи 0.78, што је нешто ниже у односу на очекиване вриједности поузданости у распону 0.83 - 0.9 добијаних у оквиру пет узорака који су служили за провјеру и валидирање оригиналног инструмента (Glick & Fiske, 1996). Поузданост скале беневољентног сексизма износи 0.79, што је у складу са вриједностима поузданости добијеним у ранијим истраживањима (0.73 - 0.85). Поузданост скале хостилног сексизма износи 0.82, што је такође у складу са вриједностима добијеним у студијама Питер Глика и Сузан Фиск (Glick & Fiske 1996), које се крећу од 0.8 - 0.92. Вриједности поузданости субфактора беневољентног сексизма су редом 0.81, 0.44 и 0.69 за хетеросексуалну интимност, протективни патернализам и комплементарну родну диференцијацију, међутим, због ниског броја ставки коришћених за израчунавање ових скорова не треба интерпретирати ове вриједности на исти начин као у случају већ поменутих скорова комплетних скала. У оквиру међународног истраживања урађеног у 19 земаља вриједности поузданости скале хостилног сексизма су биле у распону од .68 до .89, поузданост скале беневољентног сексизма се константно показивала мањом и то од .53 до .84. Три субфактора беневољентног сексизма су у међународном истраживању, када се гледа просјек из 19 земаља имали следеће просјечне вриједности поузданости и то: .54 протективни патернализам, .61 комплементарна родна диференцијација и .54 хетеросексуална интимност. (Glick et al., 2000:768)

У Табели 4 приказане су вриједности репрезентативности, поузданости и хомогености скорова на скали амбивалентног сексизма, као и на двије субскале. Све поменуте карактеристике имају задовољавајуће вриједности за све три скале. Висока вриједност КМО мјере указује на то да су ставке коришћене у

овом инструменту репрезентативне за универзум ставки које мјере сексизам. Вриједности хомогености око вриједности .5 и .6 су задовољавајуће.

Табела 4. Репрезентативност, поузданост и хомогеност скорова адаптиране скале амбивалентног сексизма

	Kaiser-Mayer-Olkin	Cronbach Alpha	H5 ⁶⁵
Укупан скор АС	.925	.78	.574
Хостилни	.929	.82	.693
Беневолентни	.935	.79	.672

2.1.2. Интеркорелације скорова

Прегледом Табеле 5 уочава се да су корелације хостилног и беневолентног сексизам са укупним скором амбивалентног сексизма изражене *Spearman Rho* коефицијентом високе, док не постоји статистички значајна повезаност између субскала хостилног и беневолентног сексизма, као ни између хостилног сексизма и појединачно три субфактора у оквиру скале беневолентног сексизма (ХИ, ПП и КРД)⁶⁶. Интересовало нас је у којој мјери корелирају субфактори беневолентног сексизма међусобно и испоставило се да је корелација умјерена (око 0.4) и значајна.

Табела 5. Интеркорелације скорова на Упитнику беневолентног и хостилног сексизма

	Укупан скор	Беневолентн и сексизам	ХИ	ПП	КРД	Хостилни сексизам
Укупан скор	1.000	.702**	.613**	.522**	.511**	.713**
Беневолентни с		1.000	.803**	.730**	.804**	.051
ХИ			1.000	.407**	.479**	.093
ПП				1.000	.409**	.065
КРД					1.000	-.032
Хостилни с.						1.000

⁶⁵ H5 мјера хомогености добијена коришћењем макроа Rtt10g (Кнежевић & Момировић, 1996)

⁶⁶ ХИ-Хетеросексуална интимност, ПП-Протективни патернализам, КРР- Комплементарне родне разлике

Табела 5а приказује ове исте интеркорелације али само код женског дијела узорка. У овом случају је корелација између хостилног сексизма и беневољентног сексизма ниска до умјерена али статистички значајна, а такође можемо видјети да је корелација између хостилног сексизма и три субфактора беневољентног сексизма ниска али значајна. Субфактор хетеросексуална интимност са друга два субфактора беневољентног сексизма и са хостилним сексизмом корелира на исти начин – ниско до умјерено и статистички значајно. Објашњење корелације са хостилним сексизмом може да буде потреба да се инсистирањем на међузависности између мушкараца и жена и давањем на важности женама компензује јаз који прави хостилни сексизам са својим негативним тоном који је усмјерен на жене. Са друге стране, људи који се слажу са ајтемима хетеросексуалне интимности на егалитаран начин (слажу се и са паралелним питањима) могу да се не слажу са осталим сексистичким ајтемима и тиме допринесу нижој корелацији са тим ајтемима.

Табела 5а. Интеркорелације скорова на Упитнику беневољентног и хостилног сексизма код жена

	Укупан скор	Беневољентни сексизам	ХИ	ПП	КРД	Хостилни сексизам
Укупан скор	1.000	.752**	.612**	.558**	.600**	.853**
Беневољентни с		1.000	.728**	.795**	.785**	.337**
ХИ			1.000	.451**	.380**	.325**
ПП				1.000	.421**	.217**
КРД					1.000	.264**
Хостилни с.						1.000

Код мушкараца не постоји корелација између хостилног и беневољентног сексизма, ни између хостилног сексизма и протективног патернализма, нити између хостилног сексизма и комплементарних родних разлика. Једино је значајна али ниска позитивна корелација код мушкараца између хостилног сексизма и хетеросексуалне интимности. Хетеросексуална интимност код мушкараца корелира ниско до умјерено и статистички значајно са друга два субфактора беневољентног сексизма, а ниско и статистички значајно са хостилним сексизмом.

Табела 5б. Интеркорелације скорова на Упитнику беневољентног и хостилног сексизма код мушкараца

	Укупан скор	Беневољентни сексизам	ХИ	ПП	КРД	Хостилни сексизам
Укупан скор	1.000	.725**	.641**	.466**	.472**	.721**
Беневољентни с.		1.000	.778**	.706**	.707**	.089
ХИ			1.000	.306**	.328**	.158*
ПП				1.000	.368**	.025
КРД					1.000	.019
Хостилни с.						1.000

У истраживањима урађеним у Сједињеним Америчким Државама (Glick & Fiske 1996) показало се да скале беневољентног и хостилног сексизма умјерено али значајно корелирају и то од .40 до .50. То је ауторима ове скале био показатељ да су хостилни и беневољентни сексизам ипак дио исте патријархалне идеологије. Ипак, у међународном истраживању је показано да у неким земљама није било значајних корелација између скорова на овим субскалама. Позитивне корелације између ХС и БС код жена су пронађене у 18 од 19 земаља, а код мушкараца у 13 од 19 земаља. Наши резултати се уклапају у правилност до које се дошло у оквиру међународног истраживања, а то је да што је одређени узорак из неке земље имао већи скор на скали амбивалентног сексизма, то су корелације између хостилног и беневољентног сексизма биле мање. Такође, на индивидуалном нивоу су показали да што је особа већи сексиста, то су корелације између хостилног и беневољентног сексизма мање. На нашем узорку се показало да је сексизам изузетно присутан, а да хостилни и беневољентни сексизам позитивно не корелирају. Како су жене по правилу мањи сексисти, онда је логично да су међу женама БС-ХС корелације више. Аутори сматрају (Glick et al., 2000:772) да што је код особе израженији сексизам, та особа је чистије хостилна или беневољентна према женама, прије него да мијеша позитивни и негативни тон према женама, док они који су егалитарни, једнако одбијају како хостилни, тако и беневољентни сексизам, што утиче на већу корелацију између ове двије врсте сексизма код особа код којих је сексизам мање изражен.

2.1.3. Глобални закључак о метријским карактеристикама адаптиране скале амбивалентног сексизма

Адаптирани инструмент показује добру контрукт ваљаност, како је утврђена факторска структура која одговара и оригиналном инструменту. Поузданост за појединачне скале инструмента крећу се око задовољавајућих вриједности за хостилни сексизам, а испод задовољавајућих су за беневоленти сексизам, али су ове вриједности у складу са добијеним вриједностима на оригиналном упитнику. Прегледом метријских карактеристика појединачних ставки, могуће је закључити да једна ставка („У несрећама, жене треба спашавати прије мушкараца”) показује веома лошу репрезентативност, поузданост и ниску корелацију са контруктом који би требало да мјери, што је видљиво и ниским засићењем ове ставке на беневолентном фактору. Према овим показатељима, овај ајтем није добра мјера сексизма у оквиру овог упитника на подацима узорка испитаника/ца из Црне Горе. Овај став није дескриптиван, већ прескриптиван и може се тумачити на више начина. Са једне стране, из патријархалне перспективе која велича мушкараце, овај став се може подржавати због посматрања жена као слабих, као оних којима треба помоћ и то од стране снажних, способних мушкараца. Са друге стране, овај исти став се из патријархалне позиције може одбијати зато што је улог сам живот, а живот жена свакако не вриједи више од живота мушкараца. Сматрамо да ово друго тумачење може бити разлог ниског засићења и неуклапања у скалу беневолентног сексизма на узорку из Црне Горе.

Уочава се да испитаници генерално остварују високе скорове на укупном скору сексизма и на скали беневолентног сексизма. Равномјернија расподјела резултата присутна је међутим на скали хостилног сексизма. Овакви резултати показују да су међу студентском популацијом Црној Гори генерално ставови беневолентног сексизма присутни невезано од пола испитаника, односно да предствљају ставове карактеристичне за културу.

Дакле, резултати показују да смо на добар начин превели и адаптирали оригиналну скалу амбивалентног сексизма. У наредним поглављима ћемо приказати резултате анализа које смо спровели, које потврђују наше претпоставке о недостацима ове скале.

2.2. Додатна анализа ајтема из скале амбивалентног сексизма

(Да ли ајтеми из скале амбивалентног сексизма заиста мјере сексизам?)

У сврху додатног прецизирања значења одређених питања из оригиналног упитника, конструисан је Упитник бр. 2, тј. додатна питања која су по садржају идентична оригиналним али прилагођена супротном полу, као и питања конструисана у сврху спецификације значења која испитаници придају одређеним питањима оригиналног упитника. Дескриптивна анализа датих ставки приказана је у Прилогу 6, а полне разлике у одговорима на ове ставке у Прилогу 7. Уочава се да су два става („Без обзира колико је успјешна, ниједна жена није стварно потпуна особа без љубави мушкарца”; „Свака би жена требало да има мушкарца којег ће обожавати”) изразито недискриминативна, с обзиром да њихова медијана износи 5. Статистички значајне полне разлике уочавају се код свих питања осим код четири.

Наиме, за одређени број питања из Скале амбивалентног сексизма није могуће процијенити да ли начин одговарања на дата питања зависи од изражености сексизма или од одређених општих ставова неспецифичних за пол на који се односе, јер су ова питања формулисана тако да се односе само на један пол. Питања која су формулисана тако да се односе само на један пол, а контекст дозвољава примјену питања и на други пол⁶⁷, упоређена су са паралелним питањима која се односе на други пол.⁶⁸ У Табели 6 означена су дата питања оригиналног упитника са одговарајућим паралелним питањима, као и број испитаника/ца који одговарају на паралелна питања на идентичан начин, тј. заокруживањем исте вриједности на скали од 0 до 5.

⁶⁷Нека питања су тако формулисана да је у постојећем контексту бесмислено постављати паралелна питања зато што немају никакво упориште у реалности (нпр. не можемо говорити о томе да постоји шири тренд да мушкарци траже посебне повластице при запошљавању за себе позивајући се на неравноправност полова, као што се не може говорити о раширеним прерасудама према феминистима, зато што феминисти нису препознати као група, као што је случај са феминисткињама)

⁶⁸Нека питања за која се у постојећем контексту и значењском систему чинило да је бесмислено примијенити их на други пол, ипак су формулисана тако да се односе и на други пол, зато што су одговори неких испитаника/ца током пилот истраживања указивали на то да постоје и таква мишљења (нпр. показало се да неки људи сматрају да и мушкарци својом сексуалношћу манипулишу женама, па смо жељели да провјеримо колико је такво мишљење усамљено или пак заступљено)

Такође, ријешили смо да одговоре на паралелна питања упоредимо на још један начин, па смо одговоре свели на двије категорије: категорију неслагања (у који се сврставају одговори 0,1 и 2) и категорију слагања (у коју се сврставају одговори 3,4 и 5). Ова провјера нам омогућава да измјеримо који проценат испитаника/ца прави разлику на нивоу слажем се – не слажем се између ових парова паралелних питања. Резултати су приказани у Табели 7.

Висок проценат особа које на паралелна питања одговарају на исти начин указује на то да дато питање у пару које је дио оригиналног упитника амбивалентног сексизма заправо не мјери израженост сексизма, колико генерални став покривен датим питањем, невезано од тога на који пол је став усмјерен. Према строжијем критеријуму, као несексистичке одговоре узимамо само оне који подразумијевају заокруживање истог броја на оба паралелна питања, а по мање строгом критеријуму одсуство сексизма детектујемо онда када одговори на оба питања из пара припадају једној од категорија – категорији слагања или категорији неслагања.

Распон броја испитаника који су на оба питања у датом пару одговарали заокруживањем идентичног броја (Табела 6) на скали од 0 до 5 је од 68 (15.5%) до 261 (63.3%). Прегледом Табеле 7, уочава се да се број испитаника који су одговарали у оквиру исте категорије креће између 184 (44.75%) па до 372 (90.3%).

Уочава се да је код четири пара ставки број испитаника/ца који су на обије ставке одговорили/ле заокруживањем истог поддиока скале знатно виши у односу на остале, и креће се између 194 и 261, што одговара проценту испитаника/ца од 47.1 до 63.3. Према томе, могуће је да су ови ајтеми из оригиналног упитника у већој мјери показатељ глобалних ставова о партнерским односима него што мјере сексизам, јер испитаници/це на исти начин на њих одговарају било да је ајтем формулисан тако да се односи на мушкарце, било да се односи на жене.

Анализом ових парова питања показало се да питања која чине субфактор хетеросексуална интимност у оквиру беневољентног сексизма заправо не мјере сексизам зато што наши резултати показују да већина људи сматра, судећи по одговорима које дају, да су жене потребне мушкарцима у интимном смислу у једнакој мјери као што су и мушкарци потребни женама. Према строжијем критеријуму на ова три питања и њихове паралелне парњаке

идентично одговара преко половине испитаника/ца, а према критеријуму двије категорије слагање/неслагање је тај проценат још већи и креће се око 90 процената, од чега је мање од 10 процената оних који одговарају на оба питања из парова у категорији неслагања. Остаје око 10 процената људи који заиста праве разлику (према слободнијем критеријуму на нивоу слажем се/не слажем се) и сматрају да је један пол потребнији другом, да је један пол непотпунији без другог, да је једном полу важније да га воли други пол и слично.

Ако упоредимо средње вриједности на ова три пара питања (3.97/4.07, 3.79/3.89 и 4.11/4.09) видимо да су те вриједности скоро идентичне. Ако анализирамо полне разлике у средњим вриједностима видимо да се мушкарци у већој мјери слажу са ставом да су жене непотпуне без љубави мушкараца колико год биле остварене (3.86), него са ставом да су мушкарци колико год били остварени непотпуни без љубави жена (3.49), док жене имају обрнуто мишљење (4.28 и 4.45). Ипак разлике о којима говоримо нису велике, што говори у прилог томе да ова питања не мјере сексизам. У скоро једнакој мјери сматрају жене да би сваки мушкарац требало да има жену коју ће обожавати, али и жена мушкараца (4.47 и 4.37), а разлику не праве ни мушкарци (3.75 и 3.81) када је овај пар паралелних ставова у питању. Просјечни скорови жена на ајтемима „Мушкарци су непотпуни без жена” и „Жене су непотпуне без мушкараца” су 4.21 и 3.90, док су просјечни скорови мушкараца на овим питањима 3.37 и 3.87, при чему видимо да и мушкарци и жене свом полу дају предност и сматрају да су ипак мало потребнији супротном полу, него супротан пол њима. Ипак, примјећујемо да су просјечни скорови жена значајно већи на ова три пара питања него скорови мушкараца. То значи да жене већу важност придају љубавним односима него мушкарци и да у већој мјери инсистирају на међузависности између полова.

Још два питања која припадају беневољентном сексизму, конкретно субфактору протективни патернализам, показала су се као проблематична када је мјерење сексизма у питању, зато што велики број људи одговара на исти начин на њихове парњаке који се односе на супротни пол. Тако по строжијем критеријуму 32,3 %, а по критеријуму са двије категорије 83.3 % људи сматра да би жене требало да пазе и штите своје мушкарце исто као што би мушкарци требало да пазе и штите своје жене. 47,1%, односно 82,5% људи сматра да жена треба доброг мушкараца да држи као мало воде на длану, као и да мушкарац

треба добру жену да држи као мало воде на длану. На нивоу средњих вриједности, разлике су веће него кад су у питању ајтеми која припадају хетеросексуалној интимности. Мушкарци и жене, судећи према просјечним вриједностима, у већој мјери се слажу са тим да мушкарци треба да пазе и штите своје жене (жене 4.76, мушкарци 4.56), него са тим да жене треба да пазе и штите своје мушкараце (жене 3.66, мушкарци 3.53). Иако је само степен слагања у питању, очигледно је да овдје долази до изражаја мушка заштитничка родна улога која подразумијева већу снагу и одговорност мушкараца.

Мушкарци не праве веће разлике и сматрају да мушкарац треба добру жену да држи као мало воде на длану (3.78), као што жена треба доброг мушкараца да држи као мало воде на длану (3.91). Са ставом да жена треба доброг мушкараца да држи као мало воде на длану, жене показују скоро идентичан ниво слагања као и мушкарци (3.87). Ипак најизразитије је слагање жена са ставом да мушкарци добру жену треба да држе као мало воде на длану (4.63).

Дакле, показало се да 5 ајтема из скале беневољентног сексизма не могу служити као мјера сексизма, зато што велики број људи идентично одговара и на њихове парњаке из Упитника бр.2 који се односе на супротан пол. То значи да је мјерење сексизма овим ајтемима невалидно, тј. интерпретација слагања са овим ајтемима као показатеља присутности сексизма, погрешна. Ипак, један ајтем из скале беневољентног сексизма који је упоређен са својим парњаком који се односи на супротан пол показао се као добра мјера сексизма. Наиме, свега 13 процената испитаника/ца се сложило на идентичан начин и са једним и са другим ајтемом, а по критеријуму свођења одговора на двије категорије, само 28,4% људи је дало на оба ајтема одговоре у оквиру категорије слагања. Показало се да ипак већина испитаника (71,8 %) има различит став према томе да мушкарац треба да жртвује чак и своје здравље да би финансијски обезбиједио своју жену, са једне стране, и према томе да жена треба да жртвује своје здравље да би финансијски обезбиједила свог мушкараца, са друге стране. Просјечни скорови такође потврђују ову разлику, па се може примијетити да и даље постоје већа очекивања од мушкараца него од жена, када су финансије у питању, па су средње вриједности на ова два ајтема 3.04 и 1.89, тј. са ставом да мушкарац треба да се жртвује да би финансијски обезбиједио своју жену испитаници/це се умјерено слажу, а са његовим парњаком који се односи на

жене постоји умјерено неслагање (1.89). Мушкарци и жене имају сличан просјечан став, тј. сматрају да жене нису одговорне за то да финансијски обезбјеђују мушкарце (1.92 и 1.89), док разлике постоје када је став о мушкој финансијској одговорности у питању, па је средњи скор међу мушкарцима (2.83) и указује на неодређен став, док жене показују умјерено слагање (3.25).

Када су ставови из скале хостилног сексизма у питању, показало се да они заиста одражавају сексизам, што закључујемо из чињенице да се мали проценат људи који се слагао са тим ајтемима идентично слагао и са њиховим парњацима (8.7 % -19.7%). По ”блажем” критеријуму 25.5% - 58% људи је одговарало на оба паралелна питања одговорима који припадају категорији слагања, тј. бројевима 3,4 или 5. Иако је проценат истовјетних одговора на ове парове питања низак, сматрамо да би ипак било прецизније ова питања формулисати тако да праве поређење између мушкараца и жена, онда када је то могуће (Нпр. „Жене су увредљивије од мушкараца” умјесто „Жене се лако увриједе”) да се не би егалитарни одговори тумачили као сексизам (онда када испитаници сматрају да се жене лако увриједе, али да се и мушкарци исто тако лако увриједе).

Средње вриједности такође указују на разлике и присуство сексизма. Са ставом да се жене лако увриједе људи се слажу у много већој мјери него са ставом да се мушкарци лако увриједе (3.44 и 2.09), тј. са првим ставом постоји просјечно умјерено слагање, а са другим просјечно умјерено неслагање. И мушкарци и жене се слажу да се жене лако увриједе, с тим што се мушкарци (3.73) са тим ставом слажу у већој мјери од жена (3.15). Са друге стране мушкарци се не слажу да се мушкарци лако увриједе (1.69), док су жене просјечно између умјереног неслагања и умјереног слагања када је овај став у питању (2.50).

На нивоу цијелог узорка постоји умјерено слагање са ставом да жене преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу (3.4), док са ставом да мушкарци преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу постоји умјерено неслагање (2.28). Мушкарци се не слажу са тим да они преувеличавају проблеме на послу (1.81), док су жене просјечно давале одговоре између умјереног неслагања и умјереног слагања када је овај став у питању (2.75). Са друге стране, жене се у већој мјери слажу, тј. умјерено се слажу са тим да жене

преувеличавају проблеме на послу (3.08), док се мушкарци са тим ставом слажу у још већој мјери (3.71).

Овдје је такође важно поменути да је наше истраживање показало да став да жене преувеличавају проблеме на послу не можемо у нашем контексту тумачити као хостилни сексизам усмјерен на жене од каријере како се може тумачити у контексту САД-а. Практично једнако изражено слагање измјерено на нашем узорку са ставовима да се жене претјерано жале на проблеме на послу (3.4), са једне стране, и да се у већој мјери од мушкараца жале на животне проблеме (3.35), са друге стране, указује да хостилност није усмјерена на жене у пословној сфери, већ на општу особину слабости жена и њихове тенденције да се жале на животне проблеме.

Велику разлику примјећујемо и код ајтема „Много је жена које уживају у томе да изазивају мушкарце тиме што прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихово удварање” (3.39) и његовог парњака (1.9). Када је овај пар ајтема у питању, код њега примјећујемо веће слагање у мишљењима код мушкараца и жена, па се ни једни ни други не слажу са тим да мушкарци сексуално манипулишу женама (жене 2.09, мушкарци 1.07), али се и једни и други слажу да жене сексуално манипулишу мушкарцима (жене 3.10, мушкарци 3.68), жене се умјерено слажу, а мушкарци нешто интензивније. Иако хостилност није нарочито изражена ни према женама када су жалбе на дискриминацију у питању: „Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисане” (3.12) па са овим ставом постоји умјерено слагање, са његовим парњаком је случај другачији, па је просјечан скор знатно нижи (1.89), што је и очекивано обзиром да не живимо у друштву у ком су мушкарци родно дискриминисани. Жене просјечно имају неутралан став када је у питању ајтем „Кад мушкарци изгубе од жена у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисани” (2.52), док се мушкарци са овим ставом не слажу (1.21). Са истим таквим ставом примијењеним на жене, мушкарци се слажу (3.50), а жене имају неутралан став (2.73) који је ипак нешто ближи слагању него став који се односи на мушкарце.

Нешто мања разлика у одговорима цијелог узорка се јавља између става да жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце (3.12) са којим постоји умјерено слагање и става да мушкарци теже да задобију моћ тако што ће контролисати жене (2.67) који је између умјереног слагања и умјереног

неслагања. Слична је ситуација између става „Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи на „кратком ланцу“.” и његовог парњака (3.2 и 2.58). Разлике средњих вриједности по полу показују да међу мушкарцима постоји умјерено неслагање са тим да мушкарци теже да задобију моћ тако што ће контролисати жене, док се жене са тим ставом умјерено слажу (3.28). Мушкарци и жене се више међусобно слажу око тога са жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце, при чему се мушкарци у већој мјери од жена слажу са тим ставом (жене 2.94, мушкарци 3.31). Мушкарци смарају да мушкарци углавном не покушавају да држе жене „на кратком ланцу” (2.01), док се жене са овим ставом умјерено слажу (3.14), али се жене умјерено слажу и са ставом да жене покушавају да држе мушкарце „на кратком ланцу”, тј. да их држе по контролом (2.94), са чим се умјерено, али нешто интензивније од жена слажу и мушкарци (3.31).

Изузетак су ставови да већина жена не цијени довољно шта све мушкарци раде за њих (3.56) и став да већина мушкараца не цијени довољно шта жене раде за њих (3.16), јер постоји умјерено слагање са оба става, али ипак нешто веће са ставом који се односи на женску незахвалност. Када погледамо просјечне скорове подијељене по полу, видимо да мушкарци сматрају да су жене незахвалне у истој мјери као што и жене сматрају да су мушкарци незахвални (3.78 и 3.78), док су жене критичније према свом полу и умјерено се слажу са тим да су жене незахвалне (3.33), док мушкарци имају неодређен став о незахвалности мушкараца (2.54). На овај пар паралелних питања је у оквиру категорије слагања одговорило 58% људи, а истим бројем на оба ајтема одговорило је 19,7% људи. Просјечни скорови цијелог узорка, као и они подијељени по полу, на овај пар питања у комбинацији са податком о броју људи који не праве разлику у незахвалности мушкараца и жена, указују на то да је проблематично тумачити нужно као сексизам слагање са ставом „Жене не цијене у довољној мјери оно што мушкарци раде за њих”.

Табела 6. Фреквенције (број, а у загради проценти) испитаника/ца који су одговарали/ле заокруживањем истог подиока скале на оригиналним ајтемима и контруисаним паралелним ајтемима усмјереним на супротни пол

Оригинално питање	Паралелно питање	0-0	1-1	2-2	3-3	4-4	5-5	Укупно	Укупно одговори 3-3,4-4,5-5
Без обзира колико је успјешан, ниједан мушкарац није стварно потпуна особа без љубави жене.	Без обзира колико је успјешна, ниједна жена није стварно потпуна особа без љубави мушкараца.	7 (1.7)	2 (.5)	8 (1.9)	31 (7.5)	47 (11.4)	158 (38.3)	253 (61.4)	236(57.3)
Жене се јако лако увриједе.	Мушкарци се јако лако увриједе.	1 (.2)	12 (2.9)	20 (4.9)	21(5.1)	7(1.7)	8(1.9)	68 (16.5)	36(8.7)
Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене.	Жене би требало да пазе и штите своје мушкараце.	0	0	0	9 (2.2)	22 (5.3)	102 (24.8)	133 (32.3)	133(32.3)
Већина жена не цијени довољно шта све мушкарци раде за њих.	Већина мушкараца не цијени довољно шта све жене раде за њих.	1 (.2)	5 (1.2)	14 (3.4)	29 (7)	26 (6.3)	26 (6.3)	101 (24.5)	81 (19.7)
Жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкараце.	Мушкарци теже да задобију моћ тако што ће контролисати жене.	9 (2.2)	8 (1.9)	19 (4.6)	25 (6.1)	19 (4.6)	18 (4.4)	96 (23.3)	62 (15)
Сваки би мушкарац требало да има жену коју ће обожавати.	Свака би жена требало да има мушкараца којег ће обожавати.	6 (1.5)	4 (1)	3 (.7)	30 (7.3)	33 (8)	185 (44.9)	261 (63.3)	248(60.2)
Мушкарци су непотпуни без жена.	Жене су непотпуне без мушкараца.	9 (2.2)	4 (1)	7 (1.7)	29 (7)	36 (8.7)	123 (29.9)	208 (50.5)	188(45.6)

Оригинално питање	Паралелно питање	0-0	1-1	2-2	3-3	4-4	5-5	Укупно	Укупно одговори 3-3,4-4,5-5
Жене преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.	Мушкарци преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.	5 (1.2)	7 (1.7)	12 (2.9)	28 (6.8)	25 (6.1)	5 (1.2)	82 (19.9)	58 (14.1)
Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи на "кратком ланцу"	Када мушкарац постигне да му се жена посвети, обично покушава да је држи на "кратком ланцу".	5 (1.2)	7 (1.7)	23 (5.6)	36 (8.7)	27 (6.6)	12 (2.9)	110 (26.7)	75 (18.2)
Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисане.	Кад мушкарци изгубе од жена у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисани.	8 (1.9)	16 (3.9)	21 (5.1)	23 (5.6)	13 (3.2)	16 (3.9)	97 (23.5)	52 (12.6)
Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану.	Доброг мушкараца жена треба да држи као мало воде на длану.	2 (.5)	1 (.2)	5 (1.2)	19 (4.6)	34 (8.3)	133 (32.3)	194 (47.1)	186(45.1)
Много је жена које уживају у томе да изазивају мушкарце тиме што прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихово удварање.	Много је мушкараца који уживају у томе да изазивају жене тиме што прво одају утисак да су сексуално доступни, а онда одбијају њихова удварања.	8 (1.9)	11 (2.7)	17 (4.1)	23 (5.6)	19 (4.6)	12 (2.9)	90 (21.8)	54 (13.1)
Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбједио своју жену.	Жена би требало да буде спремна да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбједила свог мушкараца.	18 (4.4)	18 (4.4)	25 (6.1)	38 (9.2)	5 (1.2)	12 (2.9)	116 (28.2)	55 (13.3)

Табела 7. Фреквенције (број, а у загради проценат) испитаника/ца који/е су одговарали/е на парове паралелних питања у оквиру исте категорије скале (0,1,2 –категорија неслагања) (3,4,5 –категорија слагања)

Оригинално питање	Комплементарно питање	012-012	345-345	Укупно
Без обзира колико је успјешан, ниједан мушкарац није стварно потпуна особа без љубави жене.	Без обзира колико је успјешна, ниједна жена није стварно потпуна особа без љубави мушкарца.	29 (7)	343 (83.3)	372 (90.3)
Жене се јако лако увриједи.	Мушкарци се јако лако увриједи.	68 (16.5)	117 (28.4)	185 (44.9)
Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене.	Жене би требало да пазе и штите своје мушкарце.	2 (.5)	343 (83.3)	345 (83.7)
Већина жена не цијени довољно шта све мушкарци раде за њих.	Већина мушкараца не цијени довољно шта све жене раде за њих.	33 (8)	239 (58)	272 (66)
Жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце.	Мушкарци теже да задобију моћ тако што ће контролисати жене.	63 (15.3)	168 (40.8)	231 (56.1)
Сваки би мушкарац требало да има жену коју ће обожавати.	Свака би жена требало да има мушкарца којег ће обожавати.	23 (5.6)	348 (84.5)	371 (90)
Мушкарци су непотпуни без жена.	Жене су непотпуне без мушкарца.	31 (7.5)	323 (78.4)	354 (85.9)
Жене преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.	Мушкарци преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.	51 (12.4)	137 (33.3)	188 (45.6)
Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи на "кратком ланцу"	Када мушкарац постигне да му се жена посвети, обично покушава да је држи на "кратком ланцу".	62 (15)	165 (40)	227 (55.1)
Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисане.	Кад мушкарци изгубе од жена у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисани.	94 (22.8)	105 (25.5)	199 (48.3)
Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану.	Доброг мушкарца жена треба да држи као мало воде на длану.	16 (3.9)	340 (82.5)	356 (86.4)
Много је жена које уживају у томе да изазивају мушкарце тиме што прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихово удварање.	Много је мушкараца који уживају у томе да изазивају жене тиме што прво одају утисак да су сексуално доступни, а онда одбијају њихова удварања.	67 (16.3)	117 (28.4)	184 (44.7)
Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбједио своју жену.	Жена би требало да буде спремна да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбједила свог мушкарца.	119 (28.9)	117 (28.4)	236 (57.3)

2.3. Сет нових ставова који одражавају хостилни и беневољентни сексизам (Упитник бр.3)

2.3.1. Конструкција инструмента

Важан критеријум при формулацији овог упитника је био да формулишемо питања тако да праве поређење између мушкараца и жена и тиме исправимо пропуст који је направљен код неких ајтема из оригиналне скале амбивалентног сексизма.⁶⁹ Овај сет од 30 питања је формулисан тако да је половина ставова изражена кроз хостилни тон, а половина кроз беневољентни тон према женама. Већина питања има јасно одређен позитивни или негативни тон који је усмјерен на жене, али међу питањима имамо и неколико питања која могу да носе са собом и позитиван и негативан субјективни тон према женама. Та питања (4,12,13,25 и 29) су укључена у упитник да бисмо кроз истраживање провјерили нашу претпоставку о постојању ставова који су сами по себи амбивалентни, тј. који могу носити позитиван и негативан тон у исто вријеме.⁷⁰

Када је сам садржај ставова у питању водили смо се претпоставком да је у Црној Гори хостилни сексизам који подразумијева инфериорност жена и даље присутан и да је потребно формулисати и испитати присуство ставова који отворено деградирају жене и дају право на предност и моћ мушкарцима. Када је беневољентни сексизам у питању, у упитник смо укључили ставове за које сматрамо да су веома важан начин изражавања беневољентног сексизма, а који нису дио оригиналне скале беневољентног сексизма. То су ставови о кавалерском понашању према женама, заштити од опасних ситуација и тешких послова, стереотипи о женама као љепшем полу и стереотипи о женској емотивности и брижности.

Важан критеријум је био да у упитник уврстимо ставове на које људи у животу иначе наилазе, па смо помоћу интервјуа у оквиру пилот истраживања

⁶⁹29 питања садржи поређење, а једно питање које не садржи поређење је допуњено са паралелним питањем које се односи на супротан пол, чиме је омогућено поређење, при чему то паралелно питање само служи за појашњење

⁷⁰Три питања су изражена кроз негативан тон, а са друге стране подразумијевају позитивне сексистичке прескриптивне стереотипе да жене треба да буду префињене, даме, чедне и смјерне. Став да су жене лукавије од мушкараца јесте негативан према женама, али лукавост може да се тумачи и као позитивна особина. Став да је симпатичнија стидљивост код жене јесте изражен кроз позитиван тон, али може да се тумачи и као хостилност према женама.

изабрали ставове који су дио свакодневнице у Црној Гори и који у овом културно-значајском систему не остављају пуно простора за различита тумачења. Већина ставова је била унапријед припремљена, па је њихова не/карактеристичност за ову културу потврђена кроз пилот истраживање, док су неки ставови произашли из честих и међусобно сличних коментара учесника пилот истраживања.⁷¹

2.3.2. Анализа главних компоненти Упитника бр.3

Ради провјере начина груписања питања у Упитнику бр.3 коришћена је анализа главних компоненти, са промах ротацијом, како би се омогућила корелација између издвојених компоненти. Ниска засићења питања на издвојеним компонентама - нижа од 0.3 (Tabachnick, Fidell & Osterlind, 2001), као и ниска двојна засићења коришћена су као показатељ тога да питања нису одговарајући репрезент дате компоненте. Метод коришћен за одређење броја задржаних компоненти је Хорнова паралелна анализа.

Узорак коришћен у анализи је довољно велики, како је однос броја испитаника и броја питања преко 10. Поред тога, КМО мјера адекватности узорка износи .878 што је у складу са препоруком да ова вредност треба да буде изнад .6, а Бартлетов тест сверичности је статистички значајан ($\chi^2(465)=4420.566, p<.001$). Према томе, испуњени су услови за спровођење анализе главних компоненти.

Паралелном анализом утврђено је да су три компоненте значајне. У Табели 8 приказана су засићења свих 30 ставки на три задржане компоненте, од којих прва објашњава 25.361% , друга 9.61%, а трећа 6.38% варијансе. Прва издвојена компонента има висока засићења на питањима која се према свом садржају односе на хостилни облик сексизма и њих је укупно 12. И друга и трећа компонента се могу сврстати у беневоолентни сексизам, с тим што друга компонента обухвата питања која одражавају кавалерски став, а трећа комплементарну родну диференцијацију. Трећа компонента би се можда могла назвати и протективни патернализам, као један од субфактора оригиналне скале

⁷¹Неки од таквих ставова су : „Жене у већој мјери од мушкараца посвећују пажњу и баве се неким небитним стварима”, „Стидљивост је симпатичнија код жена”, и „Жене имају бољи осјећај за детаље од мушкараца.”

беневолендног сексизма, али кавалерски став боље описује овај скуп питања зато што су се поред кавалерских манира и заштите жена од опасних и тешких послова у овој компоненти нашли и ставови о женама као љепшем полу („Жене су љепши пол“ и „У естетском смислу, женско тијело је љепше од мушког“). Иако смо очекивали да ће се ова питања груписати са трећом компонентом која се односи на комплементарне родне разлике, прије свега на емотивност и пажљивост жена, није необично што су се ова два ајтема сврстали са ајтемима друге компоненте, зато што су они свакако дио кавалерског дискурса. Став „Невјерство мајке је већа издаја породице од невјерства оца” највеће засићење има на првој, хостилној компоненти, али је засићење као што смо и очекивали, двојно, па постоји у скоро истој мјери и на трећој компоненти. Два става изражена кроз негативан, хостилан тон („Ружније је када женско показује агресивност” и „Ружније је кад псује женско него кад псује мушко” су се сврстали у другу, кавалерску компоненту, али са прилично ниским засићењима, мањим од .4, с тим што је засићење и на хостилној првој компоненти слично. Једно питање („Жене у већој мери од мушкараца посвећују пажњу и баве се неким небитним стварима.”) за које смо очекивали да осликава хостилни сексизам имало је двојна ниска засићења на првој хостилној и трећој беневолендној компоненти.

Табела 8. Засићења добијена анализом главних компоненти, са Промах ротацијом

Варијабле	Компоненте		
	1	2	3
у3_1 Мушкарци су бољи лидери од жена.	.829	-.053	-.252
у3_2 Жене су гори возачи од мушкараца.	.717	.004	-.334
у3_24 Мушкарци су рационалнији од жена.	.692	.043	.019
у3_20 Мушкарци су одлучнији од жена.	.649	-.178	.171
у3_5 Мушкарци су сталоженији од жена.	.644	-.003	-.113
у3_10 Жене су емоционално нестабилније од мушкараца.	.555	-.027	.180
у3_11 Мушкарци су спремнији на ризик од жена.	.550	.042	.017
у3_17 Мушкарац треба да буде доминантнији од жене са којом је у вези или браку.	.523	.079	.165
у3_9 Жене су несигурније, тј. мање самоувјерене од мушкараца.	.489	-.186	.325

Варијабле	Компоненте		
	1	2	3
у3_16 Мушкарац треба да буде глава породице.	.481	.235	.105
у3_29 Жене су лукавије од мушкараца.	.370	.041	.186
у3_4 Невјерство мајке је већа издаја породице од неувјерства оца.	.360	-.022	.307
у3_26 Жене треба сачувати од неких прљавих и тешких "мушких" послова.	-.178	.753	.072
у3_23 Ако треба да се уради неки опасан посао, боље је да се тиме позабави мушкарац него жена.	.149	.717	-.068
у3_14 Мушкарци увијек треба да понуде помоћ женама око ношења неког терета (нпр. кофера).	-.245	.685	-.003
у3_7 На првом састанку са женом, мушкарац треба да плати пиће.	.149	.680	-.111
у3_6 Жене су љепши пол.	.174	.628	-.167
у3_31 Сматрам да је љепше да мушкарац запроси жену него обрнуто.	-.178	.587	.076
у3_21 У естетском смислу, женско тијело је љепше од мушког.	.222	.574	-.138
у3_22 Мушкарци треба да буду љубазнији и учтивији у опхођењу према женама него према мушкарцима.	-.071	.450	.384
у3_8 У пуном аутобусу, прије треба устати и уступити мјесто жени него мушкарцу.	-.023	.429	.086
у3_13 Ружније је када женско показује агресивност.	.175	.372	.268
у3_12 Ружније је кад псује женско него кад псује мушко.	.297	.332	.195
у3_19 Жене по природи имају израженију моћ емпатије и саосјећања.	.023	-.091	.775
у3_18 Жене су, у поређењу са мушкарцима, усмјереније на потребе других људи.	.176	-.226	.758
у3_27 Жене су емотивније од мушкараца.	-.027	-.014	.714
у3_28 Жене имају бољи осјећај за детаље од мушкараца.	-.270	.153	.637
у3_3 Жене су по природи брижније од мушкараца.	-.008	.093	.577
у3_25 Стидљивост је симпатичнија код жена.	.049	.266	.429
у3_15 Жене у већој мери од мушкараца посвећују пажњу и баве се неким небитним стварима.	.302	.076	.303
% објашњење варијансе	26.129	9.660	6.330

2.3.3. Метријске карактеристике Упитника бр. 3

Израчунати су одвојени скорови за сваку од, факторском анализом издвојене, три компоненте (прва компонента – хостилни сексизам и друге двије које одражавају беневољентни сексизам). Поред тога, израчунат је и збирни скор за ајтеме који су имали висока засићења на друге двије компоненте, јер су се приликом рестрикције броја фактора на два, ови ајтеми груписали на исту компоненту, а и зато што се прегледом садржаја ајтема обије компоненте уочава да се обије односе на беневољентни сексизам. Тако је добијен и збирни скор беневољентног сексизма. У Табели 9 приказани су показатељи дискриминативности скорова израчунатих као средња вриједност за ајтеме сваке од компонената.

Табела 9. Дискриминативност укупног скорa цијеле скале и скорa појединачних димензија сексизма

	Емпиријски распон	Медијана	МАД	АС	СД	Станд. скјунис	Станд. куртозис	Ш-В тест
Укупан скор	.93-5	3.8	.642	3.7	.68	-7.21	4.3	.959**
Хостилни секс.	0-5	3.25	.865	3.24	.91	-3.3	-.27	.986**
Кавалерство	.91-5	4.36	.674	4.14	.76	-9.94	5.23	.891**
Компл. родна диференц.	0-5	3.83	.741	3.78	.84	-7.77	5.63	.93**
Беневољентни	1.18-5	4.17	.611	4.02	.7	-7.95	2.825	.933**

Уочава се да је расподјела скорова негативно асиметрична, односно већина испитаника одговара на ајтеме са високим слагањем. Ово је нарочито изражено код ајтема који су имали виша засићења на компоненти означеној као кавалерство. Скорови на ајтемима хостилног сексизма су у односу на друге скорове у највећој мјери нормално дистрибуирани, мада и они одступају значајно од нормалне расподјеле. Дакле, много је више испитаника који се изразито високо слажу са ајтемима беневољентног сексизма, него са ајтемима хостилног сексизма.

Ако упоредимо ове скорове хостилног и беневољентног сексизма са скоровима добијеним на адаптираној скали амбивалентног сексизма, уочавамо да је хостилни сексизам практично једнако изражен, док је беневољентни

сексизам израженији на овом новом упитнику, прије свега због високих скорова на компоненти кавалерство која се већински састоји од ајтема који имају медијану 5. Морамо подсјетити да се такође показало да три ајтема оригиналне скале беневољентног сексизма не дискриминишу испитанике/це, тј. имају медијану 5. Ипак, ове скорове морамо узети са резервом зато што овај нови упитник садржи ајтеме који одражавају сексизам, али није јасно да ли је то хостилни или беневољентни сексизам. У наредним анализама ћемо покушати да направимо што чистије скале хостилног и беневољентног сексизма чији ајтеми неће имати двојна блиска засићења.

У Табели 10 приказане су вриједности репрезентативности, поузданости и хомогености сваке издвојене скале у оквиру новог упитника. Уочава се да су све вриједности поузданости близу високих вриједности, осим код скале која је означена као Комплементарна родна диференцијација (Кронбах алфа .78). Уочава се да појединачни скорови друге двије издвојене компоненте које су означене као двије димензије беневољентног сексизма имају слабије вриједности поузданости, репрезентативности и хомогености. Скале хостилног и беневољентног сексизма имају добре метријске карактеристике изражене поменутиим мјерама.

Табела 10. Репрезентативност, поузданост и хомогеност скала новог упитника

	Kaiser-Mayer-Olkin	Cronbach Alpha	H5
Укупан скор	.956	.89	.62
Хостилни сексизам	.932	.84	.71
Кавалерство	.933	.84	.68
Компл. родна диференц.	.901	.78	1
Беневољентни сексизам	.945	.87	.66

У Прилогу 8 приказане су вриједности поузданости, репрезентативности и коригована ајтем – тотал корелација. Уочава се да сви ајтеми имају задовољавајућу репрезентативност, поузданост и корелацију са укупним скором.

2.3.4. Укупни скорови и разлике по полу на појединачним ајтемима

У Прилогу 9 приказана је дескриптивна статистика појединачних ајтема новог упитника, а у Прилогу 10 су приказане полне разлике у одговорима на

појединачне ајтеме. Уочава се да 9 ајтема (6, 7, 12, 14, 16, 21, 23, 26 и 31) веома слабо дискриминишу испитанике. Наиме, медијана ових питања износи 5, а стандардизовани скјунис ових ајтема је значајно већи у односу на остатак ајтема. Треба примијетити да су сви ови ајеми осим једног (бр. 16 припада хостилном сексизму) груписани на другој компоненти добијеној факторском анализом коју смо означили као кавалерски став.

Иако ови ајтеми не дискриминишу испитанике (на основу њих тренутно не можемо јасно одвојити људе који јесу и оне који нису беневољентни сексисти из разлога што се највећи број људи слаже са овим ставовима), веома је значајно постављати ова питања и регистровати резултате, јер нам то омогућава да пратимо да ли временом долази до промјена у овим аспектима беневољентног сексизма, као што је случај са хостилним сексизмом који је у многим културама постао политички некоректан, неприхватљив и осуђиван. Ови ставови су очигледни носиоци беневољентног сексизма који је, како резултати показују, опште мјесто у нашој култури.

Када погледамо разлике по полу у одговорима на ајтеме који су се сврстали у другу компоненту која припада беневољентном сексизму, примјећујемо да се око неких ставова мушкарци и жене слажу, а око неких постоје статистички значајне разлике у одговорима по полу. Видјели смо да код оригиналне скале амбивалентног сексизма, како у нашем истраживању, тако и у оригиналним истраживањима, по правилу жене показују више скорове од мушкараца на ставовима који припадају беневољентном сексизму, али у Упитнику бр. 3 наилазимо и на изузетке. Тако жене, иако се високо слажу, статистички значајно се мање слажу од мушкараца да на првом састанку са женом мушкарац треба да плати пиће (жене 4.15, мушкарци 4.39), да је у естетском смислу женско тијело љепше од мушког (3.81 жене, 4.28 мушкарци), као и ако треба да се уради неки опасан посао да је боље да се тиме позабави мушкарац него жена (3.95 жене, 4.25 мушкарци). Такође, око неколико ставова из ове компоненте се мушкарци и жене слажу у једнакој мјери (тј. нема статистички значајне разлике, па ћемо наводити укупни просјечни скор): да су жене љепши пол (4.13), да у пуном аутобусу, прије треба устати и уступити мјесто жени него мушкарцу (3.73), да је ружније кад псује женско него кад псује мушко (4.2), као и да је ружније када жене показују агресивност (3.91). Два последња става су највећа засићења имала у оквиру ове компоненте, али су као

што смо и очекивали у блиској вези и са хостилним сексизмом, тј. имају слична засићења и на првој компоненти.

Са друге стране, жене се у већој мјери од мушкараца слажу да жене треба сачувати од неких прљавих и тешких „мушких” послова (жене 4.35, мушкарци 4.04), да мушкарци треба да буду љубазнији и учтивiji у опхођењу према женама него према мушкарцима (жене 4.20, мушкарци 3.82), да је љепше да мушкарац запроси жену него обрнуто (жене 4.72, мушкарци 4.42).

Такође, жене се у већој мјери од мушкараца слажу да мушкарац увијек треба да понуди помоћ жени око ношења терета (4.53 жене, мушкарци 4.30). Ипак, са истим ставом примијењеним на мушкарце, тј. да жене увјек треба да понуде мушкарцима помоћ око ношења терета се слажу и мушкарци (3.50) и жене (3.45), али у значајно мањој мјери. На ова два паралелна питања је 39,6% људи одговорило попуно једнако, тј. заокруживањем истог подиока, а чак 75% људи одговара на ова два питања у оквиру категорије слагања (тј. код оба ајтема одговара са 3,4 или 5)⁷². Ови резултати показују да слагање са првим питањем не значи нужно сексизам, јер не можемо занемарити чињеницу да 39,6% људи не прави никакву разлику, тј. показује егалитарност. Са друге стране, средње вриједности показују да генерално гледано, овај став одражава сексизам.

Када је беневоолентни сексизам изражен кроз комплементарну родну диференцијацију у питању, скорови су такође прилично високи, па се људи пројечно слажу са тим да су жене по природи брижније (4 укупно, 4.23 жене, 3.77 мушкарци), да су емотивније (3.88 укупно, 4.20 жене, 3.56 мушкарци), да имају израженију моћ емпатије и саосјећања (3.76 укупно, 3.99 жене, 3.53 мушкарци), бољи осјећај за детаље (3.8 укупно, 4.26 жене, 3.35 мушкарци) и да је стидљивост симпатичнија код жена (4.09 укупно, жене 4.25, 3.92 мушкарци). Нешто умјереније слагање је присутно са ставом да су жене усмјереније на потребе других људи (3.2 укупно, 3.36 жене, 3.04 мушкарци). Мушкарци и жене имају статистички значајно различите скорове на свим овим ајтемима, при чему се жене са овим ставовима интензивније слажу од мушкараца.

Хостилни сексизам у овом упитнику није суптилан, већ отворен и хијерархијски. Отворено ставља жене у инфериоран положај. Једини став из скале хостилног сексизма који има медијану 5, тј. око којег постоји слагање

⁷² Резултати приказани у Прилогу 11 и Прилогу 12

највећег броја испитаника/ца је став да мушкарац треба да буде глава породице и средња вриједност одговора на овај ајтем је 4.13, при чему се и жене (3.77) и мушкарци (4.15) слажу са овим ставом, али мушкарци у већој мјери. Просјечно на цијелом узорку постоји умјерено слагање са тим да су мушкарци бољи лидери од жена (2.98 укупно, мушкарци 3.86, жене 2.09), да су жене гори возачи од мушкараца (3.16, жене 2.17, мушкарци 4.15), да су мушкарци рационалнији од жена (укупно 3.15, жене 2.81, мушкарци 3.49), да су одлучнији (3.36 укупно, 3.05 жене, 3.67 мушкарци), сталоженији (укупно 3, жене 2.64, мушкарци 3.37), да треба да буду доминантнији у браку (3.15, жене 2.85, мушкарци 3.45), да су жене емоционално нестабилније (3.46 укупно, 3.26 жене, 3.67 мушкарци), лукавије (укупно 3.4, жене 3.26, мушкарци 3.54) несигурније и мање самоувјерене (2.94 укупно, жене 2.71, мушкарци 3.17), да су мушкарци спремнији на ризик (3.58 укупно, жене 3.30, мушкарци 3.85). Код свих ових наведених ставова постоје статистички значајне разлике у одговорима жена и мушкараца. Мушкарци се са свим наведеним ставовима умјерено слажу до слажу. Жене углавном показују или неслагање или неодређен став, али се умјерено слажу са тим да су жене лукавије, емоционално нестабилније, мање одлучне и мање спремне на ризик.

И мушкарци и жене имају просјечно неодређен став према томе да је невјерство мајке већа издаја породице од невјерства оца (2.81 жене, 2.77 мушкарци) и то је уједно једини став из цијелог упитника са којим не постоји јасно слагање кад су мушкарци у питању.

Још један став око којег се мушкарци и жене слажу, судећи по просјечним скоровима је да жене у већој мјери посвећују пажњу и баве се неким небитним стварима (мушкарци 3.77, жене 3.80). Овај став се није сврстао нити у једну од три компоненте, већ има ниска двојна засићења.

2.4. Конструисање новог упитника амбивалентног сексизма

Сматрамо да је у свакој култури потребно истражити који су то специфични и најприсутнији начини изражавања сексизма. Ми смо на основу прелиминарних разговора и пилот истраживања формирали одређен број ставова (Упитник бр.3) који су испуњавали теоријске критеријуме да би их назвали сексистичким, а показали су се као карактеристични код студентске

популације која је учествовала у пилот истраживању. Ипак, ако желимо да издвојимо оне ставове који у нашем друштву праве разлику између људи код којих је сексизам мање или више изражен, потребно је избацити из даље анализе оне ставове са којима се већина испитаника/ца у потпуности слаже. Треба напоменути да желимо да формирамо скалу која би у овом друштвеном контексту била адекватна. Врло је могуће да су неки од сексистичких ставова који су изразито присутни у нашој култури, тј. који не дискриминишу испитанике, у другачијим друштвима подвргнути преиспитивању, па могу служити као ставови који разликују сексисте од несексиста.

С обзиром на то да је Упитник бр. 3 садржао ајтеме који су се показали као слабо дискриминативни, одлучено је да они у коначној верзији упитника буду искључени. Од 12 ајтема који су се у првој факторској анализи сврстали у прву компоненту, тј. хостилни сексизам, задржали смо све осим једног који је имао медијану 5. Када је беневољентни сексизам у питању, избацили смо 8 ајтема који су имали медијану 5, а задржали питања са одговарајућим метријским карактеристикама (3, 8, 13, 18, 19, 22, 27, 28, и 25) Поред тога, одлучено је да у коначни упитник буду укључени и одређени ајтеми из друга два упитника коришћена у истраживању, тј. из Упитника 1 и Упитника 2, тачније они за које последице спроведених провјера можемо рећи да мјере сексизам. Ајтеме из оригиналне скале хостилног сексизма нисмо укључивали у процес конструисања коначног упитника зато што је то савременија и суптилнија врста сексизма, другачија од хостилног сексизма који отворено ниподаштава жене и који је актуелнија врста дискриминације у нашој култури.

Показало се да од 11 ајтема који чине оригиналну скалу беневољентног сексизма, 6 ајтема не могу бити валидна мјера сексизма, јер велики проценат људи одговара на исти начин и када се ти ставови примијене на супротан пол. Од преосталих 5 питања, питање које се односи на давање предности и приоритетно спашавање жена у несрећама показало је лоше метријске карактеристике, па га искључујемо из даље анализе. Три питања из субфактора комплементарна родна диференцијација из оригиналне скале беневољентног сексизма која могу бити корисна у детектовању беневољентног сексизма смо због могуће двозначности преформулисали кроз пет питања из Упитника бр. 2 (11, 14, 15, 17 и 18) и одлучили да их уврстимо у коначни упитник. Дакле, из оригиналне скале беневољентног сексизма смо укључили у даљу анализу само

једно преостало питање – питање бр. 20. Набројали смо 26 ајтема (11 хостилно сексистичких, 15 беневољентно сексистичких) које смо издвојили за даљу анализу у циљу формирања коначног упитника.

Обзиром да желимо да формирамо што чистије скале хостилног и беневољентног сексизма, ријешили смо да из коначног упитника искључимо она питања која имају двојна ниска засићења, тј. она питања која се скоро истим интензитетом сврставају са групом ајтема како хостилног, тако и беневољентног сексизма. Да бисмо издвојили и избацили ајтеме који су сличним интензитетом повезани како са хостилним, тако и са беневољентним сексизмом, анализирали смо засићења тих ајтема прегледом анализе главних компоненти приказане у Табели 8, као и анализе главних компоненти упитника од 26 ајтема приказане у Табели 11. Одлучено је да се из упитника од 26 ајтема избаци 5 ајтема у циљу добијања што чистијих скала хостилног и беневољентног сексизма, а образложење нудимо у наредном поглављу.

2.4.1. Анализа главних компоненти упитника од 26 ајтема

Ради провјере начина на који ће дати ајтеми бити груписани, спроведена је анализа главних компоненти са промах ротацијом. Предуслови за спровођење анализе главних компоненти су испуњени (КМО=.879, Бартлет тест сферичности: $\chi^2(325)=3711.090$, $p<.001$). Хорновом анализом показано је да је оправдано задржати двије компоненте. Ове двије компоненте објашњавају редом 24.348 и 15.008% варијансе. У Табели 11 приказана су засићења ајтема на двије издвојене компоненте. Уочава се да се прва компонента односи на беневољентни сексизам, а друга на хостилни сексизам. Један ајтем има двојно и ниско засићење на обије компоненте („У пуном аутобусу, прије треба устати и уступити мјесто жени него мушкарцу”), па је искључена из даљих анализа. Примјећујемо да ајтеми беневољентног сексизма У3_25 „Стидљивост је симпатичнија код жена” и У3_18 „Жене, у поређењу са мушкарцима, су усмјереније на потребе других људи” имају слична засићења (изнад 0.3) и на хостилној компоненти, а такође, слична је ситуација и са ајтемима беневољентног сексизма У3_13 „Ружније је када женско показује агресивност” и У3_4 „Невјерство мајке је већа издаја породице од невјерства оца”, те смо ријешили да ова четири ајтема такође искључимо из коначне верзије новог

упитника. На овај начин смо нови упитник амбивалентног сексизма свели на 21 ајтем, од чега 11 ајтема припада беневољентном, а 10 ајтема хостилном сексизму.

Табела 11. Засићења на упитнику од 26 ајтема

Ајтеми	Компоненте	
	1	2
у2_15 Жене имају бољи укус од мушкараца.	.809	-.128
у2_18 Жене имају бољи осјећај за праведно и морално просуђивање од мушкараца.	.785	-.260
у2_14 Обично су жене културније и префињеније од мушкараца.	.756	-.085
у2_11 Жене имају истанчанији осјећај за културу и умјетност.	.729	-.099
у3_28 Жене имају бољи осјећај за детаље од мушкараца.	.697	-.030
у2_17 Кад је сексуално понашање у питању, жене су моралније од мушкараца.	.660	-.116
у3_27 Жене су емотивније од мушкараца	.559	.214
у3_3 Жене су по природи брижније од мушкараца.	.528	.218
у3_19 Жене по природи имају израженију моћ емпатије и саосјећања.	.505	.279
у3_22 Мушкарци треба да буду љубазнији и учтивији у опхођењу према женама него према мушкарцима.	.470	.252
у3_18 Жене су, у поређењу са мушкарцима, усмјереније на потребе других људи.	.446	.365
у1_20 Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбједио своју жену.	.391	-.067
у3_25 Стидљивост је симпатичнија код жена.	.382	.315
у3_8 У пуном аутобусу, прије треба устати и уступити мјесто жени него мушкарцу.	.279	.185
у3_1 Мушкарци су бољи лидери од жена.	-.334	.739
у3_24 Мушкарци су рационалнији од жена.	-.044	.712
у3_20 Мушкарци су одлучнији од жена.	-.037	.659
у3_10 Жене су емоционално нестабилније од мушкараца.	.079	.618
у3_2 Жене су гори возачи од мушкараца.	-.320	.609
у3_5 Мушкарци су сталоженији од жена.	-.132	.603
у3_11 Мушкарци су спремнији на ризик од жена.	.012	.577
у3_9 Жене су несигурније, тј. мање самоувјерене од мушкараца.	.100	.570
у3_17 Мушкарац треба да буде доминантнији од жене са којом је у вези или браку.	.138	.567
у3_29 Жене су лукавије од мушкараца.	.130	.454
у3_13 Ружније је када женско показује агресивност.	.311	.426
у3_4 Невјерство мајке је већа издаја породице од неvjерства оца.	.278	.412

Да бисмо оправдали некомбиновање ајтема из оригиналне скале хостилног сексизма и нових ајтема хостилног сексизма које смо ми осмислили, урадили смо анализу главних компоненти на скупу од 36 ајтема од којих је 11 из оригиналне скале амбивалентног сексизма, 12 нових ајтема који су се сврстали у хостилни сексизам и 13 ајтема који су се сврстали у беневољентни сексизам. Хтјели смо да провјеримо да ли ће се потврдити наша претпоставка да ће се факторском анализом издвојити двије врсте хостилног сексизма, или ће пак хостилни тон објединити све те ајтеме у једну компоненту. Наша претпоставка се потврдила.

Дакле, ради провјере на који начин се групишу поменути ајтеми, извршена је анализа главних компоненти са промах ротацијом. Хорнова паралелна анализа је коришћена за процену броја компоненти које треба задржати. Предуслови за спровођење анализе главних компоненти су испуњени (КМО=.883, Бартлет тест сферичности: $\chi^2(666)=5264.943$, $p<.001$), а однос броја испитаника и броја ставки је 7.92, што је прихватљиво. Хорнова паралелна анализа упућивала је на задржавање три компоненте, од којих прва објашњава 20.538, 13.948, 5.258% варијансе. У Табели 12 приказана су засићења свих ајтема на издвојене три компоненте.

Уочава се да прву компоненту високо засићују ајтеми који се односе на беневољентни сексизам, другу компоненту ајтеми оригиналне скале хостилног сексизма, а трећу компоненту ајтеми хостилне скале новог упитника који на отворен начин деградирају жене. Једно питање је имало ниско двојно засићење (У3_4 „Невјерство мајке је већа издаја породице од невјерства оца”). Ово исто питање је и у претходним анализама главних компоненти (Табела 8 и Табела 11) имало слична засићења како на компоненти хостилног, тако и на компоненти беневољентног сексизма, што је још један показатељ да овај ајтем треба избацити из коначне верзије новог упитника, обзиром да желимо скалу са што ”чистијим” ставовима које прати што јасније подијељен хостилан или беневољентни тон према женама.

Табела 12. Засићења ајтема на оригиналној скали хостилног сексизма и новог упитника амбивалентног сексизма од 26 ајтема

Ставке/Ајтеми	Компоненте		
	1	2	3
у2_15 Жене имају бољи укус од мушкараца.	.813	.003	-.110
у2_18 Жене имају бољи осјећај за праведно и морално просуђивање од мушкараца.	.800	.017	-.248
у2_14 Обично су жене културније и префињеније од мушкараца.	.749	-.051	-.028
у2_11 Жене имају истанчанији осјећај за културу и умјетност.	.734	.007	-.077
у3_28 Жене имају бољи осјећај за детаље од мушкараца.	.693	.010	-.013
у2_17 Кад је сексуално понашање у питању, жене су моралније од мушкараца.	.656	-.046	-.063
у3_27 Жене су емотивније од мушкараца.	.535	-.034	.271
у3_3 Жене су по природи брижније од мушкараца.	.512	-.004	.244
у3_19 Жене по природи имају израженију моћ емпатије и саосјећања.	.479	.007	.310
у3_22 Мушкарци треба да буду љубазнији и учтививији у опхођењу према женама него према мушкарцима.	.454	.046	.241
у1_20 Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбједио своју жену.	.434	.227	-.232
у3_25 Стидљивост је симпатичнија код жена.	.382	.111	.261
у3_4 Невјерство мајке је већа издаја породице од неувјерства оца.	.300	.199	.280
у1_16 Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисане.	.023	.752	-.057
у1_15 Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи на "кратком ланцу"	.062	.708	-.041
у1_21 Феминисткиње немају разумна очекивања од мушкараца.	.000	.671	-.101
у1_14 Жене преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.	-.026	.625	.031
у1_7 Феминисткиње траже да жене имају више моћи од мушкараца.	-.011	.621	-.090
у1_11 Жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце.	.012	.578	.028
у1_18 Много је жена које уживају у томе да изазивају мушкарце тиме што прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихово удварање.	-.002	.563	.001
у1_10 Већина жена не цијени довољно шта све мушкарци раде за њих.	.024	.533	.084

y1_2 Много жена под маском захтјева за "равноправношћу", заправо тражи повластице, као што су политике запошљавања које фаворизују жене у односу на мушкарце.	-.033	.513	.003
y1_4 Већина жена невине коментаре или понашање тумачи као увредљиве (сексистичке)	.050	.505	.025
y1_5 Жене се јако лако увриједе.	.115	.501	.067
y3_9 Жене су несигурније, тј. мање самоувјерене од мушкараца.	.033	-.181	.718
y3_24 Мушкарци су рационалнији од жена.	-.071	.028	.704
y3_11 Мушкарци су спремнији на ризик од жена.	-.045	-.140	.688
y3_20 Мушкарци су одлучнији од жена.	-.063	.036	.652
y3_1 Мушкарци су бољи лидери од жена.	-.334	.169	.608
y3_10 Жене су емоционално нестабилније од мушкараца.	.057	.089	.581
y3_5 Мушкарци су сталоженији од жена.	-.140	.097	.535
y3_18 Жене су, у поређењу са мушкарцима, усмјереније на потребе других људи.	.393	-.170	.508
y3_17 Мушкарац треба да буде доминантнији од жене са којом је у вези или браку.	.136	.114	.494
y3_13 Ружније је када женско показује агресивност.	.278	-.053	.478
y3_2 Жене су гори возачи од мушкараца.	-.300	.259	.414
y3_29 Жене су лукавије од мушкараца.	.144	.197	.321

2.4.2. Анализа главних компоненти коначног упитника

Када смо из упитника од 26 ајтема избацили 5 ајтема због двојних ниских засићења, урадили смо још једну анализу главних компоненти на преосталим ајтемима (укупно 21). Ради провјере начина на који ће дата питања биди груписана, спроведена је анализа главних компоненти са промах ротацијом. Предуслови за спровођење анализе главних компоненти су испуњени (КМО=.865, Бартлет тест сферичности: $\chi^2(210)=2961.634$, $p<.001$). Хорновом анализом показано је да је оправдано задржати двије компоненте. Ове двије компоненте објашњавају редом 24.381 и 18.308% варијансе. У Табели 13 приказана су засићења ставки на двије издвојене компоненте. Уочава се да се прва компонента односи на ставке беневољентног садржаја, а друга на ставке које се односе на хостилни сексизам. Број ајтема у новом упитнику је 21, од чега 10 ајтема припада хостилном, а 11 беневољентном сексизму.

Табела 13. Засићења ставки на новом упитнику амбивалентног сексизма

Ајтеми	Компоненте	
	1	2
y2_15 Жене имају бољи укус од мушкараца.	.813	-.074
y2_18 Жене имају бољи осјећај за праведно и морално просуђивање од мушкараца.	.778	-.214
y2_14 Обично су жене културније и префињеније од мушкараца.	.767	-.028
y2_11 Жене имају истанчанији осјећај за културу и умјетност.	.731	-.055
y3_28 Жене имају бољи осјећај за детаље од мушкараца.	.697	.007
y2_17 Кад је сексуално понашање у питању, жене су моралније од мушкараца.	.664	-.074
y3_27 Жене су емотивније од мушкараца.	.571	.245
y3_3 Жене су по природи брижније од мушкараца.	.538	.248
y3_19 Жене по природи имају израженију моћ емпатије и саосјећања.	.496	.283
y3_22 Мушкарци треба да буду љубазнији и учтивiji у опхођењу према женама него према мушкарцима.	.462	.249
y1_20 Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбиједио своју жену.	.381	-.054
y3_1 Мушкарци су бољи лидери од жена.	-.290	.723
y3_24 Мушкарци су рационалнији од жена.	.002	.711
y3_20 Мушкарци су одлучнији од жена.	.010	.671
y3_10 Жене су емоционално нестабилније од мушкараца.	.124	.636
y3_5 Мушкарци су сталоженији од жена.	-.084	.607
y3_2 Жене су гори возачи од мушкараца.	-.275	.605
y3_11 Мушкарци су спремнији на ризик од жена.	.060	.597
y3_9 Жене су несигурније, тј. мање самоувјерене од мушкараца.	.133	.577
y3_17 Мушкарац треба да буде доминантнији од жене са којом је у вези или браку.	.155	.550
y3_29 Жене су лукавије од мушкараца.	.162	.464

Генерализовано разликовање полова је дио свих ових ајтема. Ипак, вриједности које стоје иза ових ставова могу бити различите. Дакле, није само тон пресудни фактор који разликује ова два сета питања. Комплементарност и хијерархија могу бити суштински два различита начина виђења односа полова. Комплементарност није нужно позитивна по жене. Комплементарност може да значи да и жене и мушкарци имају своје врлине и мане, али је акценат на родним разликама у које се вјерује. Комплементарност у зависности од система вриједности појединца може бити суштински егалитарна, али и хијерархијска, па тако неко може искрено да цијени и једнако вреднује и ”мушке” и ”женске”

особине, док неко други може да их вреднује хијерархијски, што га/је не спречава да признаје да жене имају неке добре ”женске” особине. Са друге стране, они који у први план не стављају комплементарност и међузависност, већ ”борбу полова” своје одговоре могу усмјеравати кроз ”држање своје стране”. Ипак, важан утицај је и ”давање предности мушкарцима” као посљедица утицаја патријархалног контекста. Додатно компликује читав процес разумијевања међусобног односа између ставова то што вредносни систем није фиксан, коначан и свима заједнички, па је тешко претпоставити субјективни тон који прати ставове. Иако су изабрани ставови подијељени у двије групе на основу статистичке границе минималног засићења тако да ни један од ставова не припада на сличан начин и беневољентном и хостилном сексизму, позитивни и негативни тон нису једина особина ових ставова, тако да ови ставови остају повезани родним генерализацијама прије свега.

Дакле, три снажна фактора који се преплићу и одређују динамику изражавања сексизма су вјеровање у супериорност мушкараца у свим областима, па и оним женским (нпр. Мушкарци су способнији у свему, да хоће да се потруде били би бољи у свим женским сферама, али им те сфере нису занимљиве), ”држање своје стране” од стране оба пола (шта год да је у питању постоји тенденција да се предност даје свом полу), тј. ”борба полова” и на крају, вјеровање у постојање суштинских разлика између мушкараца и жена. Насупрот сексизму стоје егалитарност, одустајање од генерализација, а самим тим и од борбе полова. Данас је већина људи управо на раскрсници ових утицаја патријархалних и егалитарних вриједности, при чему располажу традиционалним значењским системом и симболима из прошлости, али и новим дискурсом и прерогативима нове политичке и друштвене стварности. Зато је потребно пажљиво анализирати промјенљиву значењску мрежу коју ставови носе у себи, посебно ако желимо да разумијемо какав тон обично прати неки став.

Иако смо скалу формирали тако да ни један став нема слична засићења и на хостилној и на беневољентној скали, занимљиво је примијетити (Табела 13) да група ставова која се односи на брижност и емотивност жена има ниска засићења око .250 и на компоненти која се издвојила као хостилни сексизам. За ову групу ставова можемо јасно закључити да иде уз позитиван тон према женама, али као што видимо, ови стереотипи су у вези и са хостилним односом

према женама. Са друге стране, став да жене имају бољи осјећај за морално расуђивање има ниско негативно засићење на хостилној компоненти, што значи да је неслагање са овим ставом заправо у некој вези са хостилним сексизмом. Дакле, групи ставова из хостилне компоненте је блискији став да су жене брижније него став да су жене боље кад је морално расуђивање у питању. Брижност није категорија у којој се мушкарци и жене такмиче, док са моралношћу у нашем окружењу није такав случај. Сличан случај је и са ставом да су мушкарци бољи лидери од жена, који има ниско негативно засићење -0.290 на беневољентној компоненти, што значи да је неслагање са овим ставом у некој вези са беневољентним сексизмом. Овдје видимо дјелимичну негативну корелацију између позитивних карактеризација жена и једне негативне. Међутим, већина хостилних ставова не засићује беневољентну компоненту. Такође, групи беневољентно-сексистичких ставова су нпр. блискији ставови да мушкарац у браку треба да буде доминантнији од жене, него став да су мушкарци бољи лидери или бољи возачи. Доминантност мушкараца се може тумачити и кроз позитиван тон у служби заштите жена, па отуд повезаност са беневољентним сексизмом, док хијерархијски ставови који дају првенство мушкарцима у лидерству одзвањају искључиво негативним тоном по жене. Дакле, свакако су позитивни и негативни тон важан фактор груписања и раздвајања ставова у беневољентне и хостилне, али примјећујемо такође да ове ставове међусобно спајају увјерења о постојању родних различитости које се изражавају кроз комплементарност, али и кроз хијерархију.

2.4.3. Метријске карактеристике нове скале амбивалентног сексизма

У Табелама 14 и 15 приказане су метријске карактеристике новог упитника. Уочава се да је расподјела укупних скорова сексизма негативно асиметрична и лептокуртична. Расподјеле скорова на хостилном и беневољентном сексизму такође су негативно асиметричне. Ако упоредимо скорове на оригиналној и новој скали амбивалентног сексизма, примјећујемо да је укупни скор на оригиналној скали нешто виши, док је хостилни сексизам изражен у једнакој мјери на обије скале. Дакле, највећа, али и даље мала разлика, је између скорова беневољентног сексизма на оригиналној скали 3.54 и скорова беневољентног сексизма на новој скали 3.33 . Ипак, морамо напоменути да

у новој скали нема ајтема који имају медијану 5, док су у оригиналној скали беневољентног сексизма присутна три таква става. Средња вриједност скорова мушкараца на новој скали хостилног сексизма је 3.62, а жена 2.81, што указује на то да је хостилни сексизам мјерен новом скалом за нијансу присутнији код мушкараца од хостилног сексизма мјереног оригиналном скалом (3.49), док је код жена обрнут случај (2.9).

Табела 14. Дискриминативност укупног скорa цијеле скале и скорa на хостилном и беневољентном сексизму новог упитника

	Емпиријски распон	АС	СД	Мдн	МАД	Станд. скјуни	Станд. куртози	Ш-В тест
Укупан скор	.62-4.86	3.27	.691	3.33	.635	-6.08	3.304	.968**
Хостилни	0-5	3.22	.921	3.2	.889	-2.91	.129	.987**
Беневољентни	.64-5	3.33	.913	3.36	.943	-3.15	-1.3	.982**

Вриједности репрезентативности и поузданости су задовољавајуће, док је хомогеност нешто изнад задовољавајућих вредности које су око .5 до .6, нарочито за појединачне субскеале хостилног и беневољентног сексизма. Нешто више вриједности хомогености за ову скалу треба разумјети као релативни недостатак разнородности садржаја ставки ове скале.

Табела 15. Репрезентативност, поузданост и хомогеност скала новог упитника

	Kaiser-Mayer-Olkin	Cronbach Alpha	H5
Укупни скор АС	.949	.83	.62
Хостилни сексизам	.92	.83	.83
Беневољентни сексизам	.959	.85	.80

2.4.4. Интеркорелације скорова новог упитника

У Табели 16 приказане су корелације укупног скорa сексизма и хостилног и беневољентног субфактора, изражене Спирман Ро (Spearman Rho) коефицијентом корелације. Корелација између укупног скорa и субскеале је висока, а као и код оригиналне скале амбивалентног сексизма, и у случају новоформираног упитника амбивалентног сексизма не постоји статистички значајна корелација између хостилног и беневољентног сексизма. Ипак, ако

погледамо корелације скорова код жена и мушкараца (Табела 16а и 16б), примјећујемо да се код обије групе јављају умјерене и статистички значајне корелације између хостилног и беневољентног сексизма, с тим што је корелација већа код жена. У оригиналном упитнику код мушкараца на нашем узорку не постоји статистички значајна корелација између хостилног и беневољентног сексизма, док је код жена као и код новог упитника корелација умјерена али значајна.

Табела 16. Интеркорелације скорова на новом упитнику амбивалентног сексизма

	Укупан скор	Беневољентни	Хостилни
Укупан скор АС	1.000	.758**	.679**
Беневољентни сексизам		1.000	.083
Хостилни сексизам			1.000

Табела 16а. Интеркорелације скорова код жена

	Укупан скор	Беневољентни	Хостилни
Укупан скор АС	1.000	.839**	.826**
Беневољентни сексизам		1.000	.421**
Хостилни сексизам			1.000

Табела 16б. Интеркорелације скорова код мушкараца

	Укупан скор	Беневољентни	Хостилни
Укупан скор АС	1.000	.825**	.762**
Беневољентни сексизам		1.000	.306**
Хостилни сексизам			1.000

2.5. Интеркорелације скорова оригиналног и новог упитника

У Табели 17 приказане су вриједности корелација израженим Спирмановим ρ коефицијентима корелације. Уочава се да је корелација укупних скорова оригиналне и нове скале амбивалентног сексизма висока и статистички значајна. Умјерена вриједност корелације између хостилних субскала оба упитника оправдава нашу претпоставку да су ово повезани, али опет различити концепти које треба мјерити одвојено. Двије скале беневољентног сексизма међусобно високо и статистички значајно корелирају. Хостилни сексизам оригиналне скале не корелира значајно ни са беневољентним

сексизмом нове, као ни са беневољентним сексизмом оригиналне скале. Видјели смо у Табели 16 да хостилни сексизам из новог упитника не корелира са беневољентним сексизмом новог упитника, али са беневољентним сексизмом оригиналног упитника има ниску али значајну корелацију. Ипак, корелације су другачије ако посматрамо одвојено скорове мушкараца и жена, што је приказано у Табели 17а и 17б.

Табела 17. Корелације скорова новоконструисаног упитника и адаптиране скале беневољентног и хостилног сексизма

		Адаптирана оригинална скала амбивалентног сексизма		
		Укупан скор АС	Беневољентни сексизам	Хостилни сексизам
Нови упитник амбивалентног сексизма	Укупан скор АС	.630**	.550**	.386**
	Беневољентни сексизам	.537**	.749**	.059
	Хостилни сексизам	.387**	.029**	.550**

За разлику од корелација скорова на цијелом узорку, примјећујемо да на узорку жена постоји умјерена и статистички значајна корелација између хостилног сексизма оригиналне скале и беневољентног сексизма нове скале. Иста врста корелације постоји између хостилног и беневољентног сексизма на оригиналној скали на узорку жена. Упоредивањем Табеле 17а и 16а примјећујемо да код жена беневољентни сексизам нове скале приближно једнако корелира са хостилним сексизмом нове и оригиналне скале. Упоредивањем Табеле 5а и Табеле 17а примјећујемо да беневољентни сексизам оригиналне скале једнако корелира са хостилним сексизмом нове и оригиналне скале.

Код мушкараца су корелације сличне, значајне али нешто ниже него код жена, код свих интеркорелација осим једне, тј. хостилни сексизам нове и оригиналне скале код мушкараца снажније корелирају него код жена. Код мушкараца између беневољентног и хостилног сексизма оригиналне скале не постоји значајна корелација, док између хостилног и беневољентног сексизма нове скале постоји умјерена и статистички значајна корелација.

Табела 17а. Корелације скорова код жена

		Оригинална скала амбивалентног сексизма		
		Укупан скор АС	Беневолентни сексизам	Хостилни сексизам
Нови упитник амбивалентног сексизма	Укупан скор АС	.650**	.639**	.449**
	Беневолентни сексизам	.630**	.749**	.338**
	Хостилни сексизам	.481**	.333**	.442**

Табела 17б. Корелације скорова код мушкараца

		Оригинална скала амбивалентног сексизма		
		Укупан скор АС	Беневолентни сексизам	Хостилни сексизам
Нови упитник амбивалентног сексизма	Укупан скор АС	.593**	.515**	.388**
	Беневолентни сексизам	.490**	.599**	.142*
	Хостилни сексизам	.491**	.222**	.532**

С обзиром да смо показали да субфактор беневолентног сексизма хетеросексуална интимност не мјери сексизам, као ни два од укупно четири ајтема који чине субфактор протективни патернализам, остаје отворено питање зашто скала беневолентног сексизма показује добре метријске карактеристике и зашто се показује да тих 11 ајтема чине цјелину. Кронбах алфа је задовољавајућа, ајтем-тотал корелација такође.

Ако се вратимо на Табелу 5 видјећемо да хетеросексуална интимност, субфактор беневолентног сексизма који не мјери сексизам, умјерено али значајно корелира са протективним патернализмом и комплементарном родном диференцијацијом, на укупном узорку, али и појединачно код жена и код мушкараца. Такође, ако погледамо Табелу 18, уочавамо да хетеросексуална интимност умјерено и статистички значајно корелира са беневолентним сексизмом мјереним новом скалом која прави стереотипна поређења између мушкараца и жена и мјери сексизам. Та корелација је код мушкараца и жена нешто нижа, али и даље статистички значајна. Дакле, видимо да беневолентни

несексистички ставови умјерено и значајно корелирају са беневољентним сексистичким ставовима.

Такође, уочавамо да код жена (Табела 5а) хетеросексуална интимност у већој мјери од друга два субфактора корелира са хостилним сексизмом, док је код мушкараца (Табела 5б) једино значајна корелација између хостилног сексизма и хетеросексуалне интимности, док корелација између хостилног сексизма и друга два субфактора није статистички значајна. Овдје видимо да беневољентни несексистички ставови у већој мјери корелирају са хостилним сексистичким ставовима, него што беневољентни и хостилни сексистички садржаји корелирају међусобно. Сматрамо да разлог оваквих корелација хетеросексуалне интимности лежи у томе што су то углавном општеприхваћени позитивни ставови о значају романтичних односа у животу који се нужно не косе са хостилним сексизмом, док се хостилни и беневољентни сексизам због супротног тона код неких испитаника могу искључивати.

Табела 18. Корелације скорова субфактора у оквиру оригиналне скале беневољентног сексизма и скор нове скале беневољентног сексизма

Укупно:

		Скала амбивалентног сексизма		
		ХИ	ПП	КРД
Нови упитник	Беневољентни сексизам	.519**	.462**	.774**

Жене:

		Скала амбивалентног сексизма		
		ХИ	ПП	КРД
Нови упитник	Беневољентни сексизам	.444**	.516**	.749**

Мушкарци:

		Скала амбивалентног сексизма		
		ХИ	ПП	КРД
Нови упитник	Беневољентни сексизам	.353**	.377**	.647**

2.6. Резултати квалитативног истраживања

Сексизам је термин који је настао и шире је познат у Сједињеним Америчким Државама, па Глик и Фиск подразумијевају шире познавање овог термина и користе га у оквиру скале амбивалентног сексизма. Ипак, наше пилот истраживање нам је указало на то да у нашој култури овај страни термин јесте у употреби, али није свима познат. Питањима „Да ли сте икада чули за ријеч сексизам?“ и „Шта по Вашем мишљењу значи ријеч сексизам?“ смо хтјели да утврдимо у којој мјери студенти/киње који су учествовали у истраживању познају термин сексизам.

Такође, након сваког од три задата упитника ставили смо упутство: „Ако желите, овдје можете оставити коментар на неко од питања или појашњење неког од Ваших одговора. Молимо Вас да назначите редни број питања на које се коментар односи.“, као и простор на ком су испитаници/це били у могућности да коментаришу.

Дакле, у овом одјељку ћемо анализирати одговоре на питање шта је сексизам, као и коментаре које су испитаници/це остављали испод сваког од три упитника.

Познавање појма сексизам

Од укупно 371 испитаника који су одговорили на питање „Да ли сте икада чули за ријеч сексизам“, њих 143 (38.5%) је чуло, а 228 (61.5%) њих није чуло за ову ријеч. На питање „Шта по Вашем мишљењу значи ријеч сексизам?“ од 143 особе које су одговориле на претходно питање потврдно, 108 особа је дало одговор, од чега 37 особа женског пола и 71 особа мушког пола. Обзиром да су неки одговори међусобно слични, покушаћемо да сличне одговоре представимо по групама. Како нисмо уочили неку правилност у разликама у одговорима између мушкараца и жена, одговоре испитаника и испитаница ћемо представити заједно.

Већина датих одговора је значењски блиска различитим дефиницијама сексизма које смо поменули у одјељку 2.2. Дилеме око дефинисања сексизма. Иако међу одговорима има и оних који одступају од уобичајеног значења термина сексизам (нпр. дефинисање сексизма као научне области, сексуалности

или привлачности), као и оних одговора који овај појам објашњавају баш употребом хостилног сексизма усмјереног на жене, већина одговора садржи неке од кључних значењских елемената који описују сексизам: неравноправност, дискриминацију по полу, дискриминацију жена, хијерархију и стереотипно разликовање жена и мушкараца.

Дакле, најбројнију групу сличних одговора (укупно 44) чине одговори 14 жена и 30 мушкараца који сматрају да је сексизам „дискриминација по полу”, „родна дискриминација” „родни стереотипи”, „родне предрасуде”, „закључивање на основу родних стереотипа” и „омаловажавање особе због пола”, „ниподаштавање особе због пола” и „дискриминација полова по некој нерационалној основи”, „омаловажавање особе због њеног пола, нпр. жене не знају покер играти” , „идеологија која промовише неједнакости и различитости између полова”, „добивање повластица на основу пола или дискриминација на основу пола”, „различит положај полова у друштву”, „родна неравноправност” и слично.

Неки испитаници/це (укупно 9) не користе ријечи дискриминација, омаловажавање, стереотипи и слично, већ сексизам дефинишу као прављење разлике између полова: „прављење и истицање разлике међу половима”, „потенцирање физичких и менталних разлика између полова”, „идеологија која сматра да разлике између мушкараца и жена треба да утичу и одређују њихов положај у друштву и животу у потпуности”, „када неко дијели послове на мушке и женске” „гледање на живот и животна питања кроз призму припадности одређеном полу”, „идеологија по којој постоје разлике између полова у физичком и менталном смислу”, „мишљење да је један пол урођено бољи”, док неки сексизам виде као „физичке и менталне разлике између полова” или „појам који означава разноликост полова у физичком и менталном смислу”.

Деветнаест особа (10 женског, 9 мушког пола) сматра да је сексизам усмјерен на супротни пол, па сексизам описују као „дискриминацију супротног пола” и „нетрпељивост према особама супротног пола”, „омаловажавање могућности или способности супротног пола”, „став да је један пол надмоћнији од другог”, „кад нека особа посматра особу другог пола као роба”, „афоризми који се дају супротном полу”, „сексуална дискриминација супротног пола”,

„искориштавање за привлачење особа супротног пола, да ураде нешто што иначе не би урадили”, и слично.

Десет особа (5 мушког, 5 женског пола) сматра да је сексизам усмјерен на жене или најчешће на жене, па одговарају на следећи начин: „понижавање жена”, „дискриминација једног пола, најчешће женског”, „непоштовање жена, омаловажавање, вјеровање у неке стереотипе”, „потцјењивање способности жена”, „одређени вид дискриминације полова посебно када је у питању женски пол због неких конзервативних ставова мушког пола”, „појам који означава дискриминацију супротног пола, најчешће је жена у питању, може означавати предрасуде или чак мржњу према супротном полу”, „родна неравноправност, дискриминација супротног пола најчешће женског пола који се карактерисе као слабији пол”.

Као што смо и очекивали, страна ријеч сексизам је неке испитанике/це асоцирала на сексуалност: „истицање сексуалности”, „вођење љубави”, „нешто везано за секс”, „посматрати супротан пол кроз сексуалне циљеве”, „дискриминација по сексуалном основу”, „врста сексуалног опредјељења”, „било која врста привлачности”. Неколико особа сматра да је сексизам научна област: „наука о мушко-женским односима”, „област која се бави сексуалним питањима”, „област која проучава полове односе између мушкараца и жена проучава равноправност полова”. Седам особа је појаснило да су чули/е за термин али да не знају тачно шта значи. Међу неодређеним одговорима је и одговор „то је сад нешто модерно”.

Неколико особа је сексизам описало управо користећи хостилни сексизам према женама:

„Жена дозволи мушкарцу да флертује са њом тј. пристаје на флерт. Када мушкарац хоће да направи нови корак она посустаје и прави се да је он напада. Може се рећи да она мушкарцу да прво повода за све то.” (особа женског пола); „Значи да жена привлачи мушкараца сексуално, али када дође вријеме за секс она одбија или обратно” (особа женског пола); „Сексизам је дискриминација међу половима. У ЦГ се сматра да су жене угрожене, што уопште није тачно. Част изузецима, 98% жена су у сваком погледу напредније од мушкараца. Оне сексизам користе у циљу остваривања неких њихових жеља.” (особа мушког пола); „Када жене злоупотребљавају равноправност јер почињу да угрожавају мушкараце” (особа мушког пола)

Дакле, од укупног броја испитаника/ца, нешто више од једне четвртине испитаника/ца су дали/ле своје мишљење о томе шта значи термин сексизам, при чему је дупло више мушкараца дало одговор. Од оних који су дали/е одговор, већина је дала одговоре блиске постојећим дефиницијама сексизма. Више од половине датих одговора се може сумирати кроз дефиницију да је сексизам дискриминација по полу. Свега 10 испитаника/ца су рекли/е да је сексизам прије свега усмјерен на жене. Скоро 20% испитаника/ца (19) сматра да је сексизам усмјерен на супротни пол, тј. акценат стављају на борбу међу половима, тј. не узимају у обзир постојање аутостереотипизирања и дискриминације сопственог пола. Скоро 20%. тј. 18 датих одговора је или потпуно погрешно (нпр. сексизам је научна област или нека врста привлачности) или се односи на изражавање несигурности око значења термина. Такође, неколико објашњења је изражено кроз хостилни тон према женама. На крају, из добијених резултата можемо закључити да веома мали проценат студената/киња у Црној Гори познаје значење термина сексизам, а посебно мали број испитаника (свега 10, тј. око 2,5 % од укупног узорка) посебно при дефинисању сексизма истиче да је ријеч прије свега о дискриминацији жена.

Коментари испитаника/ца на ставове из упитника

У ову анализу је ушло укупно 83 коментара колико су испитаници/це оставили на простору предвиђеном за коментаре ставова из упитника. 27 особа је оставило укупно 32 коментара на одређене ставове из Упитника бр. 1, 22 особе су оставиле 26 коментара на ставове из Упитника бр. 2 и 20 особа су оставиле 25 коментара на ставове из Упитника бр.3, од чега приближно једнак број мушкараца и жена.

Коментари углавном представљају појашњења датих одговора или изражавање додатних ставова, али је неколико испитаника/ца прокоментарисало и формулацију самих ајтема: „Права питања за садашње вријеме”, „Питања су животна и разумно написана”, „Ова анкета ће вам тешко дати прави увид у ситуацију”, „Претјерујете” и „Питање бр. 4 је нејасно” „Питање бр. 4 је неразумљиво” (односи се на питање бр. 4 из Упитника бр.1 : „Већина жена невине коментаре или понашање тумаче као увредљиве (сексистичке)”).

Коментари на питање бр. 4 су очекивани, ако узмемо у обзир да већина испитаника/ца није чула за ријеч сексизам, као и то да „жалбе на невинне коментаре” нису опште мјесто у нашој култури, тј. није одмах јасно на какви су ти коментари и на шта се односе.

Неколико је коментара који нам указују на постојање различитих разумијевања значења датих одговора на скали од 0 до 5. Оно што смо ми подразумевали је да заокруживање одговора 0, 1 или 2 који се односе на неслагање, недвосмислено покрива егалитарну орјентацију и даје могућност људима који не праве разлике између мушкараца и жена да изразе своје мишљење. У већини случајева људи су користили те одговоре на одговарајући начин, али су их појединци тумачили и другачије: „На доста од ових питања је било тешко дати одговор јер сматрам да се једни према другима треба опходити исто”. Испитаник је без обзира на истицање егалитарности у коментару који се односи на Упитник бр.3 (гдје се експлицитно праве поређења и разлике између мушкараца и жена), показао умјерено слагање са тим ставовима, тј. има просјечан скор на овом упитнику 3,1. Дакле, испитаник истиче своју егалитарност, али очигледно не сматра да је може изразити заокруживањем бројева 0,1 и 2 који се односе на неслагање са сексистичким ставовима.

Још један занимљив коментар за тумачење је „На питања 11, 14 и 15 ставила сам да се углавном слажем, али то не зависи да ли си мушко или женско већ то зависи од особе од њеног васпитања и карактера”. Иако би са коментаром који је дала ова студенткиња више било у складу да је заокружила неки од бројева 0,1 или 2 који се односе на неслагање са ставом, она се одлучила да заокружи бр. 3, тј. умјерено слагање. Овај коментар нам још једном потврђује да би корисно било понудити могућност експлицитно егалитарног одговора, али смо се у овом истраживању ипак одлучили за врсту Ликертове скале која нема ту опцију, да бисмо у потпуности испратили упутства аутора Скале амбивалентног сексизма, а и у циљу могућности прављења поређења са досадашњим истраживањима. Такође, ова два коментара, као и пилот истраживање показали су да неки испитаници/це немају у виду да неслагање са ставом у ком се хијерархијски пореде мушкарци и жене може да значи егалитарну позицију, већ сматрају да неслагање са ставом нпр. да су мушкарци рационалнији од жена, аутоматски значи да су жене рационалније од мушкараца. Један испитаник је своју егалитарност исказао кроз некоришћење

бројева 0 и 5, тј. изразитог неслагања и слагања са ставовима: „Не волим екстреме па нисам ни користио ознаке 5 и 0 јер смо прије свега врста Хомо сапиенс, па тек овај или онај пол, нација или вјера”.

Најбројнији су коментари који изражавају егалитарну позицију. У даљем тексту ћемо у загради наглашавати онда када су коментари неусаглашени са заокруженим одговорима на коментарисани став. Највише коментарисан став из сва три упитника је „У несрећама, жене треба спашавати прије мушкараца”. Коментари су углавном егалитарни и говоре да у несрећама не треба давати предност према полу: „Равноправно”, „У несрећама се помаже онима којима је помоћ најпотребнија, без обзира на пол”, „Због чега да одвајам, и они су људска бића”, „Слажем се једино ако је повреда тежа од повреде мушкарца. Уколико је мушкарцу живот угроженији дама треба причекати.”(испитаник је заокружио 4, тј. слагање са ставом), „Моје мишљење је да је небитно, не треба обратити пажњу у несрећи коме треба прије помоћи или мушкарцу или жени, већ у зависности од тога ко се налази у угроженој ситуацији.”, „Када је у питању људски живот и спашавање истог, најмање је битно којег је пола особа, треба гледати да се спаси како ко може. Једино у томе бих дала предност дјечи, они у свему требају да имају приоритет.”(испитаница је заокружила бр. 3, тј. умјерено слагање са коментарисаним ставом), „Бесмислено” (без заокруженог броја, тј. одговора на став), „У несрећама треба да спашава ко кога стигне, а не да се гледа да ли је мушко или је женско”(испитаница је заокружила број 4, тј. слагање са коментарисаним ставом) . Овај став је и према осталим метријским карактеристикама издвојен као став који није дио цјелине са осталим ставовима оригиналне скале беневољентног сексизма, а са друге стране, просјечан скор је нижи од умјереног слагања. Слагање са овим ставом поред истицања мушке веће снаге и издржљивости, може да значи и веће вредновање живота жена (које не постоји у Црној Гори), па је по нашем мишљењу то разлог зашто су мишљења веома подијељена, а и зашто су коментари често у супротности са датим одговорима.

Егалитарни коментари су присутни и кад је у питању став „Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбиједио своју жену.”: „Свако треба да се потруди да обезбиједи себе, пол је небитан.” „Прије мислим да узајамно треба да се потпомогну и заједнички пронађу рјешење. Има случајева где је контра ситуација привремена, зависи од

индивидуе.” „Сваки мушкарац се жртвује за своју жену, али и она треба да ту има удјела не може да сједи кући и да чека.” На паралелни став из Упитника бр. 2, тј. став „Жена би требало да буде спремна да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбиједила свог мушкарца коментари су: „Свако треба да се потруди да обезбједи себе, пол је небитан.” „Да се жртвује уколико би и тај мушкарац у тој ситуацији без размишљања урадио исто”, „Само уколико је муж лице са посебним потребама”.

Ту је још неколико општих егалитарних појашњења: „Нису сви мушкарци исти, нити су све жене исте” (просјечан скор на Упитнику бр. 3 је 3,8, што значи да је испитаник био спреман да се сложи са бројним генерализацијама које подразумевају поређења мушкараца и жена), „Питања – 22, 21, 19, 16, 14, 13 (из Упитника бр.1) све зависи од особе до особе”, „Мислим да се не може генерализовати када су у питању нити мушкарци нити жене, поготово приликом говора о култури, финансијама и укусу” и слично.

Неколико пута је коментарисан став који припада субфактору хетеросексуална интимност „Без обзира колико је успјешан, ниједан мушкарац није стварно потпуна особа без љубави жене.” : „Ово питање је смијешно, потпуност особе нема везе са љубављу”, „Може, а не мора бити, по биологији мушкарци су другог склопа у односу на жене”, „Прво питање је веома битно да особа (мушкарац) може без љубави жене. Мислим да може да се оствари као човјек ако воли свој посао и посвећен је томе и да га уклопи тако да може да има љубав према томе што ради”, „Контрадикторни су ми неки одговори јер сам одговарао на основу онога што јесте, али и онога што мислим да би требало бити. Нпр. мушкарац може без жене, али би требало да има неки циљ којем тежи као што је љубав према жени.” Још једно питање из истог субфактора „Сваки би мушкарац требало да има жену коју ће обожавати” коментарисано је на следећи начин : ”Обожавање је једно, вољети је друго, треће је бити заљубљен. Обожавање уме да превагне и постигне контра ефекат, развија психо-патолошку болест фанатизам.” Ставови бр. 2 и бр. 7 из Упитника бр. 2 који се односе на непотпуност жена без мушкараца коментарисани су на следећи начин: „Не употпуњава љубав било каквог бића” и „Одлично сам одговорила, јер је у мом случају умјетност оно што ме највише чини срећном и сматрам да свако може пронаћи другу илузију а да то није човјек”.

Поред тога што смо показали да ови ставови који се односе на хетеросексуалну интимност не мјере сексизам, наведени коментари показују да су овако формулисани ставови вишезначни, тј. остављају могућност најразличитијих разумијевања, те да је веома проблематично тумачити нумеричке одговоре на ова питања, јер се заправо не/слагање може односити на велики број асоцијација које имплицирају ови ставови.

Коментари на став „Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану” су: „Само 2 % жена су добре” „Наравно да треба, мада данас наћи праву, поштену дјевојку или жену је веома тешко, али кад се нађе, треба је држати као мало воде на длану”. „Наравно да треба, ако она то заслужије својим дјелима”. Два пута је коментарисан став „Мушкарци треба да пазе и штите своје жене” и то на исти начин „Само кад оне то заслужију”, али и „Жене пролазе кроз психичке и физичке тегобе да би донијеле (човјека или жену) на свијет, то изискује тј. заслужије лијеп однос.”

Неколико негативних коментара се односи на феминистички покрет и борбу за родну равноправност. Један од њих је „Сматрам да је било каква врста екстремизма лоша, а исто сматрам да су данашњи феминистички покрети екстремни”. Још један испитаник коментарише феминистички покрет, али је занимљиво да испитаник додаје да је тај „екстремизам” далеко од његове реалности: „Сматрам да је било каква врста екстремизма лоша, а исто сматрам да су данашњи феминистички покрети екстремни. По интернет медијима сам видио доста непријатних изјава од стране неких феминисткиња које више подсећају на радикални исламизам, вјероватно због медијског сензационализма и потребе неких људи да привлаче пажњу на себе под окриљем слободе говора, али срећом у стварном животу нисам наилазио на то.” Ипак следећи коментар на став из Упитника бр. 2 да жене углавном претјерују у борби за родну равноправност је негативан и то управо на рачун „представница жена” из Црне Горе: „Не свиђа ми се претјерана борба за родну равноправност јер су представнице жена у ЦГ довеле до тога да скоро буде изједначена граница за стицање пензије за жене и мушкарце. Због њихове борбе трпе многе жене.” На ову тему је дато још неколико коментара: „Превише смарају” и „Сматрам да су у данашњем друштву права жена и мушкараца потпуно једнака”.

Коментар „Жена је мајка, жена је светиња” је написан самостално, без реферисања на неки од конкретних ставова.

Често коментарисани ставови из Упитника бр.2 су они који се односе на карактерисање жена као културнијих, смјернијих, бољег укуса, моралнијих и слично: „Мушкарци имају бољи укус од жена а ево и зашто, ако су жене љепши пол, а оне се њима свиђају, а жене воле мушкарце ружнији пол, стога закључујемо да мушкарци имају бољи укус”, „Једнак укус и осјећај за културу и умјетност”, „Нема правила”, „Мислим да више није правило, врло често се жене понашају горе него било који мушкарац, а под утицајем оног што нам се пласира у медијима” (односи се на став да су жене моралније када је сексуално понашање у питању) Кратак коментар на став из Упитника бр.1 „Жене, у поређењу са мушкарцима, обично имају бољи укус и истанчанији осећај за културу” је „Само глуме”.

Једна студенткиња је коментарисала ставове трећег упитника на следећи начин: „Оно гдје сам означила са „углавном се слажем” је због хормонских промјена кроз које жена пролази”. Занимљиво је да је њен просјечан скор на овој скали изузетно низак (1,63) посебно у односу на просјечне скорове осталих испитаника, што значи да се не слаже са већином сексистичких ставова, али, са друге стране, са хормонима повезује чињеницу да су мушкарци рационалнији и спремнији на ризик од жена, да су жене по природи емпатичније и емотивније, да жене треба сачувати од опасних и тешких послова и да према њима људи треба да се понашају на љубазнији начин него према мушкарцима. Из пилот истраживања, али и коментара какав је претходно поменути, можемо да заључимо да је сексизам често утемељен у погрешној представи о најразличитијим утицајима хормона на карактерне особине мушкараца и жена. Веома присутан „хормонски детерминизам” је често утемељен у неким произвољним и популарним тумачењима утицаја тестостерона, са једне стране, као и чињенице да жене имају мјесечни циклус, са друге стране.

Коментари на ставове који изражавају центлменски став да су жене љепши пол, да треба женама помоћи око терета и устати у аутобусу су: „Врло је неприхватљиво да носимо женама све па и кесу од 500 грама, имају пуну равноправност у друштву”, „Зависи од ситуације, прије ћу уступити мјесто болесном мушкарцу него здравој жени”, „Постоји много ситуација када жене одбијају помоћ, једноставно желе да докажу да оне то могу”, „Што се тиче питања 6 и 21 кажу да су жене лепши пол, да, за мене као мушкараца свакако, међутим за жене требало би да мушкарци буду лепши пол”, „Каже се тако”

(коментар на став да су жене љепши пол), „Мени као мушкарцу јесте” (женско тијело љепше). Коментар на став да мушкарац треба да плати пиће на првом састанку „То је врло лош обичај” није у складу са одговором који је испитаник дао, а то је да се изразито слаже са поменутиим ставом. Овај „обичај” је вјероватно прилично друштвено обавезујући и супротно понашање наилази на осуду, па је потреба да се не крше устаљени друштвени обичаји можда разлог зашто је испитаник заокружио бр. 5.

Неколико пута је коментарисан и став да је већа издаја породице невјерство мајке него невјерство оца: „Осуђујем невјерство мајке исто као и невјерство оца, али сматрам да је за дјецу теже невјерство мајке јер ипак је она за дјецу један посебан узор неко ко им углавном посвећује више посветити времена”, „Невјерство је подједнако лоше за оба пола”, „Издаја је издаја у оба правца”, „Када је у питању невјерство без обзира ко је то урадио једнако је издаји породице. Та баријера између мушкарца и жене треба да се сруши и да они буду у већини ствари равноправни”.

Оправдане су и бројне критике и коментари на став „Када жене контролишу мушкарце, оне то раде са разлогом”: „Одакле ја знам како она размишља”, „Прилично бесмислено јер свака жена као и мушкарац неког контролише има неки разлог за то био он добар или не”, „Не увијек из оправданих разлога”, „Жене умеју да претерују више из небитних разлога, док мушкарци више преферирају ту контролу нарочито код лијепих и успјешних жена из различитих разлога посесивност, љубомора, чак и комплекс мање вриједности”, „Жене контролишу сваку ситницу”, „Ниједна жена не треба да контролише свог мушкарца ако му вјерује, а ако му не вјерује нису једно за друго”. Свјесни смо недостатака овог става, али је он само имао улогу да помогне у разумијевању тона који прати ставове из Скале амбивалентног сексизма да жене контролишу мушкарце и држе их на кратком ланцу. Показало се да посебно жене сматрају да је њихова контрола мушкараца оправдана (са чим се просјечно умјерено слажу ка слажу (3.69)), што значи да питања из Скале амбивалентног сексизма која се односе на контролисање мушкараца од стране жена, нису нужно субјективно хостилна према женама, обзиром да се такво често понашање оправдава.

Став „Мушкарци теже да задобију моћ тако што ће контролисати жене.” је коментарисан на следећи начин: „То је посебно изражено у ЦГ” и „Углавном

је тако. Код мене не. Само толеранција, разумијевање и добра комуникација без дурења и јаког ината и поноса”.

Занимљиво је да скоро да нема коментара који се односе на сет ставова који чине отворено хостилни сексизам који ставља жене у инфериоран положај. Од те групе ставова једино су коментарисани ставови који се могу тумачити и кроз позитиван тон према женама. Тако једна испитаница своје изразито слагање са ставом да мушкарац треба да буде доминантнији од жене са којом је у вези или браку објашњава на следећи начин: „Мушкарац је особа на коју се треба ослонити када је у питању брак и има улогу да штити своју жену”. Став „Мушкарац треба да буде глава породице” је коментарисан овако: „Може да буде глава породице уколико има нешто у глави. Ако уистину пази своју породицу можемо му препустити да буде глава породице” (ова испитаница је код овог става заокружила бр.1, тј. изразито неслагање). Дакле доминантност и вођство мушкараца се у овом случају посматрају као нешто од чега ће жене и породица уопште имати бенефите.

IV Закључци

Циљ овог рада је био да преиспита начин на који су формулисани концепт и операционализација амбивалентног сексизма, као и да утврди на који начин се најчешће изражава, тј. који су то облици сексизма карактеристични у Црној Гори међу студентима. Резултати нашег истраживања, али и теоријска анализа помогли су нам да провјеримо првобитне претпоставке. Показало се да се већина постављених хипотеза потврдила кроз истраживање. У овом последњем одјелу нашег рада желимо да укажемо на најважније налазе до којих смо дошли, прије свега у контексту хипотеза које смо на почетку рада поставили, након чега ћемо се осврнути на импликације које ови налази имају за научну литературу, али и практично-политичку примјену. Такође желимо и да укажемо на ограничења нашег истраживања, као и на потребу за даљим истраживањима која би било пожељно спровести у будућности.

1. Резултатима наведеним у претходном одјелу потврђујемо нашу прву хипотезу да је испитивање појаве амбивалентног сексизма без утврђивања постојања разлике у примјенљивости истог става на оба пола невалидно.⁷³

Резултати нашег истраживања потврђују ову хипотезу тако што показују да 6 од 11 ајтема⁷⁴ из оригиналне скале беневолетног сексизма коју су осмислили Глик и Фиск (Glick & Fiske, 1996) не мјери сексизам. Иако се конфирматорном факторском анализом показало да су се и у нашем истраживању у оквиру скале беневолетног сексизма издвојила три теоријом предвиђена субфактора, резултати показују да ни један од четири става који припадају субфактору хетеросексуална интимност не мјери сексизам. Посматрањем садржаја ових ставова, као и добијених просјечних скорова, можемо закључити да су то опште-прихваћени ставови који се односе на важност романтичних односа у животу свих људи, независно од полне

⁷³ Нпр. не можемо закључити да ли је слагање са ставом „Мушкарци су непотпуни без жена.” беневолетни сексизам, ако не утврдимо да ли је присутно или није слагање са ставом „Жене су непотпуне безмушкараца.”

⁷⁴ „Људи нису истински срећни у животу без романтичне везе са партнером супротног пола” „Без обзира колико је успјешан, ниједан мушкарац није стварно потпуна особа без љубави жене. ” „Сваки би мушкарац требало да има жену коју ће обожавати. ” „Мушкарци су непотпуни без жена. ” „Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене. ” „Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану.”

припадности. Такође, ови ставови се могу тумачити и кроз призму хетеронормативности, тј. као ставови који хетеросексуалност постављају као норму. Резултати су показали да када поредимо просјечну заступљеност, тј. средње скорове ових ставова (који се односе на жене) на укупном узорку са средњим скоровима паралелних ставова (који се односе на мушкарце), да практично нема разлике, па постоји мишљење да су жене и мушкарци једни другима потребни у истој мјери. Ипак, ако посматрамо разлике у одговорима подијељених по полу, видимо да жене сматрају да су оне потребније мушкарцима у већој мјери него мушкарци женама, док мушкарци сматрају да су ипак они у већој мјери потребнији женама. Овакав резултат показује да и једни и други дају предност свом полу, тј. да не постоји опште вјеровање у дијадичку моћ жена (или се макар кроз ове ставове не изражава). Ипак примјећујемо да жене у већој мјери од мушкараца истичу интимну међузависност између мушкараца и жена, тј. у већој мјери од мушкараца сматрају да жене и мушкарци не могу једни без других. Ове разлике се могу тумачити као посљедица тога што су жене и даље социјализоване тако да у већој мјери придају важност љубавним односима.

Заштитничка улога мушкараца према женама је парадигматски начин изражавања беневољентног сексизма, али се показало да постојећа операционализација протективног патернализма не успијева да разликује сексисте од оних који то нису. Два става који припадају субфактору протективни патернализам такође не могу служити као мјера беневољентног сексизма зато што већина људи не прави разлику у одговорима на паралелне ставове, тј. сматрају да и мушкарац и жена треба да пазе и штите своје партнере, као и да је потребно да и једни и други добре партнере „држе као мало воде на длану”, не дајући предност женама. Ипак, ови резултати не говоре да беневољентног сексизма израженог кроз заштитништво нема, већ да ови ставови не успијевају да рефлектују предвиђени аспект беневољентног сексизма, посебно не на индивидуалном нивоу. Ако посматрамо просјечне вриједности, заиста и мушкарци и жене показују значајно веће слагање са ставом који се односи на заштиту жена од стране мушкараца него мушкараца од стране жена. Када је други став који се односи на посебан третман у питању, мушкарци на нивоу просјечног скорa не праве разлику, док се жене просјечно у већој мјери

слажу са тиме да мушкарац „добру жену треба да држи као мало воде на длану” него што „жена треба да држи доброг мушкарца као мало воде на длану”.

Ставови из оригиналне скале хостилног сексизма су се кроз истраживање показали као ставови који заиста рефлектују сексизам, како на индивидуалном нивоу, тако и на нивоу средњег скорa на укупном узорку. Ипак, одређен, мањи број људи је одговарао на исти начин на ове ставове и на њихове парњаке који су се односили на мушкарце. Зато сматрамо да садржај ових ставова остаје релевантан, али да је ставове потребно формулисати тако да садрже компарацију у себи јер једино тако можемо бити сигурни у то да особа изражава став који је сексистички, а не нпр. само песимистички и хостилан према људима уопште или према одређеним људима у одређеним ситуацијама, без обзира на пол.

2. Прегледом наведених резултата, можемо да заључимо да се потврђује и наша друга хипотеза: да амбивалентни сексизам није тродимензионални конструкт, тј. да се нужно не мора изражавати кроз патернализам, родну диференцијацију и хетеросексуалност. Три структурна фактора које наводе Глик и Фиск (Glick & Fiske, 1996) (мушка структурна моћ, подјела родних улога и хетеросексуална међузависност) не доводе нужно до изражавања сексизма баш у три димензије.

Дакле, на нивоу емпиријског истраживања ова хипотеза се потврђује на тај начин што се осим што се у оквиру скале хостилног сексизма не издвајају три фактора (што је био случај и код оригиналних истраживања (Glick & Fiske, 1996)), показало се да ни у оквиру скале беневољентног сексизма не налазимо три димензије сексизма. Иако су конфирматорном факторском анализом издвојена три субфактора, само ставови (иако и ту има неколико изузетака) из два субфактора (комплементарне родне разлике и протективни патернализам) заиста одражавају сексизам, па не можемо говорити о три димензије изражавања амбивалентног сексизма, макар не ако су формулисане, а онда и операционализоване на начин који су предвидјели аутор и ауторка теорије и скале.

Теоријски аргументи којима потврђујемо ову претпоставку се састоје у томе што препознајемо недостатке у самој формулацији теорије амбивалентног сексизма која поријекло амбивалентног сексизма види у широко распрострањеним структурним условима који га одређују: структурна моћ

мушкараца, подјела родних улога и хетеросексуалност. Дакле, како теорија предвиђа, сексизам је у патријархалним условима обојен не само негативним, већ и позитивним тоном због јединствене међузависности између мушкараца и жена, тј. због јединствене ситуације да доминантна група зависи од подређене која има дијадичку моћ.

Ми у овом објашњењу видимо неколико недостатака. Један недостатак је занемаривање историјских и цивилизацијских промјена које су довеле до витешко-кавалерског односа према женама, који је свакако претеча неких аспеката данашњег беневољентног сексизма, као и занемаривање чињенице да уопштавање које подразумијева данашња дефиниција сексизма не може да се односи на предмодерни период када је опхођење према нпр. аристократкињама и сељанкама било сасвим различито, иако су и једне и друге жене од којих мушкарци зависе. Инсистирање да је хетеросексуална међузависност у контексту патријархалне хијерархије пресудан фактор за настанак беневољентног сексизма каквог га данас сријећемо (у скоро непромијењеном облику како аутори наводе) на још један начин указује на то да аутори не разликују беневољентни сексизам и једноставно позитиван однос. Тамо гдје нема витешких идеала могуће је да мушкарац штити своју жену (али не зато што сматра да жене уопште треба штитити), док друге жене може и да угрози. Осим тога, у теорији амбивалентног сексизма се дијадичка моћ⁷⁵ третира као искључиво женска моћ. Сматрамо да је погрешно посматрати дијадичку женску моћ као универзалну константу, већ да је потребно ставити у контекст. Не можемо поредити контекст када су жене држане у потпуном незнању када је сексуалност у питању и контекст карактеристичан за модерна друштва која су прошла сексуалну револуцију, тј. контексте у којима су жене мање или више у могућности да изразе своју сексуалност и да о њој одлучују. Не можемо говорити на исти начин о дијадичкој моћи жена у контексту када жене нису имале слободу избора у интимној сфери живота, а у ”јавној” нису ни могле да учествују, са контекстом када жене имају могућност да буду финансијски самосталне, али и да бирају своје партнере итд. Сврставање љубави,

⁷⁵ Глик и Фиск дијадичку моћ посматрају као моћ коју су жене увијек имале и то као резултат интимних веза између полова које ствара сексуална репродукција. (Glick & Fiske, 1996: 494) Иако аутор и ауторка говоре о структурној моћи мушкараца због које жене од њих зависе, занемарује се чињеница да хетеросексуална међузависност о којој говоре даје мушкарцима и дијадичку моћ, ако говоримо у терминима зависности.

сексуалности и репродукције у исту категорију или аналитички оквир назван сексуална репродукција који Глик и Фикс користе, додатно замагљује могућност разумијевања ових комплексних тема.

Хостилни сексизам свакако ни у оригиналним истраживањима није потврдио теоријски претпостављену тродимензионалну структуру, а са друге стране, показало се да је традиционални отворени хијерархијски хостилни сексизам равноправно присутан у нашем друштву као и суптилнија форма хостилног сексизма мјерена оригиналном скалом.

Дакле, из свега наведеног можемо закључити да издвајање три димензије које предвиђа теорија амбивалентног сексизма кроз које се он изражава (патернализам, родна диференцијација и хетеросексуалност), не доприноси бољем разумијевању овог феномена, већ ограничава и онемогућава свеобухватан поглед на најразноврсније манифестације родних предрасуда, како кроз позитиван, тако и кроз негативан тон. Сматрамо да је адекватнија алтернатива прије свега сагледати друштвени контекст, разумјети постојеће структурне односе моћи, институционална ограничења и свакодневни дискурс и уз помоћ тих увида препознати и тумачити културно специфичне облике сексизма који су релевантни у одређеном друштву и конкретном историјском тренутку.⁷⁶

3. Закључак да сагледавање амбивалентног сексизма не треба ограничавати на поглед кроз призму три димензије које су према теорији амбивалентног сексизма производ постојања три структурна фактора (патријархална структурна моћ, подјела родних улога и хетеросексуална међузависност) потврђују и налази који показују да је наша трећа хипотеза тачна. Ови налази се односе на различите начине испољавања хостилног и беневољентног сексизма које оригинална скала амбивалентног сексизма не може да препозна, а за које се показало да су веома присутни и изражени начини испољавања амбивалентног сексизма кроз ставове у Црној Гори.

⁷⁶ Патернализам (доминантни и протективни) и родна диференцијација (хијерархијска и комплементарна) су корисни концепти које треба узети у обзир при сагледавању и операционализацији амбивалентног сексизма. Хетеросексуалност, према нашем мишљењу не треба издвајати као посебну димензију, посебно не на начин на који је концептуализована и операционализована у оквиру теорије и скале амбивалентног сексизма.

Да се подсетимо, трећа хипотеза гласи: испитивати присутност појава које су дио амбивалентног сексизма без анализе њиховог специфичног значења у конкретном културолошком контексту је непотпуно.

3.1. Одређени ставови из скале амбивалентног сексизма нису дио патријархалног дискурса у Црној Гори.

Очекивали смо да ставови из скале беневољентног сексизма који припадају субфактору комплементарна родна диференцијација, тј. давање предности женама у области морала, укуса и културе, неће бити нарочито изражени у нашој култури, већ да су то ставови који су специфични за западне земље гдје је ова скала и настала, што се показало као тачно, прије свега на узорку мушкараца. Просјечни скорови су показали да се мушкарци умјерено не слажу са овим ставовима, док је код жена просјечно присутно умјерено слагање. Од свих беневољентних ставова који су постављени у нашем истраживању, ови ставови су се показали као најмање заступљени међу студентима/кињама у Црној Гори.

Такође, очекивали смо да одређени ставови из оригиналне скале хостилног сексизма неће бити присутни у значајној мјери у Црној Гори, првенствено они ставови који се односе на негативне ставове према феминисткињама и на негативне ставове према женама које се жале на дискриминацију. Наша претпоставка се ослањала прије свега на то што је у западним земљама борба за родну равноправност текла на другачији начин него у бившим социјалистичким земљама (детаљнија аргументација у одјелку Критика скале амбивалентног сексизма), па смо очекивали да не постоји велики анимозитет према феминисткињама зато што њихове акције нису превише видљиве, као ни према женама и њиховим жалбама на сексизам, зато што ни такво понашање није специфично за овај културно-историјски простор. Резултати су показали да жене просјечно имају прилично недефинисан став када су ови ставови у питању, док се мушкарци умјерено слажу са овим ставовима. Посебно низак скор смо добили када је у питању слагање са негативним ставом: „Већина жена невине коментаре или понашање тумачи као увредљиве (сексистичке)”, што може да се објасни неприлагођеношћу овог става нашој култури гдје већина људи не зна шта значи ријеч сексизам (што показују резултати нашег истраживања), а жалбе на сексистичке коментаре свакако нису опште мјесто у понашању жена. Ипак, сматрамо да је и ово

умјерено слагање са поменутиим ставовима код мушкараца више показатељ анимозитета према било каквом отпору жена, па макар и хипотетичком, него што се конкретно ови ставови заиста изражавају у Црној Гори. Свакако већи анимозитет наши испитаници/це показују према отпору жена на личном и појединачном нивоу, него према политичкој борби жена за родну равноправност. Сматрамо да ови резултати указују на то да је пожељно истраживати ставове који се односе на отпор жена и борбу за равноправност, али да би пожељно било прије тога истражити који су то начини на које се жене „противе” патријархалном систему који су већ у друштву препознати и критиковани.

3.2. Очекивали смо да ће одређени аспекти беневољентног сексизма (центлменство и правила удварања, давање предности женама у традиционално женским, друштвено мање релевантним сферама: љепота, брижност, усмјереност на друге, финоћа, подржавање особина као што су стидљивост и размаженост код жена, заштита од одређених активности и послова, ослобађање од одговорности) у Црној Гори бити заступљени начини изражавања сексизма.

Дакле, у оквиру новоформираног Упитника 3. се издвојила група ставова које уједињује центлменска орјентација, а који су се показали као најприсутнија врста изражавања беневољентног сексизма на нашем узорку (жене су љепши пол, мушкарац је тај који треба да запроси, плати пиће на првом састанку, помогне у ношењу терета, интервенише у опасној ситуацији, побрине се око неког тешког посла прије него жена и слично). Такође, показало се да је приказивање жена као емотивнијих и брижнијих веома присутан начин изражавања беневољентног сексизма, али у нешто мањој мјери него ставови који подразумевају центлменску орјентацију.

3.3. Очекивали смо да одређени аспекти хостилног сексизма који подразумевају негативну карактеризацију жена као групе и потврђивање инфериорности жена у односу на мушкарце и даље постоје у Црној Гори и да ће се испољити у значајној мјери.

Резултати су показали да у нашој култури има смисла истраживати отворено-хостилне сексистичке ставове и да још увијек нису превазиђени. Ставови који отворено карактеришу жене као инфериорне, али и они ставови који пропагирају доминантну позицију мушкараца у вези/браку/јавној сфери су и даље присутни међу мушкарцима, док су просјечни одговори код жена

неодређени, али најближи умјереном слагању. Ова врста отвореног хостилног сексизма је присутна у истој мјери као и суптилни хостилни сексизам мјерен оригиналном скалом хостилног сексизма. У нашој култури није морао да се развије алтернативни суптилни начин изражавања хостилности према женама зато што је, како показују резултати, отворено хијерархијско изражавање хостилности према женама и даље присутно (макар у оквиру анонимне анкете).

На нашем узорку студенткиња и студената из Црне Горе показало се да је амбивалентни сексизам мјерен оригиналном скалом изузетно висок, што је у складу са резултатима истраживања из земаља из окружења – Србије (Михић 2010а) и Хрватске (Томић & Ћепулић, 2013). Тај ниво заступљености сексизма је у равни са земљама које су у оквиру међународног истраживања показале највиши ниво изражености сексизма (нпр. Куба и Нигерија)(Glick et al., 2000). У оквиру скале коју смо ми предложили као адекватнију замјену за скалу амбивалентног сексизма у нашем контексту, разликујемо беневољентни сексизам и традиционални отворени хостилни сексизам. Отворен хостилни сексизам је заступљен у једнакој мјери као и суптилнија форма хостилног сексизма коју мјери оригинална скала. Беневољентни сексизам мјерен скалом коју смо ми предложили је нешто мање заступљен од беневољентног сексизма мјереног оригиналном скалом (подсјећамо да оригинална скала садржи неколико изразито заступљених, недискриминативних ставова који уједно и не мјере сексизам, па је то свакако разлог нешто вишег просјечног скорa).

Новоформирана скала амбивалентног сексизма садржи 21 став, од чега 11 ставова који одражавају беневољентни сексизам и 10 ставова који одражавају хостилни сексизам. Нису задржани ставови за које се показало да су недискриминативни, тј. са којима се велика већина узорка изразито слаже. Ипак, ови ставови које смо изузели из скале су веома значајни, ако не по томе што могу да разликују оне који су мање или више сексистички данас у Црној Гори, а оно зато што показују да је данас у овом друштву беневољентни сексизам изражен на тај начин (кроз заштиту жена од опасних и тешких послова, кроз традиционална правила удварања, посматрање жена као љепшег пола и сл.) опште прихваћен. Ови резултати нам нуде основу за лонгитудинална истраживања која би евентуално регистровала промјене ако до њих дође. Скала коју смо предложили је солидан скуп релевантних ставова за ово друштво који показује добре метријске карактеристике. Ипак, ово је један предлог који

остављамо да буде отворен за укључивање нових ставова који у Црној Гори одражавају амбивалентни сексизам.

Сматрамо да операционализација овог концепта треба увијек да буде недовршен процес отворен за промјене у друштву да би на прави начин одражавала оно што је, према нашем мишљењу, веома користан аналитички концепт. Контексту прилагођена скала амбивалентног сексизма је користан алат који може да покаже на који начин корелирају неке друге патријархалне друштвене манифестације са овом групом ставова. Огроман број истраживања је урађен и дошло се до најразличитијих резултата који указују на штетност беневољентног сексизма по друштво. Ми смо у овом истраживању указали на одређене пропусте теорије и скале амбивалентног сексизма. Сматрамо да би исправљање ових пропуста и инкорпорација наших увида у даља истраживања помогла у томе да се искристалише сам концепт беневољентног сексизма, у томе да интерпретације резултата будућих истраживања буду прецизније, али и у томе да беневољентни сексизам као довољно јасан концепт постане дио политичког дискурса који се тиче родне равноправности. Беневољентни сексизам је једна од невидљивих баријера које стоје на путу ка родној равноправности. Невидљивом је чине позитиван тон, а често и суштински добра намјера. Овај концепт се користи у науци већ двије деценије, а последњих година се о њему дискутује и у ненаучним круговима. Најчешће се у ненаучним круговима помињу баш они аспекти беневољентног сексизма који преносе јасну поруку и суштину овог феномена (посматрање жена као љепшег пола, као природно брижнијих, њежнијих, као оних које мушкарци треба да штите, правила непсовања пред женама и слично. Управо они аспекти који су се кроз наше истраживање показали као проблематични и некорисни у овим штивима објављеним на интернет страницама најразличитије намјене (забава, електронеске вијести, страница за помоћ при тражењу запослења и слично) бивају изостављени зато што уносе нејасноће и нелогичности. (Weiss, 22.12.2015, Kate, 4.05.2015, Спахић-Шиљак, 17.12.2015, Rogers (Women are Kind and Men are Strong)).

Једно од ограничења овог рада, али и већине радова који истражују ставове, је то што се бави искључиво ставовима за које само можемо да претпоставимо у којој мјери се, као прво отворено изражавају, а као друго, одражавају на понашање, посебно када је у питању хостилни сексизам који је

друштено санкционисан у одређеној мјери. Ипак, с обзиром да беневољентни сексизам не наилази на друштвену осуду, можемо да претпоставимо да његово изражавање није посредовано политичном коректношћу као што је то случај са хостилним облицима изражавања сексизма, па можемо да претпоставимо да добијени резултати спроведеног на анонимној основи рефлектују присутност ових ставова у реалности. Ставови које смо укључили у Упитник бр. 3 јесу они ставови који су извучени из контекста и окружења, као и из пилот истраживања, а не из теоријских премиса заснованих на другачијој друштвено-културној реалности, што им свакако даје додатну релевантност.

Треба још једном нагласити да наш узорак није репрезентативни узорак, па се добијени резултати не могу тумачити као одраз сексизма у Црној Гори уопште. Ипак, ово истраживање јесте корисно свједочанство о патријархалним вриједностима и ставовима које прожимају ово друштво. Ово истраживање је добра основа за будућа даља истраживања амбивалентног сексизма на нашим просторима зато што открива културне специфичности. У раду смо указали на велики број веома корисних истраживања која се баве утврђивањем утицаја хостилног и беневољентног сексизма у различитим животним областима на одржавање родне хијерархије, као и корелација ових ставова са најразличитијим манифестацијама сексизма и дискриминације жена, али сматрамо да би било корисно спровести слична истраживања и у нашем региону, наравно узимајући у обзир недостатке теорије и скале амбивалентног сексизма на које је указало ово истраживање.

Сматрамо да би у будућим истраживањима требало регистровати који се од најразличитијих аспеката беневољентног сексизма којима смо се бавили у овом раду показују као најприсутнији и најутицајнији у различитим животним сферама конкретних култура. Важно би било показати у којој мјери се у свакодневници сусријећемо са беневољентним сексизмом и који су то контексти у којима се највише користи. Било би корисно издвојити најснажније сексистичке ставове у нашем друштву, оне који се највише бране и до којих је људима највише стало.

Специфичност овог рада, која је очигледна ако се погледа коришћена литература, је интегрисање научних традиција које се до скоро уопште нису међусобно консултовале и које имају различите методолошке приступе. Ипак, социјална психологија је данас прихватила утицаје феминистичких теоријских

објашњења, мада се на ту литературу углавном не позива. Са друге стране, све чешће се феминистички аргументи поткрепљују социјалнопсихолошким објашњењима као и резултатима емпиријских истраживања, управо зато што ова грана полако напушта патријархалне аксиоме који су дуго били основа психолошких истраживања која су служила оправдавању и научном легитимизирању социјалних неправди. Иако је теорија амбивалентног сексизма изразито феминистички обојена и усмјерена на борбу за родну равноправност, литература и истраживања на која се ови научници ослањају остављају пуно простора за преиспитивање са позиције широког дијапазона сазнања и аргумената феминистичке теорије.

Овај рад такође покушава, ако не да детаљно представи, а оно да интегрише и узме у обзир различите нивое анализе које сагледавају социјална психологија и конкретно феминистичка теорија Ненси Фрејзер од које се полази у овом раду. У својој теорији друштвене правде Ненси Фрејзер захтијева укидање институционално подржаних начина онемогућавања равноправног учешћа у друштву и демократском дијалогу. Облици сексизма које смо анализирали у овом раду су дуго времена били снажно институционално подржани, а често су то и данас. Сматрамо да је потребно узети у обзир и радити на увођењу концепта беневољентног сексизма у политички и демократски дијалог. Прије свега је потребно формирати јасне аргументе који могу да надјачају први утисак позитивног тона који разоружава, аргументе који су информисани широм сликом родне неравноправности, али и резултатима истраживања која убједљиво показују негативне утицаје беневољентног сексизма. Социјално-психолошка објашњена нуде различита објашњења начина на које неравноправност и предрасуде опстају и онда када институције престану да их подупиру. Важан корак је искоријенити све облике сексизма на институционалном нивоу, што је немогуће док се сви ти облици не препознају. Такође, у друштву које је и даље родно неравноправно није довољно да институције само буду несексистичке и неутралне, већ је потребно да препознају и буду одговорне за све облике неравноправности.

Многе политичке иницијативе које имају за циљ промјену ограничавајућих патријархалних матрица су засноване на свијести о начинима интеракције појединаца, група и друштва уопште, о психосоцијалним процесима усвајања вриједности, ставова и понашања. Социјализација је данас

дио политичког дискурса, што свакако поставља борбу против предрасуда и сексизма као један од начина доласка до равноправности. Политичке стратегије и иницијативе треба да нуде, а не да намећу алтернативна рјешења, да створе погодне услове за изражавање и позитивно врједновање нестереотипних образаца понашања тј. да омогуће избор. У овом раду је значај позитивног тона више пута истакнут. Ако се позитивним тоном може потврђивати доминација, онда је јасно да позитивни тон може помоћи и у постизању равноправности. Сматрамо да би политике усмјерене на постизање родне правде у признању требало да се ослоне на снагу позитивног тона.

VI Литература

- Abrams, Dominic., Viki, Tendayi., Masser, Barbara., & Bohner, Gerd. (2003). Perceptions of stranger and acquaintance rape: the role of benevolent and hostile sexism in victim blame and rape proclivity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(1), 111-125.
- Allport, Gordon. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge: Addison-Wesley.
- Altermatt, William. (2001). *Chivalry: The Relation between a Cultural Script and Sex Stereotypes*. Doktorski rad. Urbana, Illinois: Department of Psychology, University of Illinois at Urbana-Champaign .
- Антонијевић, Зорана. (2013). Столица на три ноге – политике родне равноправности у Европској унији. *Полис – часопис за јавну политику*, 5, 9-15.
- Archer, John., & Lloyd, Barbara B. (2002). *Sex and gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aronson, Joshua., & McGlone, Matthew S. (2009). Stereotype and Social identity threat. In Tod Nelson (Ed.) *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination*, (153-179). New York: Psychology Press Taylor & Francis Group.
- Barreto, Manuela., & Ellemers, Naomi. (2005). The burden of Benevolent Sexism: How it contributes to the maintenance of gender inequalities. *European Journal of Social Psychology*, 35, 633-642.
- Barreto, Manuela., Ellemers, Naomi., Piebinga, Laura., & Moya, Miguel. (2010). How Nice of Us and How Dumb of Me: The Effect of Exposure to Benevolent Sexism on Women's Task and Relational Self-Descriptions. *Sex Roles*, 62(7-8), 532-544.
- Baxandall, Rosalynn., & Gordon, Lynda. (2002). Second-Wave Feminism. In Nancy A. Hewitt (Ed.), *A Companion to American Women's History*. Oxford: Blackwell Publishers
- Батлер, Цудит. (2000). Неволје са родом. Загреб: Женска инфотека
- Becker, Julia C., & Swim, Janet K. (2011). Seeing the unseen: Attention to daily encounters with sexism as a way to reduce sexist beliefs. *Psychology of*

Women Quarterly, 35, 227–242.

- Begany, Joseph J., & Milburn, Michael A. (2002). Psychological predictors of sexual harassment: Authoritarianism, hostile sexism, and rape myths. *Psychology of Men & Masculinity*, 3(2), 119-126.
- Бенхабиб, Шејла., Батлер, Џудит., Фрејзер, Ненси., & Корнел, Друсила. (2007). Феминистичка спорења: филозофска размена. Београд:Београдски круг.
- Benokraitis, Niole Vaikaitis., & Feagin, Joe R. (1986). *Modern sexism*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice- Hall.
- Бешић, Милош. (2005). *Родни односи у савременој црногорској породици*. Докторска дисертација. Филозофски факултет у Никшићу. Универзитет Црне Горе
- Благојевић, Јелисавета. (2006). С оне стране бинарних опозиција: теоријска разјашњења појма род. *Генеро*, 8/9.
- Благојевић, Марина. (2007). *Родни барометар у Црној Гори : Друштвени положај и квалитет живота жена и мушкараца*. Влада Црне Горе, Генерални секретаријат. Канцеларија за родну равноправност. Преузето 14.11.2013. са <http://www.gov.me/files/1229935116.pdf>
- Благојевић Х., Марина. (2012). *Родни барометар у Србији: развој и свакодневни живот*. Београд: Програм Уједињених нација за развој. Преузето 14.11.2013. са <http://www.eiz.hr/wp-content/uploads/2014/03/Rodni-barometar-u-Srbiji-web-istovi1.pdf>
- Vladojević-Hughson, Marina., & Bobić, Mirjana. (2014). Towards new understanding of change in gender relations at the micro level: Serbian case. *Zbornik Matice srpske za drustvene nauke*, 148, 512-523.
- Bloch, Ruth. (2003). *Gender and Morality in Anglo-American Culture, 1650-1800*. Berkeley: University of California Press.
- Богосављевић, Срђан., Курчубић, Предраг., ... Малетин Уљаревић, Биљана. (2011). *Женско предузетништво у Црној Гори*. Влада Црне Горе. Министарство за људска и мањинска права. UNDP. IPSOS Strategic marketing. Преузето 14.12.2013. са https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/zensko_preduzetnistvo_u_cрној_gori.pdf

- Boucher, Kathryn L., Rydell, Robert., Van Loo, Katie., & Rydell, Michael. (2012). Reducing Stereotype threat in order to facilitate learning. *European Journal of Social Psychology*, 42 (2), 174–179.
- Bohner, Gerd., Ahlborn, Katrin. & Steiner, Regine. (2010) How Sexy are Sexist Men? Women's Perception of Male Response Profiles in the Ambivalent Sexism Inventory. *Sex Roles*, 62, 568-582.
- Божиновић, Неда. (1996). *Женско питање у Србији у XIX и XX веку*. Београд: Деведесетчетврта: Жене у црном.
- Brickell, Chris. (2006). The Sociological Construction of Gender and Sexuality. *Sociological Review*, 54(1), 87-113.
- Брковић, Чарна. (2010). „Шта други мисле о мени?": противљење феминизму, менопауза и јавност у постсоцијалистичком контексту. *Genero*. 14: 3-23.
- Brown, Rupert. (2010). *Prejudice: Its Social Psychology*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Булатовић, Анђелка. (2010). *Жена Црне Горе кроз вјекове (XVIII-XIX)* Београд: Задужбина Андрејевић.
- Булатовић, Анђелка. (2011). *Црногорка у 20. вијеку*. Београд: Задужбина Андрејевић.
- Buss, David. (1995). Psychological sex differences. Origins through sexual selection. *American Psychologist*, 50, 164-168.
- Buss, David. (2014). *Evolutionary psychology. The New Science of the Mind*. (4th edition) Pearson Education Limited.
- Byerly, Carolyn M. & Ross, Karen. (2006). *Women and Media: A Critical Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Васовић, Мирјана. (1995). Социјалнопсихолошки аспекти међугрупних односа, У: Голубовић, Загорка., Кузмановић, Бора., Васовић, Мирјана. (Ур.) *Друштвени карактер и друштвене промене у светлу националних сукоба*, , (39-57). Београд: Филип Вишњић, ИФДТ
- Васовић, Мирјана. (2007). *У предворју политике (политичка социјализација у детињству и раној адолесценцији)*. Београд: Службени гласник
- Viki, G.Tendayi. & Abrams, Dominic. (2002). But she was unfaithful:

Benevolent sexism and reactions to rape victims who violate traditional gender role expectations. *Sex Roles*, 47 (5-6), 289-293.

- Viki, G. Tendayi., Abrams, Dominic., & Hutchison, Paul (2003) The “True” Romantic: Benevolent Sexism and Paternalistic Chivalry. *Sex Roles*, 49, (9-10), 533-537.
- Gal, Susan. & Kligman, Gail. (2000). *The Politics of Gender After Socialism: Comparative-Historical Essay*. Princeton: Princeton University Press.
- Gender Development Index. (2014.) UNDP. Преузето 12.12.2013. године са <http://hdr.undp.org/en/composite/GDI>
- Gender Inequality Index. (2014.) UNDP. Преузето 12.12.2013. године са <http://hdr.undp.org/en/composite/GII>
- Gimenez, Martha. (2000). What’s material about materialist feminism? *Radical Philosophy*, 101, 18-28.
- Glick, Peter., & Fiske, Susan. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70 (3), 491-512.
- Glick, Peter., & Fiske, Susan. (1997). Hostile and Benevolent sexism. Measuring Ambivalent Sexist Attitudes Toward Women. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 119-135.
- Glick, Peter., Fiske, Susan., Xu, Jun., & Cuddy, Amy C. (1999). Disrespecting versus disliking: Status and interdependence predict ambivalent stereotypes of competence and warmth. *Journal of Social Issues*, 55(3), 473-489.
- Glick, Peter., Fiske, Susan T., Mladinic, Antonio., Saiz, Jose L., Abrams, Dominic, Masser, Barbara., ... López, Wilson L. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(5), 763-775.
- Glick, Peter., & Fiske, Susan. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications of gender inequality. *American Psychologist*, 56, 109-118.
- Glick, Peter., Sakalli-Ugurlu, Nuray., Ferreira, Maria Cristina., & Aguiar de Souza, Marcos. (2002). Ambivalent sexism and attitudes toward wife abuse in Turkey and Brazil. *Psychology of Women Quarterly*, 26, 292-297.
- Glick, Peter., Lameiras, Maria., Fiske, Susan., Eckes, Thomas., Masser,

- Barbara., . . . Wells, Robin. (2004). Bad but Bold: Ambivalent Attitudes Toward Men Predict Gender Inequality in 16 Nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(5), 713-728.
- Glick, Peter., & Rudman, Laurie. (2008). *The Social Psychology of Gender: How Power and Intimacy Shape Gender Relations*. London: Guilford Press.
 - Glick, Peter., & Fiske, Susan. (2011). Ambivalent sexism revisited. *Psychology of Women Quarterly*, 35, 530-535.
 - Global Gender Gap Report. (2015.) World Economic Forum. Преузето 17.2.2016. ca
http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf
 - Global Gender Gap Report. (2015.) World Economic Forum. Преузето 17.2.2016. ca <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2015/>
 - Голдман, Ема. (2001). *Анархизам и други огледи*. Загреб: ДАФ. Преузето 12.12.2016. ca
<http://elektronickeknjige.com/knjiga/goldmanemma/anarhizam-i-drugi-ogledi/>
 - Gramsci, Antonio., (1971). In Quentin Hoare, & Geoffrey Nowell-Smith, (Eds.) *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*. London: Lawrence & Wishart. Преузето 18.11.2016. ca
http://courses.justice.eku.edu/pls330_louis/docs/gramsci-prison-notebooks-vol1.pdf
 - Grozs, Elizabeth. (1994). *Volatile Bodies: Towards a Corporeal Feminism*. Bloomington: Indiana University Press.
 - Guimond, Serge. (2008). Psychological similarities and differences between women and men across cultures. *Social and Personality Psychology Compass*, 2, 494-510.
 - Gupta, Vishal K., Bhawe, Nachiket M. (2007). The Influence of Proactive Personality and Stereotype Threat on Women's Entrepreneurial Intentions. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 13 (4), 73–85
 - Guttentag, Marcia. Secord, Paul. (1983). *Too many women? The Sex Ratio Question*. Beverly Hills, California: Sage Publications.
 - Гуж, Олимп де. (2009). Предлог друштвеног уговора између мушкарца и жене. *Реч*, 78/24, 156-159

- Dardenne, Benoit., Dumont, Muriel., & Bollier, Thierry. (2007). Insidious dangers of benevolent sexism: Consequences for women's performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 764–779.
- Dar-Nimrod, Ilan, & Heine, Steven J. (2006). Exposure to scientific theories affects women's math performance. *Science*, 314, p. 435.
- Де Воуар, Симон. (1983). *Други пол II. Животно искуство*. Београд: БИГЗ
- Denmark, Florence L. (2010). Prejudice and Discrimination. In Weiner, Irving B. & Craighead, W. Edward. (Eds.) *The Corsini Encyclopedia of Psychology*. Volume Three (4th ed)..Hoboken, N.J.: John Wiley. p. 1277
- Deaux, Kay. (1999). An overview of research on gender: Four themes from three decades. In W. B. Swann, Jr., J. H. Langlois, & L. A. Gilbert (Eds.) *Sexism and stereotypes in modern society: The gender science of Janet Taylor Spence* (11-33). Washington, DC: American Psychological Association.
- Delacollette, N., Dumont, M., Sarlet, M. (2013). Benevolent sexism, men's advantages and prescription of warmth to women. *Sex Roles*, 68, 296-310.
- Delphy, Christine. (1984). *Close to Home: A Materialist Analysis of Women's Oppression*, London: Hutchinson and Co.
- Devine, Patricia G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56 (1), 5-18.
- Докмановић, Мирјана. (2013) Родна равноправност и принцип увођења родне равноправности у јавне политике. *Полис – часопис за јавну политику*, 5, 4-9
- Dovidio, John., Hewstone, Miles., Glick, Peter., & Esses, Victoria. (2010). Prejudice, stereotyping and discrimination: Theoretical and empirical overview. In John Dovidio, Miles Hewstone, Peter Glick & Victoria Esses (Eds.), *The SAGE handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*. (3-29). London: SAGE Publications.
- Dumont, Muriel, Sarlet, Marie., & Dardenne, Benoit. (2010). Be Too Kind to a Woman, She'll Feel Incompetent: Benevolent Sexism Shifts Self-construal and Autobiographical Memories Toward Incompetence. *Sex Roles*, 62, 545–553

- Духачек, Даша. (2009). Родне улоге и полна разлика – од теоријских сукоба до практичних разрешења. У: Цамоња, Тамара & Жегарац, Невенка. (Ур.) *Теоријске основе медијације. Перспективе и доприноси*. Београд: Центар за примењену психологију.
- Духачек, Даша. (2011). Род и идентитет. У: Милојевић, Ивана. & Марков, Слободанка. (Ур.): *Увод у родне теорије*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду и Центар за родне студије АЦИМСИ, Mediterran Publishing.
- Духачек, Даша. (2014). Студије рода: од Декларације о правима жене и грађанке до Другог пола. Београд: Центар за студије рода и политике, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука.
- Ђерић, Гордана. (2005). Стереотип-крај једне приче. *Филозофија и друштво*, 3, 71-93.
- Eagly, Alice. H., & Mladinic, Antonio. (1989). Gender stereotypes and attitudes toward women and men. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 15, 543–558
- Eagly, Alice H., & Wood, Wendy. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist*, 54, 408–423.
- Eagly, Alice. H., Wood, Wendy., & Diekmann, Amanda B. (2000). Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal. In (Eds.) T. Eckes & H. M. Trautner. *The developmental social psychology of gender*, (123–174), Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Eagly, Alice., Wood, Wendy., & Johannesen-Schmidt, Mary C. (2004). Social Role Theory of Sex Differences and Similarities: Implications for the Partner Preferences of Women and Men. In (Eds.) Alice Eagly, Anne Beall & Robert Sternberg. *Psychology of gender*. Guilford Press.
- Encyclopaedia Britannica, онлајн академско издање, Преузето 5.12.2015. са : <http://www.britannica.com/topic/sexism>
- Енгелс, Фридрих. (1960). *Порекло породице, приватне својине и државе*. Београд: Култура
- Expósito, Francisca., Herrera, Carmen M., Moya, Miguel., & Glick, Peter. (2010). Don't rock the boat: Women's benevolent sexism predicts fears of marital violence. *Psychology of Women Quarterly*, 34, 36–42

- Захаријевић, Адријана. (2014.) *Фуснота у глобалној историји: Како се може читати историја југословенског феминизма?* Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију. Универзитет у Београду.
- Zurn, Christopher. (2008.) *Arguing over Participatory Parity: On Nancy Fraser's Conception of Social Justice.* In: Kevin Olson (Ed.) *Adding Insult to Injury. Nancy Fraser debates her critics.* London, New York: Verso.
- Игњатовић, Сузана., Пантић, Драгомир., Бошковић, Александар., Павловић, Зоран. (2010). *Грађанке и грађани Србије о родној равноправности.* Београд: Управа за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике.
- Irigaray, Luce. (1984). *Speculum of the Other Woman.* Ithaca: Cornell University Press.
- Јарић, Весна & Радовић, Надежда. (2011). *Речник родне равноправности.* Управа за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике Републике Србије. Преузето 12.12.2016. са: http://www.zenskestudije.org.rs/knjige/recnik_rodne_ravnopravnosti_2011.pdf
- Jary, David & Jary, Julia. (2006). *Collins Web-linked Dictionary of Sociology.* Glasgow: Collins.
- Jackson, Lynne M., & Esses, Victoria M. & Burriss, Christopher T. (2001). Contemporary Sexism and Discrimination: The Importance of Respect for Men and Women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 48-61.
- Jackson, Stevi. (1996). *Christine Delphy.* London: Sage Publications.
- Jackson, Stevi. (1998). Feminist Social Theory. In Jackson, Stevi., & Jones, Jackie. (Eds.) *Contemporary Feminist Theories*, (12-33) Edinburgh: Edinburgh University Press
- Jackson, Stevi. (2001). Why a materialist feminism is (still) possible - and necessary. *Women's Studies International Forum*, 24 (3/4), 283-293
- Jones, James M. (1997). *Prejudice and Racism.* New York: McGraw Hill.
- Jost, John T., Banaji, Mahzarin R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33, 1-27
- Jost, John. T., & Hunyady, Orsolya. (2002). The psychology of system justification and the palliative function of ideology. *European Review of Social*

Psychology, 13, 111–153

- Jost, John T., Banaji, Mahzarin R., & Nosek, Brian A. (2004). A Decade of System Justification Theory: Accumulated Evidence of Conscious and Unconscious Bolstering of the Status Quo. *International Society of Political Psychology*, 25 (6), 881–919
- Jost, John. T. & Aaron C. Kay. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: Consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88: 498–509
- Johannesen-Schmidt, Mary C., & Eagly, Alice H. (2002). Another look at sex differences in preferred mate characteristics: The effects of endorsing the traditional female gender role. *Psychology of Women Quarterly*, 26, 322–328.
- Jusić, Tarik. Moranjak-Bamburać, Nirman., & Isanović, Adla. (Eds.) (2006). *Stereotyping : representation of women in print media in South East Europe*. Sarajevo : Mediacentar.
- Kate, Ellen. (4.05. 2015) *3 Well-Meaning Assumptions About Women You Never Realized Were Sexist*. Преузето 15.10.2016. са <http://everydayfeminism.com/2015/05/benevolent-sexism-assumptions/>
- Kay, Aaron C. & Zanna, Mark P. (2009). A Contextual Analysis of the System Justification Motive and Its Societal Consequences. In John T. Jost, Aaron C. Kay & Hulda, Thorisdottir. *Social and psychological bases of ideology and system justification*. Oxford: Oxford University Press.
- Kilianski, Senteph E., & Rudman, Laurie A. (1998). Wanting it both ways: Do women approve of benevolent sexism? *Sex Roles*, 39, 333–352.
- Kline, Rex B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling*. (2nd ed.). New York: Guildford.
- Кнежевић, Горан., & Момировић, Константин. (1996). РТТ9Г - програм за анализу метријских карактеристика композитних мерних инструмената. У: Костић, П. (ур): *Мерење у психологији - примена рачунара*. Vol. II. (37-57). Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
- Кнежић, Бранислава. (2004). Од дефиниције до операционализације са освртом на истраживање насиља. *Темид*, 1: 45-50.

- Koenig, Anne M., Eagly, Alice H., Mitchell, Abigail A., & Ristikari, Tiina. (2011). Are leader stereotypes masculine? A meta-analysis of three research paradigms. *Psychological Bulletin*, 137(4), 616-642.
- Kolmar, Wendy & Bartkowski, Frances. (2010). *Feminist Theory. A Reader*. New York: McGraw Hill.
- Kolontay, Alexandra. (1920). *Communism and the Family*. Melbourne and Sidney: Andrade Bookshop.
- Корнел, Друсила. (2003.) Род. *Генеро. Часопис за феминистичку теорију и студије културе*. 2/3
- Креншо, Кимберле. (2009). Демаргинализирање интерсекционалности расе и пола. У: Ивана Радачић (Ур.) *Жене и право: феминистичке правне теорије*, Загреб: Центар за женске студије.
- Кристева, Јулија. (1990). Женско време. *Гледишта*, 1-2, 17-38.
- Kruglanski, Arie W. & Stroebe, Wolfgang. (2012). *Handbook of the History of Social Psychology*. New York: Psychology Press.
- Lamont, Ellen. (2013). Negotiating Courtship: Reconciling Egalitarian Ideals with Traditional Gender Norms. *Gender & Society*, 28(2), 189-211.
- Leaper, Campbell., & Robnett, Rachael D. (2012). Girls Don't Propose! Ew.": A Mixed-Methods Examination of Marriage Tradition Preferences and Benevolent Sexism in Emerging Adults. *Journal of Adolescent Research*, 28 (1), 96-121.
- Lee, Tiane, Fiske, Susan T., & Glick, Peter. (2010). Next Gen Ambivalent Sexism: Converging Correlates, Causality in Context, and Converse Causality, an Introduction to the Special Issue. *Sex Roles*, 62, 395–404.
- Lovell, Terry. (2004). Bourdieu, class and gender: 'The return of the living dead'? *The Sociological Review*, 52, 35-56.
- Lopar, Linda. (2013). *Gender Subtypes: -Is there a difference within gender subtypes regarding competence & warmth?*. Magister thesis. Lund University.
- Maass, Anne., D'Ettole, Claudio., Cadinu, Mara. (2008). Checkmate? The role of gender stereotypes in the ultimate intellectual sport. *European Journal of Social Psychology*, 38 (2): 231–245.
- Masequesmay, Gina. (2008). Sexism. In (Ed.) Jodi O'Brien, *Encyclopedia of Gender and Society*. SAGE. p. 748

- Матијевић, Николина., Стануловић-Капор, Нила., & Милојевић, Ивана. (2011). Психоаналитички феминизам. У: Ивана Милојевић & Слободанка Марков (Ур.): *Увод у родне теорије*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду и Центар за родне студије АЦИМСИ, Mediterran Publishing
- Михаић, Владимир. (2010а). *Израженост и корелати родних предрасуда код становника Војводине*. Докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Михаић, Владимир. (2010б). Израженост и корелати родних предрасуда код становника Војводине. *Примењена психологија*, 4: 307-321
- Милет, Кејт. (1981). Теорија политике полова, У: Љиљана Вулетић (Ур.) *Марксизам у свету* (часопис превода из стране периодике и књига), 8-9, 168-184
- Милић, Анђелка. (2011). Марксистички и социјалистички феминизам. У: Милојевић Ивана. & Слободанка Марков (Ур.): *Увод у родне теорије*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду и Центар за родне студије АЦИМСИ, Mediterran Publishing
- Милојевић, Ивана. & Марков, Слободанка. (Ур.) (2011). *Увод у родне теорије*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду и Центар за родне студије АЦИМСИ, Mediterran Publishing.
- Министарство за људска и мањинска права. (2014). *Извјештај о испуњавању препорука CEDAW комитета Уједињених нација*. Подгорица. Преузето са <http://www.minradiss.gov.me/pretraga/135143/Izvjestaj-o-ispunjavanju-preporuka-CEDAW-Komiteta-Ujedinjenih-Nacija.html>
- Министарство за људска и мањинска права. (2015). *Информација о учешћу жена у законодавној, извршној и судској власти у Црној Гори*. Подгорица, преузето са <http://www.gendermontenegro.com/me/donosenje-odluka/publikacije/207-analiza-ucesca-zena-u-zakonodavnoj-izvrsnoj-i-sudskoj-vlasti>
- Moi, Toril. (2006). I Am Not a Feminist, But...: How Feminism Became the F-word, *PMLA*, 121:5, 1735-1741
- МОНСТАТ. Влада Републике Црне Горе. (2012). *Мушкарци и жене у Црној Гори*. Подгорица. Преузето 2.3.2013. са

<https://www.monstat.org/userfiles/file/publikacije/ZENE%20I%20MUSKARCI%20U%20CRNOJ%20GORI%202012.pdf>

- Montañés, Pilar., de Lemus, Soledad., Bohner, Gerd., Garcia-Retamero, Rocio. (2012). Intergenerational Transmission of Benevolent Sexism from Mothers to Daughter and its Relation to Daughters' Academic Performance and Goals. *Sex Roles*, 66 (7-8): 468-478.
- Moya, Miguel., Exposito, Francisca., & P. Casado. (1999). Women's Reactions to Hostile and Benevolent Sexist Situations. In *22nd General Meeting of European Association of Experimental Social Psychology*, Oxford, England.
- Moya, Miguel., Glick, Peter., Exposito, Francisca., De Lemus, Soledad., & Hart, Joshua. (2007). It's for your own good: Benevolent sexism and women's reactions to protectively justified restrictions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 1421–1434.
- Мршевић, Зорица. (2007). Ка демократском друштву-систем изборних квота. Београд: Институт друштвених наука.
- Мршевић, Зорица. (2011) *Ка демократском друштву – родна равноправност*. Београд: Институт друштвених наука.
- McCarty, Megan K. & Kelly, Janice R. (2015). Perceptions of Dating Behavior: The Role of Ambivalent Sexism. *Sex Roles*, 72, 237–251
- Napier, Jaime L., & Jost, John. T. (2008). Why are conservatives happier than liberals? *Psychological Science*, 19, 565–572.
- Napier, Jaime L., Thorisdottir, Hulda., & Jost, John T. (2010). The joy of sexism? A multinational investigation of hostile and benevolent justifications for gender inequality and their relations to subjective wellbeing. *Sex Roles*, 62, 405–419
- Нелевић, Наташа. (Ур.) (2011). *Историјска читанка – Жене у Црној Гори од 1790. до 1915*. Подгорица: НОВА-Центар за феминистичку културу.
- Nesbitt, Muriel N., & Penn, Nolan E. (2000). Gender stereotypes after thirty years: a replication of Rosenkrantz, et al. (1968). *Psychological Reports*, 87 (2), 493-511.
- Nicholson, Linda (Ed.) (1997). *The Second Wave. A Reader in Feminist Theory*. New York: Routledge.

- Olson, Kevin. (2008). Adding Insult to Injury: An Introduction. In: Nancy Fraser. *Adding Insult to Injury. Nancy Fraser Debates her Critics*. London, New York: Verso.
- Oxford Dictionaries. (преузето са интернета 25.10.2016)
<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/sexism>
- Pettigrew, Thomas F. (2015). Samuel Stouffer and Relative Deprivation. *Social Psychology Quarterly* 78.1, 7-24.
- *План активности за постизање родн равноправности 2013-2017*. (2013). Влада Црне Горе. Министарство за људска и мањинска права.
- Поповић, Драгана. (2011). Екофеминизам. У: Ивана Милојевић & Слободанка Марков. (Ур.): *Увод у родне теорије*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду и Центар за родне студије АЦИМСИ, Mediterran Publishing
- Powel, Gary. (2012). *Women and men in management*. SAGE Publications.
- Prentice, Deborah A., & Carranza, Erica. (2002). What women and men should be, shouldn't be, are allowed to be, and don't have to be: The contents of prescriptive gender stereotypes. *Psychology of Women Quarterly*, 26, 269–281.
- Phar, Susan. (1997). *Homophobia: A Weapon of Sexism*. Berkley, California: Chardon Press.
- Rahman, Momin & Witz, Anne. (2003). *What really matters? The elusive quality of the material in feminist thought*. *Feminist Theory*, 4, (3), 243-261
- Ridgeway L. Cecilia. (2001). Gender, status, and leadership. *Journal of social issues* 57(4), 637-655
- Rogers, Rikki. *Women are Kind and Men are Strong: How Benevolent Sexism Hurts Us All*. (преузето са интернета 25.10.2016)
- <https://www.themuse.com/advice/women-are-kind-and-men-are-strong-how-benevolent-sexism-hurts-us-all>
- Rosenkrantz, Paul., Vogel, Susan., Bee, Helen., Broverman, Inge., Broverman, Donald M. (1968). Sex role stereotypes and self concepts in college students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 32(3), 287-295
- Rot Nikola. (1994). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rudman, Laurie. A. & Heppen, Jessica. (2003). Implicit romantic fantasies and

women's interest in personal power: A glass slipper effect? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 1357-1370

- Rudman, Laurie A. (2005). Implicit Power Brokers: Benevolent Barriers to Gender Equity. In (Eds.) Crandall, C.S. & Schaller, M., *Social Psychology of Prejudice: Historical and Contemporary Issues*, (34-55). Lawrence, KS: Lewinian Press.
- Секулић, Нада. (2011). Француски постструктурални феминизам. У: Ивана Милојевић & Слободанка Марков (Ур.): *Увод у родне теорије*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду и Центар за родне студије АЦИМСИ, Mediterran Publishing
- Sibley, Chris G., & Overall, Nickola C. (2011). A dual process motivational model of ambivalent sexism and gender differences in romantic partner preferences. *Psychology of Women Quarterly*, 35, 303–317.
- Smith, Eliot R. (1993). Social Identity and Social Emotions: Toward New Conceptualizations of Prejudice. In (Eds.) Diane M. Mackie and David L. Hamilton. *Affect, Cognition and Stereotyping: Interactive Processes in Group Perception*. San Diego. Academic Press.
- Smith, Christine., & Konik, Julie. (2011). Feminism and Evolutionary Psychology: Allies, Adversaries, or Both? *An Introduction to a Special Issue. Sex Roles*, 64, 595–602
- Спахић-Шиљак, Зилка. (2015.) *Зашто још увијек говоримо о сексизму?* (преузето са интернета 25.10.2016)
<http://www.tacno.net/diskriminacija/zilka-spahic-siljak-zasto-jos-uvijek-govorimo-o-seksizmu/>
- Spence, Janet T. & Helmreich, Robert. (1972). Who likes competent women? Competence, sex-role congruence of interest, and subjects' attitudes toward women as determinants of interpersonal attraction. *Journal of Applied Social Psychology*, 2, 197–213.
- Spence, Janet T., Helmreich, Robert., & Stapp, Joy. (1973). A Short Version of the Attitudes toward Women Scale (AWS). *Bulletin of the Psychonomic Society*, 2(4), 219–220.
- Spence, Janet T. & Buckner, Camille E. (2000). Instrumental and expressive traits, trait stereotypes, and sexist attitudes What Do They Signify?.

Psychology of Women Quarterly, 24(1), 44–62.

- Stangor, Charles. (2009). The Study of Stereotyping, Prejudice, and Discrimination Within Social Psychology. In (Ed.) Todd D. Nelson. *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination*, (2-12). New York: Psychology Press Taylor & Francis Group.
- Старовлах, Милош. (2007). *Историја школства у Црној Гори*. Подгорица: ЦИД
- Susato, Ryu. (2007.) The Idea of Chivalry in Scottish Enlightenment: The Case of David Hume. *Hume Studies*, 33 (1), 155-178
- Shapiro, Fred. (1985). Historical Notes on the Vocabulary of the Women's Movement. *American Speech*, 60 (1), 3-16.
- Shepherd, Melissa, Erchull, Mindy J., Rosner, Aryn., Taubenberger, Leslie., Forsyth Queen, Emily., & McKee, Jenna. (2011). I'll Get That for You: The Relationship Between Benevolent Sexism and Body Self-Perceptions. *Sex Roles*, 64, 1–8
- Shih, Margaret., Pittinsky, Todd L., & Trahan, Amy. (2006). Domain-specific effects of stereotypes on performance. *Self and Identity*, 5 (1): 1–14
- Schneider, David J. (2004). *The psychology of stereotyping*. New York: Guilford.
- Scott, Joan W. (1986). Gender: A Useful Category of Historical Analysis *The American Historical Review*, 91(5), 1053-1075.
- Swim, Janet K., Aikin, Kathryn J., Hall, Wayne S., Hunter, Barbara A. (1995). Sexism and racism: Old-fashioned and modern prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(2), 199-214
- Swim, Janet K., & Cohen, Laurie L. (1997). Overt, Covert, And Subtle Sexism: A Comparison Between the Attitudes Toward Women and Modern Sexism Scales. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 103-118
- Swim, Janet K., Hyers, Lauri L., Cohen, Laurie L., & Ferguson, Melissa J. (2001). Everyday sexism: Evidence for its incidence, nature and psychological impact from three daily diary studies. *Journal of Social Issues*, 57, 31-53
- Swim, Jannet. K., & Hyers, Lauri L. (2009). Sexism. In (Ed.) Todd. D. Nelson. *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination*. (407-424). Philadelphia, PA: Psychology Press.

- Tabachnick, Barbara G., Fidell, Linda S., & Osterlind, Steven J. (2001). Using multivariate statistics. Needham Heights, Mass. : Allyn & Bacon.
- Tajfel, Henri (1981). *Human groups and social categories*. New York. Cambridge University Press.
- Tajfel, Henri, & Turner, Jonathan C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In William. G. Austin & Stephen Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations*. (33–47). Monterey, CA: Brooks/Cole .
- Taylor, Donald M., & Dube, Lise. (1986). Two faces of identity: The "I" and the "We". *Journal of Social Issues*, 42, 81-98
- Тејлор Мил, Херијет & Мил, Џон Стјуарт. (1995). Рани огледи о браку и разводу. У Џон Стјуарт Мил & Херијет Тејлор Мил, *Расправе о једнакости полова*, (21 - 37) Београд: Филип Вишњић.
- Tierney, Helen. (Ed.) (1999). *Women's studies encyclopedia*. Vol. 3 Greenwood Publishing Group.
- Tooby, John., & Cosmides, Leda. (1992). The psychological foundations of culture. In John Barkow, Leda Cosmides, & John Tooby (Eds.), *The adapted mind: Evolutionary psychology and the generation of culture*. New York: Oxford University Press.
- Тодоровић, Марија. (2007). *Механизми за постизање родне равноправности у Црној Гори*. Мастер теза. Факултет политичких наука у Београду.
- Тодоровић, Марија. (2013). Беневољентни сексизам и родна равноправност. *Часопис за феминистичку теорију и студије културе*. ГЕНЕРО, 17, 1-22
- Томић, Иван., Хуић, Александра., & Ћепулић, Доминик-Борна. (2013). *Књига сажетака*. Научни скуп Савремени трендови у психологији. (218-219), Нови Сад: Филозофски факултет.
- Томић, Иван. & Ћепулић, Доминик-Борна (2013). *Предвиђање хомофобије: улога демографских обиљежја, контакта с хомосексуалном популацијом и амбивалентних ставова према женама и мушкарцима*. Ректорова награда 2013. Одсјек за психологију ФФЗГ

- Tong, Rosemarie. (2009). *Feminist Thought*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Tougas, Francine., Brown, Rupert., Beaton, Ann M. & Joly, Stephane. (1995). Neosexism: Plus ca change, plus c'est pareil. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 842-849
- Travaglia Lucy. K., Overall Nickola. C., Sibley Chris. G. (2009). Benevolent and hostile sexism and preferences for romantic partners. *Personality and Individual Differences*, 47, 599–604.
- Turner, Bryan S. (Ed.) (2006). *The Cambridge Dictionary of Sociology*. Cambridge University Press.
- Faludi, Susan. (2006). *Backlash: The Undeclared War Against Women*. New York. Three Rives press.
- Feather Norman T. (2004). Value correlates of ambivalent attitudes toward gender relations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30: 3–12
- Fegan, Eileen. (1996). Ideology' after 'Discourse': A Reconceptualization for Feminist Analyses of Law. *Journal of Law and Society*, 23 No. 2:173-197
- Филиповић, Милева. (2003). *Друштвена моћ жена у Црној Гори*. Подгорица: ЦИД
- Fischer, Ann. (2006). Women's benevolent sexism as reaction to hostility. *Psychology of Women Quarterly*, 30(4): 410-416
- Fiske, Susan., & Glick. Peter. (1999). The Ambivalence Toward Men Inventory. *Psychology of Women Quarterly*, 23 (3), 519-536
- Fiske, Susan T., Cuddy, Amy J., Glick, Peter., & Xu, Jun. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 878–902.
- Franzoi, Stephen. L. (2001). Is female body esteem shaped by benevolent sexism? *Sex Roles*, 44, 177-188
- Fraser, Nancy. (1985). What is Critical about Critical Theory? The case of Habermas and Gender. *New German Critique, Special Issue on Jurgen Habermas*, 35: 97-131
- Fraser, Nancy. (1990). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text*, 25/26 : 56-80

- Fraser, Nancy. (1995). From *Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice* in a “Post-Socialist” Age. *New Left Review*, 212: 68–93
- Fraser, Nancy. (1997a). *Justice Interruptus*. New York & London: Routledge.
- Fraser, Nancy. (1997b). Heterosexism, Misrecognition, and Capitalism: A Response to Judith Butler. *Social Text*, (52/53), 279-289
- Fraser, Nancy., & Honneth. Axel. (2003.) *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*. London & New York: Verso.
- Fraser, Nancy. (2005). Reframing Justice in a Globalizing World. *New Left Review*, 36, pp. 69-88.
- Fraser, Nancy. (2007). Abnormal justice. In (Eds.) Kwame Anthony Appiah, Seyla Benhabib, Iris Marion Young, Nancy Fraser *Justice, Governance, Cosmopolitanism, and the Politics of Difference – Reconfigurations in a Transnational World*. (117-148). Distinguished W.E.B. Du Bois Lectures 2004/2005, Berlin, Humboldt-Universität
- Fraser, Nancy. (2008). Why Overcoming Prejudice is not Enough: A Rejonder to Richard Rorty. In: Kevin Olson (Ed.) *Adding Insult to Injury. Nancy Fraser debates her critics*. London, New York: Verso
- Fraser, Nancy., Gomez–Muller, Alfredo., & Rockhill, Gabriel. (2009). Global justice and the renewal of critical theory *A dialogue with Nancy Fraser* . Eurozine. Преузето са: <http://www.eurozine.com/articles/2009-04-21-fraser-en.html>
- Fraser, Nancy. (2013). *Fortunes of Feminism – From State Managed Capitalism to Neoliberal Crisis*. Verso. London.
- Fraser, Nancy., & Xiaoping, Wei. (2013) Nancy Fraser on Marx and Habermas, *International Critical Thought*, 3:3, 259-267
- Фрејзер, Ненси. (2012). Феминизам, капитализам и лукавство историје. У: (Ур.) Милош Јацић, Душан Маљковић, Ана Веселиновић, *Криза, одговори, левица*. (239-256). Београд: Роза Луксембург Стифунг.
- Frey, Lawrence. R., Botan, Carl., & Kreps, Gary. (2000). *Investigating communication: An introduction to research methods*. Boston: Allyn & Bacon.
- Фуко, Мишел. (1998). *Археологија знања*. Београд: Плато.
- Funk, Nanette. (2006). Fifteen Years of the East-West Women’s Dialogue. In

- Living gender after communism.* (Eds.) Janet E. Johnson & Jean C. Robinson, (203-226). Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Haddock, Geoffrey & Maio, Gregory R. (2004). Introduction. In Haddock, Geoffrey & Gregory R. Maio (Eds.), *Contemporary Perspectives on the Psychology of Attitudes*. Hove: UK. Psychology Press.
 - Hammond, Matthew D., & Sibley, Chris G. (2011). Why are benevolent sexists happier? *Sex Roles*, 65, 332–343
 - Hannagan, Rebecca. (2008). Gendered Political Behavior: A Darwinian Feminist Approach. *Sex Roles*, 59, 465–475
 - Hawken, Angela & Munck, Gerardo. (2013). Cross-National Indices with Gender-Differentiated Data: What Do They Measure? How Valid are They? *Social Indicators Research*, 111, 801-838
 - Hebl, Michelle R., King, Eden B., Glick, Peter., Singletary, Sarah L., & Kazama, Stephanie. (2007). Hostile and benevolent reactions toward pregnant women: Complementary interpersonal punishments and rewards that maintain traditional roles. *Journal of Applied Psychology*, 92 (6), 1499–1511
 - Hegarty, Peter., & Pratto, Felicia. (2010). Interpreting and Communicating the Results of Gender-Related Research. In Joan Chisler, & Don R. McCreary. (Eds.), *Handbook of Gender Research in Psychology*, (1:191-211). Berlin: Springer-Verlag.
 - Helmreich, Robert L. (1999). The many faces of Janet Taylor Spence. In William. B. Swann, Judith. H. Langlois, & L. A. Gilbert (Eds.), *Sexism and stereotypes in modern society: The gender science of Janet Taylor Spence*. (35-43). Washington, DC: American Psychological Association.
 - Hennessy, Rosemary., & Ingraham, Chrys. (Eds.) (1997). *Materialist Feminism: A Reader in Class, Difference, and Women's Lives*. New York & London: Routledge.
 - Hennessy, Rosemary. (2013). *Materialist Feminism and the Politics of Discourse*. New York: Routledge.
 - Hrdy, Sarah B. (1981). *The woman that never evolved*. Cambridge: Harvard University Press.

- Hu, Li-tze, & Bentler, Peter M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1–55
- Huang, Yanshu & Osborne, Danny., Sibley, Chris G., & Davies, Paul G. (2014). The Precious Vessel: Ambivalent Sexism and Opposition to Elective and Traumatic Abortion. *Sex Roles*, 71, 436–449
- Hunter, Jean E. (1976). Images of Women. *Journal of Social Issues*, 32(3): 7-1
- Hyde, Janet S. (2005). The gender similarities hypothesis. *American Psychologist*, 60, 581–592.
- Campbell, Bernadette., Schellenberg, E. Glenn., & Senn, Charlene Y. (1997). Evaluating measures of contemporary sexism. *Psychology of Women Quarterly* 21, 89-102
- Cassidy, Angela. (2007). The (sexual) politics of evolution: Popular controversy in the late 20th century United Kingdom. *History of Psychology*, 10, 199–226
- CEED Consulting & SOS Nikšić. (2012). *Студија о насиљу у породици и насиљу над женама у Црној Гори*. Влада Црне Горе. Министарство правде и људских права. UNDP.
- Czopp, Alexander M., & Monteith, Margo J. (2003). Confronting prejudice (literally): Reactions to confrontations of racial and gender bias. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 532–544.
- Cikara, Mina., Lee, Tiana L., Fiske, Susan T., & Glick, Peter. (2009). Ambivalent Sexism at Home and at Work: How Attitudes Toward Women in Relationships Foster Exclusion in the Public Sphere. In (Eds.) John T. Jost, Aaron C. Kay, & Hulda Thorisdottir (444-462), *Social and Psychological Bases of Ideology and System justification*, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Conn, Amy B., Hanges, Paul J., Sipe, William P., Salvaggio, Amy N. (1999). The Search for Ambivalent Sexism: A Comparison of Two Measures. *Educational and Psychological Measurement*, 59 (6), 898–909
- Connell, Raewyn. (1987). *Gender and power: society, the person, and sexual politics*. Stanford: Stanford University Press.
- Connell, Raewyn. (2005). *Masculinities*. Berkley, Los Angeles: University of

California Press.

- Connell, Raewyn. (2009). *Gender: In World Perspective*. Cambridge: Polity Press.
- Conner, Mark., & Armitage, Cristopher. (2008). Attitudinal Ambivalence. In: William Crano., & Radmila Prislin (Eds.) *Attitudes and Attitude Change*. New York, London. Psychology Press, Taylor and Fransis Group.
- Coontz, Stephanie. (2005). *Marriage, A History: From Obedience to Intimacy, or How Love Conquered Marriage*. New York: Viking.
- Cralley, Elizabeth L., & Ruscher, Janet B. (2005). Lady, girl, female, or woman: Sexism and cognitive busyness predict use of gender-biased nouns. *Journal of Language and Social Psychology*, 24, 300-314
- Chisango, Tadios., & Gwatirera, Javangwe. (2012). Are People Better at Recognizing Ambivalent Sexism on the Basis of the Non-standard Profiles than the Standard ASI Ones?, *Sex Roles*, 67, 69–82.
- Цамоња-Игњатовић, Тамара., Жегарац, Невенка., Поповић, Драгана., & Духачек, Даша. (2009). Истраживање ставова према родној равноправности у систему високошколског образовања У: Илија Вујачић (Ур.) *Годишњак Факултета политичких наука*, III/3, 695-709
- Цамоња-Игњатовић, Тамара., Поповић, Драгана., & Духачек, Даша. (2010). Родна осетљивост у академском простору: истраживање ставова према родној равноправности на Универзитету у Београду. У: Илија Вујачић (Ур.) *Годишњак Факултета политичких наука*, IV/4, 455-477
- Xu, Ping. (1995). Irigaray's Mimicry and the Problem of Essentialism. *Hypatia*, 10(4), 76-89
- Weiss, Suzannah. (22.12.2015.) *7 Examples Of Benevolent Sexism That Are Just As Harmful As Hostile Sexism*. (преузето са интернета 25.10.2016.) <https://www.bustle.com/articles/131418-7-examples-of-benevolent-sexism-that-are-just-as-harmful-as-hostile-sexism>
- Wilkinson, Sue. (Ed.) (1996). *Feminist Social Psychologies: International perspectives*. Buckingham. Philadelphia: Open University Press.
- Winegard, Benjamin M., Winegard, Bo M., & O. Deaner, Robert. (2014). Misrepresentations of evolutionary psychology in sex and gender textbooks. *Evolutionary psychology*, 12 (3), 474-508

- *Women at Work: Trends 2016*. (2016.) International Labour Office. Geneva. Преглед 25.10.2016. на http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_457317.pdf
- Wood, Wendy., & Eagly, Alice H. (2012). Biosocial construction of sex differences and similarities in behavior. In James M. Olson & Mark. P. Zanna (Eds.), *Advances in experimental social psychology*, 46, (55–123). London, England: Elsevier.
- <http://www.ucg.ac.me/me/o-univerzitetu/info/clanice-univerziteta>
- www.ombudsman.co.me

V Прилози

Прилог 1. Упутство за попуњавање упитника и Упитник 1, Упитник 2 и Упитник 3

Поштовани/поштована,

учествујете у истраживању о родним карактеристикама и односима код студентске популације у Црној Гори. Молимо Вас да искрено одговорите на постављена питања. Упитник је анониман и попуњава се тако што се поред сваког питања заокружује одговарајући број на скали - од 0 до 5.

Молимо Вас да одговорите на сва питања. Ако Вам неко питање није јасно, заокружите редни број испред тог питања. Такође, ако желите да појасните свој одговор или коментаришете неко питање, учините то на мјестима предвиђеним за коментаре.

Шифра упитника: _____

Пол: М Ж

Године старости _____

Факултет _____

Упитник 1. Адаптирана скала амбивалентног сексизма

0 – Уопште се не слажем, 1-Не слажем се, 2- Углавном се не слажем

3 – Углавном се слажем, 4 – Слажем се, 5 – Потпуно се слажем

1.	Без обзира колико је успјешан, ниједан мушкарац није стварно потпуна особа без љубави жене.	0	1	2	3	4	5
2.	Много жена под маском захтјева за „равноправношћу“, заправо траже повластице, као што су политике запошљавања које фаворизују жене у односу на мушкарце.	0	1	2	3	4	5
3.	У несрећама, жене треба спашавати прије мушкараца.	0	1	2	3	4	5
4.	Већина жена невине коментаре или понашање тумаче као увредљиве (сексистичке).	0	1	2	3	4	5
5.	Жене се јако лако увриједе.	0	1	2	3	4	5
6.	Људи нису истински срећни у животу без романтичне везе са партнером супротног пола.	0	1	2	3	4	5
7.	Феминисткиње траже да жене имају више моћи од мушкараца.	0	1	2	3	4	5

8.	Много жена има особину чедности и невиности какву мало мушкараца посједује.	0	1	2	3	4	5
9.	Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене.	0	1	2	3	4	5
10.	Већина жена не цијени довољно шта све мушкарци раде за њих.	0	1	2	3	4	5
11.	Жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце.	0	1	2	3	4	5
12.	Сваки би мушкарац требало да има жену коју ће обожавати.	0	1	2	3	4	5
13.	Мушкарци су непотпуни без жена.	0	1	2	3	4	5
14.	Жене преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.	0	1	2	3	4	5
15.	Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи на „кратком ланцу”.	0	1	2	3	4	5
16.	Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисане.	0	1	2	3	4	5
17.	Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану.	0	1	2	3	4	5
18.	Много је жена које уживају у томе да изазивају мушкарце тиме што прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихова удварања.	0	1	2	3	4	5
19.	Жене, у поређењу са мушкарцима, углавном имају супериорнији осјећај за морал (осјећај за морално расуђивање, осјећај за добро и лоше).	0	1	2	3	4	5
20.	Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбиједио своју жену.	0	1	2	3	4	5
21.	Феминисткиње немају разумна очекивања од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
22.	Жене, у поређењу са мушкарцима, обично имају бољи укус и истанчанији осећај за културу.	0	1	2	3	4	5

Упитник 2. Упитник који служи за провјеру валидности питања из адаптиране скале амбивалентног сексизма, као и за појашњење значења неких питања из исте скале

1.	Без обзира колико је успјешна, ниједна жена није стварно потпуна особа без љубави мушкараца.	0	1	2	3	4	5
2.	Мушкарци се јако лако увриједе.	0	1	2	3	4	5
3.	Жене би требало да пазе и штите своје мушкарце.	0	1	2	3	4	5
4.	Већина мушкараца не цијени довољно шта све жене раде за њих.	0	1	2	3	4	5
5.	Жене желе да контролишу мушкарце у већој мјери него што мушкарци желе да контролишу жене.	0	1	2	3	4	5
6.	Свака би жена требало да има мушкараца којег ће обожавати.	0	1	2	3	4	5

7.	Жене нису потпуне без мушкараца.	0	1	2	3	4	5
8.	Мушкарци преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.	0	1	2	3	4	5
9.	Када су мушкарац и жена у вези, мушкарац обично покушава да је држи на „кратком ланцу”.	0	1	2	3	4	5
10.	Када мушкарци изгубе од жена у фер борби, најчешће не желе да признају пораз.	0	1	2	3	4	5
11.	Жене имају истанчанији осјећај за културу и умјетност.	0	1	2	3	4	5
12.	Жена би требало да буде спремна да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбиједила свог мушкараца.	0	1	2	3	4	5
13.	Жене у већој мјери преувеличавају животне проблеме од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
14.	Обично су жене културније и префињеније од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
15.	Жене имају бољи укус од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
16.	Жене углавном претјерују у борби за родну равноправност.	0	1	2	3	4	5
17.	Када је сексуално понашање у питању, жене су моралније од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
18.	Жене имају бољи осјећај за праведно и морално просуђивање од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
19.	Доброг мушкараца жена треба да држи као мало воде на длану.	0	1	2	3	4	5
20.	Када жене контролишу мушкараце, то раде са разлогом.	0	1	2	3	4	5

Упитник 3. Сет нових ајтема хостилног и беневоолентног сексизма

1.	Мушкарци су бољи лидери од жена.	0	1	2	3	4	5
2.	Жене су гори возачи од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
3.	Жене су по природи брижније од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
4.	Невјерство мајке је већа издаја породице од невјерства оца.	0	1	2	3	4	5
5.	Мушкарци су сталоженији од жена.	0	1	2	3	4	5
6.	Жене су љепши пол.	0	1	2	3	4	5
7.	На првом састанку са женом, мушкарац треба да плати пиће.	0	1	2	3	4	5
8.	У пуном аутобусу прије треба устати и уступити мјесто жени него мушкарцу.	0	1	2	3	4	5
9.	Жене су несигурније, тј. мање самоувјерене од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
10.	Жене су емоционално нестабилније од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
11.	Мушкарци су спремнији на ризик од жена.	0	1	2	3	4	5
12.	Ружније је кад псује женско него кад псује мушко.	0	1	2	3	4	5

13.	Ружније је када је женско показује агресивност.	0	1	2	3	4	5
14.	Мушкарци увијек треба да понуде помоћ женама око ношења неког терета (нпр. кофера).	0	1	2	3	4	5
15.	Жене у већој мјери од мушкараца посвећују пажњу и баве се неким небитним стварима.	0	1	2	3	4	5
16.	Мушкарац треба да буде глава породице.	0	1	2	3	4	5
17.	Мушкарац треба да буде доминантнији од жене са којом је у вези или браку.	0	1	2	3	4	5
18.	Жене су, у поређењу са мушкарцима, усмјереније на потребе других људи.	0	1	2	3	4	5
19.	Жене по природи имају израженију моћ емпатије и саосјећања.	0	1	2	3	4	5
20.	Мушкарци су одлучнији од жена.	0	1	2	3	4	5
21.	У естетском смислу, женско тијело је љепше од мушког.	0	1	2	3	4	5
22.	Мушкарци треба да буду љубазнији и учтивији у опхођењу према женама него према мушкарцима.	0	1	2	3	4	5
23.	Ако треба да се уради неки опасан посао, боље је да се тиме позабави мушкарац него жена.	0	1	2	3	4	5
24.	Мушкарци су рационалнији од жена.	0	1	2	3	4	5
25.	Стидљивост је симпатичнија код жена.	0	1	2	3	4	5
26.	Жене треба сачувати од неких прљавих и тешких „мушких” послова.	0	1	2	3	4	5
27.	Жене су емотивније од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
28.	Жене имају бољи осјећај за детаље од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
29.	Жене су лукавије од мушкараца.	0	1	2	3	4	5
30.	Жене увијек треба да понуде помоћ мушкарцима око ношења неког терета (нпр. кофера)	0	1	2	3	4	5
31.	Сматрам да је љепше да мушкарац запроси жену него обрнуто.	0	1	2	3	4	5

Прилог 2. Дескриптивна статистика појединачних питања у адаптираном упитнику

	Емпиријски распон	АС	СД	Мдн	МАД	Станд. скјунис	Станд. куртозис
1. Без обзира колико је успјешан, ниједан мушкарац није стварно потпуна особа без љубави жене.	0-5	3.97	1.403	4	1.4826	-12.795	6.698
2. Много жена под маском захтјева за "равноправношћу",	0-5	3.12	1.327	3	1.4826	-3.482	-1.424

заправо тражи повластице, као што су политике запошљавања које фаворизују жене у односу на мушкарце.							
3. У несрећама, жене треба спашавати прије мушкараца.	0-5	2.75	1.8	3	2.9652	-2.044	-5.363
4. Већина жена невинне коментаре или понашање тумачи као увредљиве (сексистичке).	0-5	2.87	1.292	3	1.4826	-1.219	-2.251
5. Жене се јако лако увриједе.	0-5	3.44	1.445	4	1.4826	-4.979	-2.674
6. Људи нису истински срећни у животу без романтичне везе са партнером супротног пола.	0-5	3.84	1.4	4	1.4826	-10.541	3.847
7. Феминисткиње траже да жене имају више моћи од мушкараца.	0-5	3.09	1.463	3	1.4826	-2.619	-3.414
8. Много жена има особину чедности и невиности какву мало мушкараца поседује.	0-5	2.84	1.567	3	1.4826	-3.109	-3.486
9. Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене.	0-5	4.66	0.681	5	0	-21.387	36.765
10. Већина жена не цијени довољно шта све мушкарци раде за њих.	0-5	3.56	1.271	4	1.4826	-5.164	-1.407
11. Жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце.	0-5	3.12	1.487	4	1.4826	-4.04	-2.713
12. Сваки би мушкарац требало да има жену коју ће обожавати.	0-5	4.11	1.277	5	0	-13.197	8.376
13. Мушкарци су непотпуни без жена.	0-5	3.79	1.365	4	1.4826	-9.865	3.637
14. Жене преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.	0-5	3.4	1.287	4	1.4826	-4.908	-1.254
15. Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи на "кратком ланцу"	0-5	3.2	1.38	3	1.4826	-3.433	-2.578
16. Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су	0-5	3.12	1.451	3	1.4826	-3.291	-3.37

дискриминисане.							
17. Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану.	0-5	4.27	1.1	5	0	-15.053	13.422
18. Много је жена које уживају у томе да изазивају мушкарце тиме што прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихово удварање.	0-5	3.39	1.39	4	1.4826	-5.97	-0.499
19. Жене, у поређењу са мушкарцима, углавном имају супериорнији осјећај за морал (осјећај за морално расуђивање, осјећај за добро и лоше).	0-5	2.84	1.454	3	1.4826	-3.294	-2.73
20. Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбједио своју жену.	0-5	3.04	1.506	3	1.4826	-2.836	-3.32
21. Феминистичкиње немају разумна очекивања од мушкараца.	0-5	3.01	1.294	3	1.4826	-1.634	-1.792
22. Жене, у поређењу са мушкарцима, обично имају бољи укус и истанчанији осјећај за културу.	0-5	2.85	1.598	3	1.4826	-2.307	-4.482

Прилог 3. Полне разлике у одговорима на појединачне ајтеме адаптиране Скале амбивалентног сексизма

	АС		СД		Man - Whitney U	p
	Ж	М	Ж	М		
1. Без обзира колико је успјешан, ниједан мушкарац није стварно потпуна особа без љубави жене.	4.45	3.49	.934	1.616	13266	.000
2. Много жена под маском захтјева за "равноправношћу", заправо тражи повластице, као што су политике запошљавања које фаворизују жене у односу на мушкарце.	2.83	3.41	1.251	1.340	16171	.000
3. У несрећама, жене треба спашавати прије мушкараца.	2.60	2.90	1.716	1.873	19012	.063
4. Већина жена невине коментаре или понашање тумачи као увредљиве	2.67	3.07	1.245	1.310	17913	.005

(сексистичке).						
5. Жене се јако лако увриједе.	3.15	3.73	1.492	1.337	16459.5	.000
6. Људи нису истински срећни у животу без романтичне везе са партнером супротног пола.	4.13	3.55	1.251	1.483	15894.5	.000
7. Феминисткиње траже да жене имају више моћи од мушкараца.	2.81	3.38	1.344	1.522	15985	.000
8. Много жена има особину чедности и невиности какву мало мушкараца поседује.	3.40	2.29	1.399	1.530	12586	.000
9. Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене.	4.76	4.56	.575	.761	18326	.002
10. Већина жена не цијени довољно шта све мушкарци раде за њих.	3.33	3.78	1.280	1.224	16968	.000
11. Жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце.	2.94	3.31	1.442	1.511	17849.5	.004
12. Сваки би мушкарац требало да има жену коју ће обожавати.	4.47	3.75	.976	1.435	14715.5	.000
13. Мушкарци су непотпуни без жена.	4.21	3.37	1.082	1.489	13891	.000
14. Жене преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.	3.08	3.71	1.293	1.202	15187.5	.000
15. Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи на "кратком ланцу"	2.92	3.48	1.379	1.328	16415.5	.000
16. Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисане.	2.73	3.50	1.404	1.396	14656	.000
17. Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану.	4.63	3.91	.719	1.285	13872	.000
18. Много је жена које уживају у томе да изазивају мушкарце тиме што прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихово удварање.	3.10	3.68	1.398	1.323	16042.5	.000
19. Жене, у поређењу са мушкарцима, углавном имају супериорнији осјећај за морал (осјећај за морално расуђивање, осјећај за добро и лоше).	3.48	2.20	1.200	1.405	10499.5	.000
20. Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбједио своју жену.	3.25	2.83	1.452	1.534	18116	.009
21. Феминисткиње немају разумна очекивања од мушкараца.	2.69	3.34	1.173	1.329	14935.5	.000
22. Жене, у поређењу са мушкарцима, обично имају бољи укус И истанчанији осећај за културу.	3.39	2.32	1.409	1.600	13185.5	.000

Прилог 4. Вриједности поузданости, репрезентативности, и коригована ајтем –
 тотал корелација за питања из Скале хостилног сексизма

	Репрезентативност	Поузданост	Коригована ајтем-тотал корелација
2.Много жена под маском захтјева за "равноправношћу", заправо тражи повластице, као што су политике запошљавања које фаворизују жене у односу на мушкарце.	.9392	.2112	.417
4.Већина жена невине коментаре или понашање тумачи као увредљиве (сексистичке).	.9097	.2633	.433
5.Жене се јако лако увриједе.	.9050	.2735	.463
7.Феминисткиње траже да жене имају више моћи од мушкараца.	.8838	.3223	.453
10.Већина жена не цијени довољно шта све мушкарци раде за њих.	.9538	.2584	.464
11.Жене теже да задобију моћ тако што ће контролисати мушкарце.	.9533	.2757	.490
14. Жене преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.	.9482	.3572	.547
15.Када жена постигне да јој се мушкарац посвети, обично покушава да га држи на "кратком ланцу"	.9369	.4287	.570
16.Када жене изгубе од мушкараца у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисане.	.9553	.4145	.611
18. Много је жена које уживају у томе да изазивају мушкарце тиме што прво одају утисак као да су сексуално доступне, а онда одбијају њихово удварање.	.9459	.2439	.451
21. Феминисткиње немају разумна очекивања од мушкараца.	.9026	.3580	.497

Прилог 5. Вриједности поузданости, репрезентативности, и коригована ајтем –
 тотал корелација за питања из Скале беневољентног сексизма

	Репрезентативност	Поузданост	Коригована ајтем-тотал корелација
1. Без обзира колико је успјешан, ниједан мушкарац није стварно потпуна особа без љубави жене.	.9583	.5356	.572
3.У несрећама, жене треба спашавати прије мушкараца.	.7117	.0613	.147
6.Људи нису истински срећни у животу без романтичне везе са партнером супротног пола.	.9582	.4565	.537

8.Много жена има особину чедности и невиности какву мало мушкараца поседује.	.9357	.2713	.475
9.Мушкарци би требало да пазе и штите своје жене.	.9105	.2178	.374
12.Сваки би мушкарац требало да има жену коју ће обожавати.	.9488	.3807	.518
13. Мушкарци су непотпуни без жена.	.9549	.5779	.630
17.Добру жену мушкарац треба да држи као мало воде на длану.	.9254	.3081	.463
19. Жене, у поређењу са мушкарцима, углавном имају супериорнији осјећај за морал (осјећај за морално расуђивање, осјећај за добро и лоше).	.9254	.3747	.534
20. Мушкарац би требало да буде спреман да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбједио своју жену.	.9277	.2152	.430
22. Жене, у поређењу са мушкарцима, обично имају бољи укус И истанчанији осећај за културу.	.9268	.3350	.499

Прилог 6. Дескриптивна статистика ајтема из Упитника бр.2

	Емп ириј ски расп он	АС	СД	Мдн	МАД	Станд. скјуни с	Станд. куртози с
1.Без обзира колико је успјешна, ниједна жена није стварно потпуна особа без љубави мушкараца.	0-5	4.07	1.268	5	0	-12.56	7.65
2.Мушкарци се јако лако увриједје.	0-5	2.09	1.375	2	1.4826	2.47	-2.56
3.Жене би требало да пазе и штите своје мушкараце.	0-5	3.59	1.282	4	1.4826	-7.8	2.34
4.Већина мушкараца не цијени довољно шта све жене раде за њих.	0-5	3.16	1.468	3	1.4826	-4.14	-2.47
5.Мушкарци теже да задобију моћ тако што ће контролисати жене.	0-5	2.67	1.620	3	1.4826	-1.22	-4.48
6.Свака би жена требало да има мушкараца којег ће обожавати.	0-5	4.09	1.255	5	0	-12.11	6.79
7.Жене су непотпуне без мушкараца.	0-5	3.89	1.338	4	1.4826	-10.1	3.35
8.Мушкарци преувеличавају	0-5	2.28	1.508	2	1.4826	0.97	-3.94

проблеме са којима се сусријећу на послу.							
9.Када мушкарац постигне да му се жена посвети, обично покушава да је држи на "кратком ланцу".	0-5	2.58	1.508	3	1.4826	-1.09	-3.62
10.Кад мушкарци изгубе од жена у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисани.	0-5	1.87	1.638	2	1.4826	4.07	-3.98
11.Жене имају истанчанији осјећај за културу и умјетност.	0-5	2.79	1.670	3	1.4826	-1.96	-4.73
12.Жена би требало да буде спремна да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбиједила свог мушкараца.	0-5	1.89	1.532	2	1.4826	3.99	-2.89
13.Жене преувеличавају животне проблеме више од мушкараца.	0-5	3.35	1.365	4	1.4826	-4.92	-1.65
14.Обично су жене културније и префињеније од мушкараца.	0-5	3.18	1.500	3	1.4826	-4.28	-2.66
15.Жене имају бољи укус од мушкараца.	0-5	3.06	1.582	3	1.4826	-4.08	-3.24
16.Жене углавном претјерују у борби за родну равноправност.	0-5	3.15	1.415	3	1.4826	-3.4	-2.83
17.Кад је сексуално понашање у питању, жене су моралније од мушкараца.	0-5	2.49	1.593	3	1.4826	-1.06	-4.09
18.Жене имају бољи осјећај за праведно и морално просуђивање од мушкараца.	0-5	2.56	1.500	3	1.4826	-1.13	-3.34
19.Доброг мушкараца жена треба да држи као мало воде на длану.	0-5	3.83	1.312	4	1.4826	-9.52	3.65
20.Када жене контролишу мушкараце, то раде са разлогом.	0-5	3.15	1.576	3	1.4826	-4.36	-3.3
21.Много је мушкараца који уживају у томе да изазивају жене тиме што прво одају утисак да су сексуално доступни, а онда одбијају њихова удварања.	0-5	1.9	1.547	2	1.4826	3.67	-3.46

Прилог 7. Полне разлике у одговарању на ајтеме из Упитника бр.2

	АС		СД		Man - Whithey U	p
	Ж	М	Ж	М		
1.Без обзира колико је успјешна, ниједна жена није стварно потпуна особа без љубави мушкараца.	4.28	3.86	1.107	1.383	17641.500	.001
2.Мушкарци се јако лако увриједе.	2.50	1.69	1.275	1.355	13954.500	.000

3. Жене би требало да пазе и штите своје мушкарце.	3.66	3.53	1.097	1.444	21073.000	.901
4. Већина мушкараца не цијени довољно шта све жене раде за њих.	3.78	2.54	1.240	1.416	10823.000	.000
5. Мушкарци теже да задобију моћ тако што ће контролисати жене.	3.28	2.07	1.464	1.545	12265.000	.000
6. Свака би жена требало да има мушкарца којег ће обожавати.	4.37	3.81	1.060	1.369	16031.000	.000
7. Жене су непотпуне без мушкарца.	3.90	3.87	1.301	1.377	21177.500	.972
8. Мушкарци преувеличавају проблеме са којима се сусријећу на послу.	2.75	1.81	1.401	1.465	13695.000	.000
9. Када мушкарац постигне да му се жена посвети, обично покушава да је држи на "кратком ланцу".	3.14	2.01	1.312	1.483	12184.000	.000
10. Кад мушкарци изгубе од жена у фер борби, најчешће се жале да су дискриминисани.	2.53	1.21	1.535	1.465	11012.500	.000
11. Жене имају истанчанији осјећај за културу и умјетност.	3.40	2.18	1.532	1.581	12307.000	.000
12. Жена би требало да буде спремна да се жртвује ако је потребно, да би финансијски обезбиједила свог мушкарца.	1.92	1.86	1.419	1.639	20169.500	.376
13. Жене преувеличавају животне проблеме више од мушкараца.	3.16	3.55	1.406	1.297	17751.000	.003
14. Обично су жене културније и префињеније од мушкараца.	3.72	2.65	1.361	1.443	12305.000	.000
15. Жене имају бољи укус од мушкараца.	3.68	2.44	1.337	1.566	11663.000	.000
16. Жене углавном претјерују у борби за родну равноправност.	2.82	3.48	1.394	1.360	15621.500	.000
17. Кад је сексуално понашање у питању, жене су моралније од мушкараца.	2.96	2.02	1.505	1.544	14222.500	.000
18. Жене имају бољи осјећај за праведно и морално просуђивање од мушкараца.	3.20	1.93	1.259	1.455	10961.500	.000
19. Доброг мушкарца жена треба да држи као мало воде на длану.	3.87	3.78	1.223	1.396	20937.000	.807
20. Када жене контролишу мушкарце, то раде са разлогом.	3.69	2.61	1.291	1.651	13224.500	.000
21. Много је мушкараца који уживају у томе да изазивају жене тиме што прво одају утисак да су сексуално доступни, а онда одбијају њихова удварања.	2.09	1.70	1.474	1.597	17764.500	.004

Прилог 8. Вриједности поузданости, репрезентативности, и коригована ајтем –
 тотал корелација ајтема Упитника бр.3

	Репрезентативност	Поузданост	Коригована ајтем-тотал корелација
1. Мушкарци су бољи лидери од жена.	.9492	.5026	.396
2. Жене су лошији возачи од мушкараца.	.9307	.4074	.296
3. Жене су по природи брижније од мушкараца.	.9480	.3883	.443
4. Невјерство мајке је већа издаја породице од невјерства оца.	.9617	.3040	.432
5. Мушкарци су сталоженији од жена.	.9385	.3790	.380
6. Жене су љепши пол.	.9461	.4577	.457
7. На првом састанку са женом, мушкарац треба да плати пиће	.9621	.4317	.520
8. У пуном аутобусу, прије треба устати и уступити мјесто жени него мушкарцу	.9362	.2645	.336
9. Жене су несигурније, тј. мање самоувјерене од мушкараца.	.9408	.4044	.440
10. Жене су емоционално нестабилније од мушкараца.	.9498	.4359	.502
11. Мушкарци су спремнији на ризик од жена.	.9554	.3605	.439
12. Ружније је кад псује женско него кад псује мушко.	.9658	.4979	.577
13. Ружније је када женско показује агресивност	.9618	.5127	.567
14. Мушкарци увијек треба да понуде помоћ женама око ношења неког терета (нпр. кофера)	.9310	.3692	.302
15. Жене у већој мери од мушкараца посвећују пажњу и баве се неким небитним стварима.	.9701	.2963	.457
16. Мушкарац треба да буде глава породице.	.9699	.5321	.583
17. Мушкарац треба да буде доминантнији од жене са којом је у вези или браку.	.9599	.5311	.535
18. Жене су, у поређењу са мушкарцима, усмјереније на потребе других људи.	.9572	.4475	.461
19. Жене по природи имају израженију моћ емпатије и саосјећања.	.9572	.4550	.454
20. Мушкарци су одлучнији од жена.	.9595	.4028	.460
21. У естетском смислу, женско тијело је љепше од мушког.	.9373	.4732	.469

22. Мушкарци треба да буду љубазнији и учтивии у опхођењу према женама него према мушкарцима	.9774	.4299	.514
23. Ако треба да се уради неки опасан посао, боље је да се тиме позабави мушкарац него жена.	.9676	.5204	.570
24. Мушкарци су рационалнији од жена	.9672	.5067	.540
25. Сидљивост је симпатичнија код жена.	.9832	.3548	.495
26. Жене треба сачувати од неких прљавих и тешких "мушких" послова	.9608	.4700	.444
27. Жене су емотивније од мушкараца	.9447	.4440	.437
28. Жене имају бољи осјећај за детаље од мушкараца.	.9308	.3784	.318
29. Жене су лукавије од мушкараца.	.9611	.2548	.416
31. Сматрам да је љепше да мушкарац запроси жену него обрнуто.	.9261	.3376	.317

Прилог 9. Дескриптивна статистика појединачних ајтема из Упитника бр.3

	Емпир ијски распо н	АС	СД	Мдн	МАД	Станд. скјунис	Станд. куртози с
1. Мушкарци су бољи лидери од жена.	0-5	2.98	1.539	3	1.4826	-2.442	-3.92
2. Жене су лошији возачи од мушкараца.	0-5	3.16	1.804	4	1.4826	-4.173	-4.841
3. Жене су по природи брижније од мушкараца.	0-5	4	1.195	4	1.4826	-10.926	5.906
4. Невјерство мајке је већа издаја породице од невјерства оца.	0-5	2.79	1.843	3	2.9652	-1.667	-5.968
5. Мушкарци су сталоженији од жена.	0-5	3	1.473	3	1.4826	-2.555	-3.105
6. Жене су љепши пол.	0-5	4.13	1.343	5	0	-13.622	7.945
7. На првом састанку са женом, мушкарац треба да плати пиће.	0-5	4.27	1.209	5	0	-16.203	14.283
8. У пуном аутобусу, прије треба устати и уступити мјесто жени него мушкарцу.	0-5	3.73	1.519	4	1.4826	-8.938	0.63
9. Жене су несигурније, тј. мање самоувјерене од мушкараца.	0-5	2.94	1.508	3	1.4826	-2.954	-3.523
10. Жене су емоционално нестабилније од мушкараца.	0-5	3.46	1.385	4	1.4826	-6.159	-0.914
11. Мушкарци су	0-5	3.58	1.399	4	1.4826	-6.426	-1.314

спремнији на ризик од жена.							
12. Ружније је кад псује женско него кад псује мушко.	0-5	4.2	1.262	5	0	-14.971	11.272
13. Ружније је када женско показује агресивност.	0-5	3.91	1.368	4	1.4826	-11.284	5.002
14. Мушкарци увијек треба да понуде помоћ женама око ношења неког терета (нпр. кофера)	0-5	4.41	.966	5	0	-19.19	27.471
15. Жене у већој мери од мушкараца посвећују пажњу и баве се неким небитним стварима.	0-5	3.78	1.224	4	1.4826	-8.308	2.896
16. Мушкарац треба да буде глава породице.	0-5	4.13	1.383	5	0	-11.347	4.597
17. Мушкарац треба да буде доминантнији од жене са којом је у вези или браку.	0-5	3.15	1.573	3	1.4826	-3.94	-3.378
18. Жене су, у поређењу са мушкарцима, усмјереније на потребе других људи.	0-5	3.2	1.264	3	1.4826	-4.45	0.188
19. Жене по природи имају израженију моћ емпатије и саосјећања.	0-5	3.76	1.135	4	1.4826	-9.284	5.602
20. Мушкарци су одлучнији од жена.	0-5	3.36	1.35	3	1.4826	-4.524	-1.832
21. У естетском смислу, женско тијело је љепше од мушког.	0-5	4.04	1.327	5	0	-11.25	4.01
22. Мушкарци треба да буду љубазнији и учтивији у опхођењу према женама него према мушкарцима.	0-5	4.01	1.268	4	1.4826	-11.503	5.92
23. Ако треба да се уради неки опасан посао, боље је да се тиме позабави мушкарац него жена.	0-5	4.1	1.25	5	0	-11.742	5.424
24. Мушкарци су рационалнији од жена.	0-5	3.15	1.356	3	1.4826	-3.725	-1.282
25. Стидљивост је симпатичнија код жена.	0-5	4.09	1.134	4	1.4826	-11.989	8.085
26. Жене треба сачувати од неких прљавих и тешких "мушких" послова.	0-5	4.19	1.168	5	0	-15.245	13.796
27. Жене су емотивније од мушкараца	0-5	3.88	1.278	4	1.4826	-10.084	4.106
28. Жене имају бољи осјећај за детаље од мушкараца.	0-5	3.8	1.348	4	1.4826	-10.353	4.501
29. Жене су лукавије од мушкараца.	0-5	3.4	1.502	4	1.4826	-5.722	-1.852

30. Жене увијек треба да понуде помоћ мушкарцима око ношења неког терета (нпр. кофера)	0-5	1.52	2.415	1	1.4826	6.704	-1.817
31. Сматрам да је љепше да мушкарац запроси жену него обрнуто.	0-5	4.57	.937	5	0	-23.099	35.631

Прилог 10. Полне разлике у одговорима на појединачне ајтеме из Упитника бр.3

	АС		СД		Man - Whithey U	p
	Ж	М	Ж	М		
1. Мушкарци су бољи лидери од жена.	2.09	3.86	1.331	1.187	7188.500	.000
2. Жене су гори возачи од мушкараца.	2.17	4.15	1.674	1.324	7720.500	.000
3. Жене су по природи брижније од мушкараца.	4.23	3.77	.955	1.358	17526	.001
4. Невјерство мајке је већа издаја породице од неувјерства оца.	2.81	2.77	1.835	1.856	21031.5	.875
5. Мушкарци су сталоженији од жена.	2.64	3.37	1.471	1.383	15318.5	.000
6. Жене су љепши пол.	4.04	4.22	1.354	1.328	19383.5	.085
7. На првом састанку са женом, мушкарац треба да плати пиће.	4.15	4.39	1.256	1.150	18520.5	.010
8. У пуном аутобусу, прије треба устати и уступити мјесто жени него мушкарцу.	3.69	3.77	1.504	1.537	20440.5	.495
9. Жене су несигурније, тј. мање самоувјерене од мушкараца.	2.71	3.17	1.528	1.456	17575	.002
10. Жене су емоционално нестабилније од мушкараца.	3.26	3.67	1.461	1.276	17948	.005
11. Мушкарци су спремнији на ризик од жена.	3.30	3.85	1.451	1.292	16526.5	.000
12. Ружније је кад псује женско него кад псује мушко.	4.24	4.15	1.225	1.300	20476	.486
13. Ружније је када женско показује агресивност.	3.94	3.88	1.342	1.397	20800	.712
14. Мушкарци увијек треба да понуде помоћ женама око ношења неког терета (нпр. кофера)	4.53	4.30	.824	1.080	18385	.007
15. Жене у већој мери од мушкараца посвећују пажњу и баве се неким небитним стварима.	3.80	3.77	1.188	1.262	21188	.979
16. Мушкарац треба да буде глава породице.	3.77	4.15	1.440	1.300	17668.5	.001
17. Мушкарац треба да буде доминантнији од жене са којом је у вези или браку.	2.85	3.45	1.616	1.473	16765.5	.000
18. Жене су, у поређењу са мушкарцима, усмјереније на потребе других људи.	3.36	3.04	1.172	1.334	18134	.008
19. Жене по природи имају	3.99	3.53	.940	1.263	17182	.000

израженију моћ емпатије и саосјећања.							
20. Мушкарци су одлучнији од жена.	3.05	3.67	1.324	1.306	15493.5	.000	
21. У естетском смислу, женско тијело је љепше од мушког.	3.81	4.28	1.389	1.220	16743	.000	
22. Мушкарци треба да буду љубазнији и учтивiji у опхођењу према женама него према мушкарцима.	4.20	3.82	1.115	1.381	17932.5	.004	
23. Ако треба да се уради неки опасан посао, боље је да се тиме позабави мушкарац него жена.	3.95	4.25	1.300	1.182	18268.5	.007	
24. Мушкарци су рационалнији од жена.	2.81	3.49	1.321	1.309	14942	.000	
25. Стидљивост је симпатичнија код жена.	4.25	3.92	1.061	1.183	14471	.001	
26. Жене треба сачувати од неких прљавих и тешких "мушких" послова.	4.35	4.04	.975	1.317	18579.5	.016	
27. Жене су емотивније од мушкараца	4.20	3.56	1.066	1.391	15396.5	.000	
28. Жене имају бољи осјећај за детаље од мушкараца.	4.26	3.35	.966	1.516	13577	.000	
29. Жене су лукавије од мушкараца.	3.26	3.54	1.507	1.487	18860	.045	
30. Жене увијек треба да понуде помоћ мушкарцима око ношења неког терета (нпр. кофера)	3.45	3.50	1.402	1.696	19692	.192	
31. Сматрам да је љепше да мушкарац запроси жену него обрнуто.	4.72	4.42	.710	1.100	18285	.001	

Прилог 11. Фреквенције (проценти) испитаника/ца који су одговарали/е заокруживањем истог подиока скале на паралелне ајтеме из Упитника бр. 3

Основни ајтем	Паралелни ајтем	0-0	1-1	2-2	3-3	4-4	5-5	Укупно	Укупно одговори 3-3,4-4,5-5
Жене увијек треба да понуде помоћ мушкарцима око ношења неког терета (нпр. кофера)	Мушкарци увијек треба да понуде помоћ женама око ношења неког терета (нпр. кофера)	6 1.5 %	0	1 .29 %	8 1.9 %	32 7.8%	116 28.2%	163 39.6%	156 37.9 %

Биографија

Марија Годоровић је рођена 15.03.1984. године у Подгорици. Основну и средњу школу је завршила у Подгорици. Завршила је Филолошки факултет Универзитета у Београду 2007. године. На Факултету политичких наука Универзитета у Београду је 2009. године одбранила мастер рад на тему „Механизми за постизање родне равноправности у Црној Гори” и стекла звање Дипломирани политиколог – мастер из области политике и рода. Од 2009. године је студенткиња докторских студија на програму Студије културе и медија на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. Најважнија научна поља интересовања су јој савремене феминистичке теорије, сексизам у култури, медијима, ставовима и вредностима.

Објавила је неколико чланака у научним часописима и учествовала је на међународној конференцији – International conference Mind the Gap – Family Socialization and Gender 18-20 April 2013 Belgrade – на којој је излагала на тему *Benevolent sexism in family and romantic relationships* („Беневолентни сексизам у породици и у романтичним односима”). Излагала је и на Тедекс (TEDx) конференцији у Подгорици на тему „Превазилажење позитивних родних стереотипа”. Објавила је неколико чланака у научним часописима.

Од 2008. до 2010. године радила је као професорица шпанског и енглеског језика у школи за стране језике у Београду. Од 2011. до 2012. године је држала часове шпанског језика у Делегацији Европске Уније за Црну Гору и преводила за организацију за надгледање избора у Црној Гори - ОСЦЕ. У међународној организацији Програм Уједињених Нација за развој је стажирала 2013. године у оквиру Програма за родну равноправност. Бави се активизмом у циљу промоције родне равноправности у култури. 2014. године је волонтирала у невладиној организацији Сигурна женска кућа у Подгорици и учествовала у организацији позоришне представе која промовише родну равноправност. 2016. године је радила као консултанткиња у међународној организацији Програм Уједињених нација за развој (UNDP) у оквиру Програма за родну равноправност.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани/на Марија Тодоровић

број уписа _____ 1020 _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„Критика операционализације концепта амбивалентног сексизма – примјер Црне Горе”

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда/киње

У Београду, 2.2.2017.

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Марија Тодоровић

Број уписа 1020

Студијски програм Студије културе и медија

Наслов рада „Критика операционализације концепта амбивалентног сексизма – примјер Црне Горе”

Ментор/ка проф. др Гордана Даша Духачек

Потписани/на Марија Тодоровић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда/киње

У Београду, 2.2.2017.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Критика операционализације концепта амбивалентног сексизма – примјер Црне Горе“

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
- 6. Ауторство – делити под истим условима**

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда/киње

У Београду, 2.2.2017.

1. Ауторство - Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. Ауторство – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.